

NOVOSTI HOBOCI

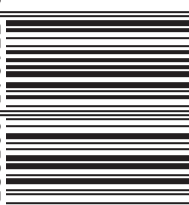
#1300

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 15. 11. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

462024

ISSN 1845-8955

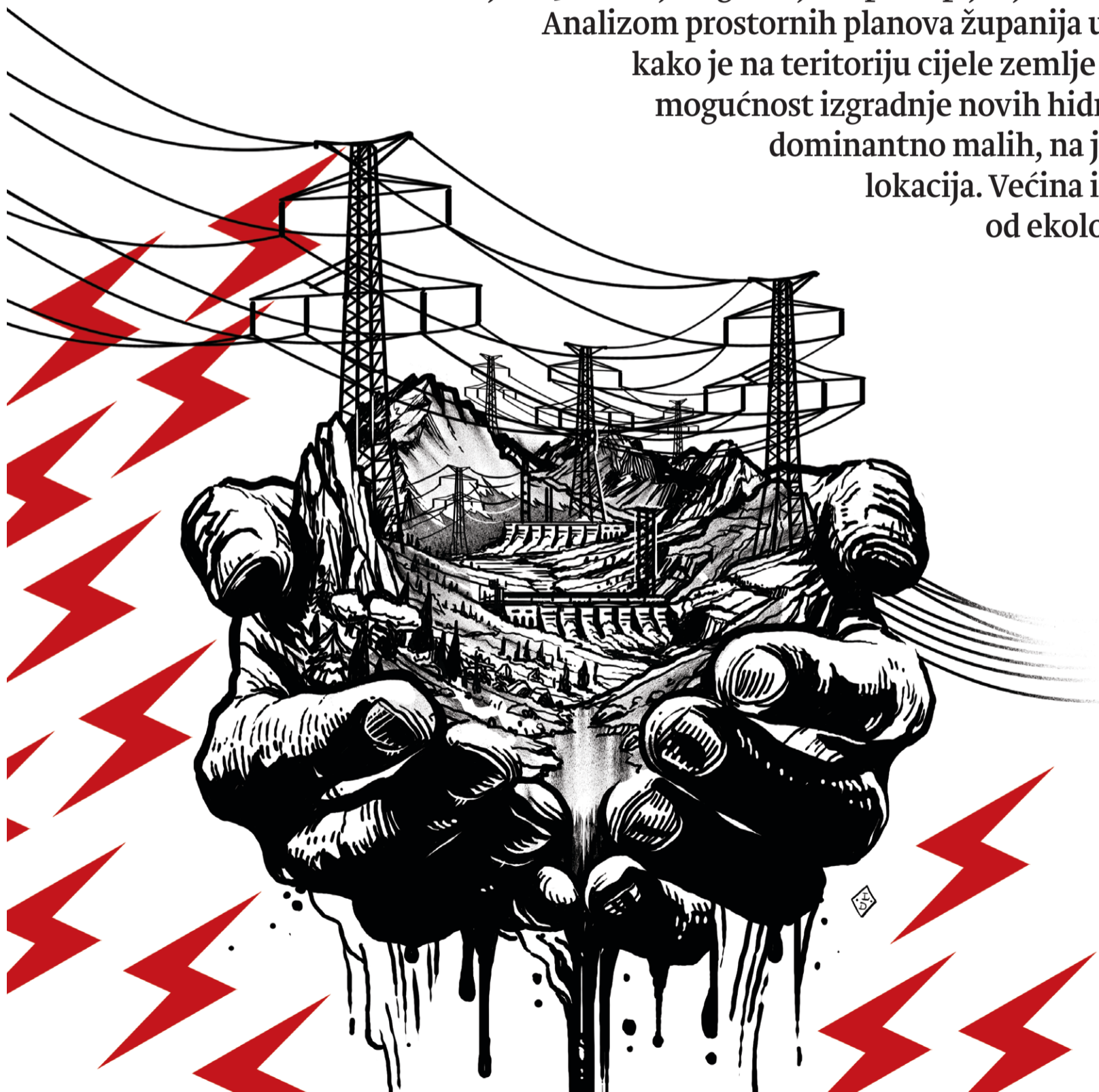

Vođena stihija

U Hrvatskoj je trenutno u funkciji 58 hidroelektrana, a još 29 u fazi je izgradnje ili prikupljanja dokumentacije.

Analizom prostornih planova županija utvrdili smo kako je na teritoriju cijele zemlje predviđena mogućnost izgradnje novih hidroelektrana, dominantno malih, na još stotinjak lokacija. Većina ih je u nekoj od ekoloških mreža

str. 6-8.

Izbor u cajtnotu

Krajnji rok za izbor deset sudaca Ustavnog istječe 7. prosinca, a do ovog trenutka nema informacija da su započeli razgovori vladajuće većine predvođene HDZ-om i (lijeve) opozicije o tome kojih će deset ljudi od 63 kandidata i kandidatkinja u idućih osam godina nositi togu ustavnog suca

Andrej Plenković, Goran Jandroković i Miroslav Šeparović
(Foto: Marko Prpić/PIXSELL)

PRIJE nešto manje od šest mjeseci na ovim smo stranicama pisali ovako: 'PLENKOVIĆ želi proizvesti vremenski tjesnac za dogovor o ustavnim sucima, odnosno ne želi sebi priuštiti dugo i frustrirajuće pregovaranje s opozicijom. Kažemo frustrirajuće, jer se Plenković u tim okolnostima ne može postaviti kao gazda, kao onaj koji može provesti svoju volju neovisno o stavovima drugih političkih aktera i neovisno o općim interesima.' Dogodilo se upravo tako: ovaj tekst zaključujemo u srijedu, 13. studenog, a krajnji rok za izbor deset sudaca Ustavnog istječe 7. prosinca; do ovog trenutka nema informacija da su započeli razgovori vladajuće većine predvođene HDZ-om i (lijeve) opozicije o tome kojih će deset ljudi

od 63 kandidata i kandidatkinja u idućih osam godina nositi togu ustavnog suca, uz trojicu (MIROSLAV ŠEPAROVIĆ, ujedno predsjednik, i MATO ARLOVIĆ iz kvote HDZ-a te GORAN SELANEC iz kvote SDP-a) kojima mandat traje do listopada 2025., uz mogućnost šestomjesečnog produženja. Konzultacije i dogovor su neophodni, jer izbor sudaca Ustavnog suda zahtijeva dvotrećinsku većinu u parlamentu, što je najmanje sto ruku, a predstojeći predsjednički izbori ne mogu se provesti mimo funkcionalnog Ustavnog suda. I još ovo: funkcionalni Ustavni sud, u najminimalnijem sastavu, znači da ima sedam od 13 sudaca, no to bi dovelo do toga da svaka odluka mora biti donesena jednoglasno, što je nerealno očekivanje, i do toga da se ne bi moglo odlučivati

o pitanjima koja traže dvotrećinsku većinu sudaca, primjerice o opozivu predsjednika Republike.

Teza je nekih opozicionara da HDZ nastoji dovesti izbor u cajtnot, e da bi drugu stranu stavio pred svršen čin, pred 'uzmi ili ostavi', odnosno da SDP-u i partnerima te platformi Možemo! ne bi ostavio vremena da inzistiraju na svojim kriterijima i uvjetima: ako opozicija ne pristane na ovu igru, Plenković će jedva dočekati da je optuži za opstrukciju, za rušenje Ustavnog suda i za proizvodnju političkog kaosa te da i to pokuša zloupotrijebiti u nadolazećoj predsjedničkoj kampanji. Kad

je riječ o opoziciji, Plenković uostalom već godinama i ne radi ništa osim što sasipa bujice optužbi, moralno-političkih diskvalifikacija i ponižavajućih komentara, bez i najmanje naznake da je spreman saslušati išta što dolazi s njihove strane. U tom tonu nastupio je i u ponedjeljak, pa je na novinarsko pitanje o tome što očekuje od opozicije u pregovorima o Ustavnom sudu odgovorio ovako: 'Nemam nikakvih očekivanja, nakon što su prihvatili kršenje Ustava u vrijeme parlamentarnih izbora i nakon što slijepo slijede MILANOVIĆA i vuku nas na krivu stranu povijesti.' U citiranoj rečenici nema doslovno ničeg što se faktografski može potvrditi. Kako uopće pregovarati s nekim koga tako strastveno prezireš? Plenkoviću je naprosto nepodnošljivo da postoji bilo što o čemu ne može odlučiti po vlastitom nahođenju i isključivo u skladu sa svojim i stranačkim interesima, pa želi svesti pregovore na minimalnu mjeru: on smatra samoponiženjem sjedenje za istim stolom s onima što ne padaju ničice pred njegovom političkom veličinom i uspjesima. To je nedvojbeno drugi razlog odugovlačenja dogovora o ustavnim sucima.

Drugi, ali ne i posljednji razlog. Prema izvorima bliskima vodstvu HDZ-a, Plenković ima nedoumica u vezi sa samim odabirom pet kandidata iz HDZ-ova, odnosno većinskog tabora. Ima, naime, previše ozbiljnih pretenđenata na rečeni broj mjesta, a među njima zasad nema ni jedne žene. Jedan od kandidata koji svakako računaju na HDZ-ovu podršku jest ĐURO SESSA, bivši predsjednik i sadašnji sudac Vrhovnog suda, kojega već dugo u javnosti prate korupcijske kontroverze. Što se tiče opozicije, Sessa je jedini na čiji bi izbor mogao biti stavljen veto, mada ne bi bilo iznenađenje da se od tog stava odustane u pregovorima, jer bi i HDZ u tom slučaju posegnuo za vetom na nekog od SDP-ovih petero kandidata, najvjerojatnije ANDREJA ABRAMOVIĆA. S obzirom na to da se ne čini izglednim HDZ-ovo odustajanje od Sesse, moguća su dva scenarija: ili će lijeva opozicija popustiti ili će se sad ići na izbor najviše osam sudaca, dok će se preostala dva mjesta rješavati poslije.

Kažemo najviše osam, jer Plenković i vrh HDZ-a još uvijek kalkuliraju i oko toga koliko će ustavnih sudaca imenovati do 7. prosinca kad će brojno stanje u toj instituciji pasti na tri. Maksimalan broj je, rekosmo, deset: pet iz kvote HDZ-a i partnera, pet iz kvote lijeve. Minimalni broj je četiri – dva plus dva – s tim da ta solucija, rekosmo i to, podrazumijeva više-manje paralizirani Ustavni sud. U HDZ-u se pribojavaju da bi ih izbor svih deset – kao i osam – sudaca izložio riziku da u listopadu sljedeće godine, kad završava mandat Šeparoviću, Arloviću i Selancu, opozicija blokira izbor tri nova suca i da HDZ ostane bez većine. Omjer snaga u tom bi slučaju bio pet naprema pet, to jest četiri naprema četiri. Ako bi se, međutim, sad izabralo četiri ili šest sudaca, u listopadu 2025., po isteku mandata spomenutoj trojici, morali bi biti izglasani novi suci jer više ne bi postojala natpolovična većina: HDZ bi tada mogao zahtijevati da se Ustavni sud popuni do kraja i da prevlast ostane na strani sudaca bližih HDZ-u nego lijevoj opoziciji. Ne bi bilo nikakvo čudo da se Plenković, na kraju, odluči za opciju koja ide u korist njegovoj strani, a ne općim interesima i kvalitativnoj razini Ustavnog suda. ■

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 15/11/2024

NOVOSTI #1300

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal Novosti), Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin,

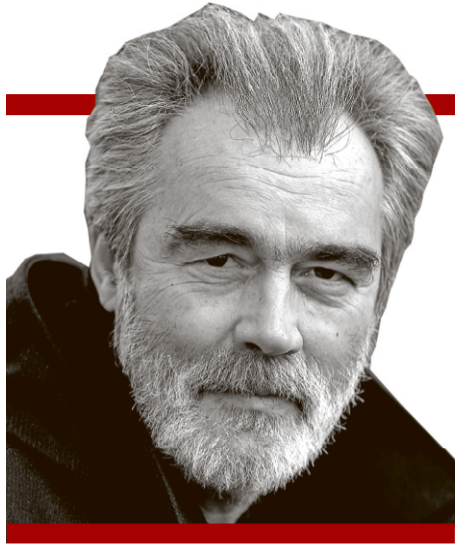
Bojan Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimičević i Nataša Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Dupljančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6000
Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeve 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
I PODMETANJA

Mokri SNOVI

PIŠE Viktor Ivančić

Ako je komunizam crknuo prije tri i pol decenije, nije li možda Branko Roglić taj koji ga – upuštajući se u novi sveti rat protiv utvare – ‘vječno ostavlja na vlasti’? I ako jest, zašto to radi? Zbog čega ‘jedan od najbogatijih Hrvata’ svoj predsmrtni život posvećuje borbi protiv posmrtnog djelovanja komunizma?

OSTATAK života posvetit ću domovini – svečano kaže BRANKO ROGLIĆ, vlasnik Orbico grupe i ‘jedan od najbogatijih Hrvata’, u Večernjem listu. ‘Nemoj, molim te!’ panično kaže Domovina u prvome pasusu ovoga teksta.

Samo što ovaj potpisnik, jasna stvar, ne raspolaže dovoljnom količinom mašte da Domovinu spasi od ljubavi kojom je Branko Roglić namjerava obasuti. Prema najavi, zagrlit će je toliko snažno da bi joj mogao zgužvati pluća, skrckati rebra i destruirati ključne dijelove kraljeznice. Jedina nada za Domovinu leži u činjenici da je ‘jedan od najbogatijih Hrvata’ već čovjek u ozbiljnim godinama, pa ‘ostatak života’ kroz koji bi trebala trpjeti izljeve njegovih emocija možda neće trajati fatalno dugo.

Poduzetnik je svoj zavjet isporučio prilikom najave projekta dovitljiva naziva SNOVI (Sučeljavanje, Naobrazba, Ovladavanje, Vrednovanje, Identitet), kroz koji će financirati četrdeset i osam hrvatskih historičara, a ovi će svojim istraživanjima i publiciranim radovima stvarati ‘sintezu o hrvatskoj povijesti 20. stoljeća’. ‘Dosta je bilo laži’, entuzijastično poručuje mecena, treba iskorijeniti pogubno ‘binarno sagledavanje’ nacionalne historije, njegova garda eksperata objavljuivat će samo ono ‘sto posto provjereno’. ‘Prošlošću za budućnost!’ glasi parola na mrežnoj stranici projekta.

Ukratko, SNOVI će nam donijeti hrvatsku povijesnu realnost; SNOVI će osigurati stvarnu sliku novije nacionalne prošlosti, lišavajući nas halucinacija, buncaja i noćnih mora koje su isključivo lijevoga porijekla, tvrdi dobročinitelj. Stoga je okupio garnituru renomiranih desničara i konzervativaca, u rasponu od ANTE NAZORA do VLADIMIRA GEIGERA, od DAVORA MARIJANA do MARIJA JAREBA, kao jamstvo da će se odvažno kročiti ideološkom stazom što je utrta još početkom devedesetih, onim slavnim rušenjem više od tri tisuće partizanskih spomenika i usplamtjelom antikomunističkom strašću koja do danas karakterizira njihovu stručnost. ‘Nećemo dopustiti da nam prošlost kroje ostaci prošlosti!’ – ne glasi parola na mrežnoj stranici projekta SNOVI, ali se podrazumijeva.

Učini li vam se da je stvar u konceptualnom smislu prilično debilna, bit ćete u pravu. Tim više što mobilizirana ekspertna trupa ionako već uvelike proizvodi službenu verziju povijesti, zauzimajući pritom najvažnije pozicije na fakultetima, u institutima i na stranicama školskih udžbenika. JURICA PAVIČIĆ u Jutarnjem listu ispravno zaključuje da ‘ljudi koje će Roglić dodatno financirati već jesu hrvatska historiografija’, da ‘svi ti ljudi već primaju plaću za posao koji im Roglić plaća’ i da će, shodno tome, preko njegova ingenioznog projekta ‘službena akademska zajednica, država i krupni poduzetnik udružiti snage ne bi li dvostruko blindirali novu Istinu’.

Zato je korisnije usmjeriti pažnju na motivaciju dobrotvora. ‘Nadam se da ćemo ovim znanstvenim pristupom pridonijeti čišćenju od komunističkih i svih laži koje opterećuju odnose među ljudima’, kaže Branko Roglić za Slobodnu Dalmaciju, a da se ne bi pomislilo kako su ‘sve laži’ jednako pogubne kao i one ‘komunističke’, odmah se nadopunjuje: ‘Komunizam je iza sebe ostavio strašne laži, imao je strašnu propagandu koju je stvarao

Domovina u zagrljaju poduzetnika – Branko Roglić
(Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

kao da će vječno ostati na vlasti. Komunizam i komunističke laži umnogome su zamrsile odnose među narodima.’

I sada će SNOVI, dakako, te odnose razmrsiti, rasteretit će ljude i narode, jer je omiljeni hrvatski bogataš odlučio svoj životni preostatak i nešto sredstava s bankovnog računa ‘posvetiti domovini’. Lijepo. Trideset i pet godina nakon kraha komunističkog režima, društveno odgovorni poduzetnik spašava Hrvatsku od komunističke pošasti. Čovjek se, logično, pita: ako je komunizam crknuo prije tri i pol decenije, nije li možda Branko Roglić taj koji ga – upuštajući se u sveti rat protiv utvare – ‘vječno ostavlja na vlasti’? I ako jest, zašto to radi? Zbog čega ‘jedan od najbogatijih Hrvata’ svoj predsmrtni život posvećuje borbi protiv posmrtnog djelovanja komunizma?

Zbog domovine, glasi službeni odgovor. Njegovi istupi upućuju tek na to da je dekomunizacija Hrvatske na historiografskom planu zadaća od povijesne važnosti. Takvi su to SNOVI: dominira predodžba domovine kao cvjetnog polja, šarene livade pod čijom se humusnom površinom nalazi bezbroj nagaznih mina što ih je iza sebe ostavio bivši zločinački režim, pa su Roglić i njegova hrabra povjesničarska brigada odlučili prionuti čišćenju terena. Svako toliko netko će pogrešno zakoračiti i odletjeti u pizdu materinu zbog detonacije komunističkog zla, ali što se može, valja neustrašivo gurati naprijed, do konačne pobjede.

Prva garnitura barjaktara postkomunističkog antikomunizma tako je, za određenu svotu živog novca, proširila članstvo, mada se i dosad te časne čeljadi namnožilo preko svake mjere, od IVANA ARALICE u ranijoj do MIRJANE KASAPOVIĆ u poznijoj fazi hrvatske državotvorne tralalajke. Ne uspjevši se probiti snagom intelekta ili akademskim statusom, Roglić je naposljetku platio ulaznicu, iako je već duže vrijeme odan križarskoj borbi, upražnjavajući logički neizdrživi, ali unutar kluba obvezujući misaoni manevar – da davno propali poredak osuđuje za sve trenutačne nevolje i društvene devijacije.

Prije neku godinu, na primjer, u televizijskoj emisiji ALEKSANDRA STANKOVIĆA fenomen raširene korupcije objasnio je ovako: ‘Od malih nogu treba učiti djecu poštenju. Kod nas to nije bio slučaj, jer smo imali socijalizam. On je potpuno izopačio razmišljanja ljudi.’ Istom prilikom dodao je da su glavni

akteri pljačkaške privatizacije ‘bili ljudi sa socijalističkim *mindsetom*’.

Premda ga žustro olajava kada pokušava objasniti kako će funkcionirati SNOVI, donator desničarske historiografije prakticira ‘binarno sagledavanje’ tekuće zbilje: postoji organska veza između socijalizma i nemorala, za razliku od kapitalizma, s kojim stvari stoje obrnuto; nepoštenje je dakle socijalistički proizvod, dok su kapitalizam i slobodno tržište valjda generatori čestitosti; svaka kapitalistička svinjarija utoliko ima jasno socijalističko izvorište... To što je socijalizam pretvoren u razvaline prije punih trideset i pet godina, Roglića ne opterećuje, jer on njeguje arheološki pristup analizi sadašnjosti.

A onda je na red došla prošlost, pod geslom ‘prošlošću za budućnost’, odnosno za Domovinu, kojoj će ‘jedan od najbogatijih Hrvata’ pokloniti svoju starost i očistiti je od ‘komunističkih laži’. Domovinu nitko ne pita za mišljenje dok stenje u zagrljaju ambicioznog zaštitnika. Pa evo, dajmo joj ovdje priliku:

‘Poštovani gospodine Rogliču, najljepše vas molim da ostatak svoga života – za koji želim da potraje što duže – posvetite nečemu drugom, a ne meni. Preporučujem vezenje ili filateliju.

Još bih vam i oprostila prepotentnu gestu kojom mi udjeljujete svoje cijenjenu skrbništvo, smatrajući da bih ja trebala biti nekakav antikomunistički brlog dizajniran po vašoj mjeri. Čim hrvatski kapitalist i trgovački špekulant vašega profila objavi da radi u interesu hrvatskoga naroda i hrvatske domovine, uhvati me gorki smijeh. Kakva lakrdija!

Svaki vaš potplaćeni radnik, svaka izraubovana čistačica u vašim uredima, svaki vozač dizalice u vašem skladištu, važniji mi je od stotinu gnjavatora poput vas, gospodine Rogliču, jer takvi za mene čine neusporedivo više od onih koji ih sistematski cijede, a pritom smatraju kako im broj nula na bankovnome kontu daje pravo da se proglašavaju prorocima i uzimaju me u lažnu zaštitu.

Sve bih to ipak zanemarila, kažem, ali jednu vam stvar ne mogu oprostiti: nakupili ste toliko godina u kostima, a još niste naučili da postoji razlika između patriotskog i idiotskog.

Zauvijek vaša,
Domovina’ ■

GORDAN BOSANAC

Sramota je što Hrvatska kalkulira oko Palestine

Priznavanjem suvereniteta Palestine aktualni rat gledao bi se kroz prizmu međunarodnog prava kao agresija jedne države na drugu, a ne kao rat protiv terorizma. Jer ovo nije rat protiv terorizma, ovo je masovno, nekontrolirano, neproporcionalno ubijanje civila

Vođena stihija

Na teritoriju Hrvatske trenutno je u funkciji 58 hidroelektrana, dominantno onih malih. Njih još 29 je u fazi izgradnje ili prikupljanja dokumentacije, a prostorni planovi predviđaju mogućnost podizanja novih na čak stotinjak dodatnih lokacija, usprkos prijetnji ekocidom, čestim prosvjedima lokalnog stanovništva i upozorenjima stručnjaka

TAMAN kad čovjek pomisli da ga u ovoj zemlji više ništa ne može iznenaditi, na Njuškalu nabasa na oglas sljedećeg sadržaja: 'Prodaje se projekt male hidroelektrane instalirane snage 1,25 MW. Projekt ima pravomoćnu građevinsku dozvolu te su započeti pripremni radovi. Planirana godišnja proizvodnja iznosi 5.200 MW uz garantirani otkup od 12 godina po cijeni 174

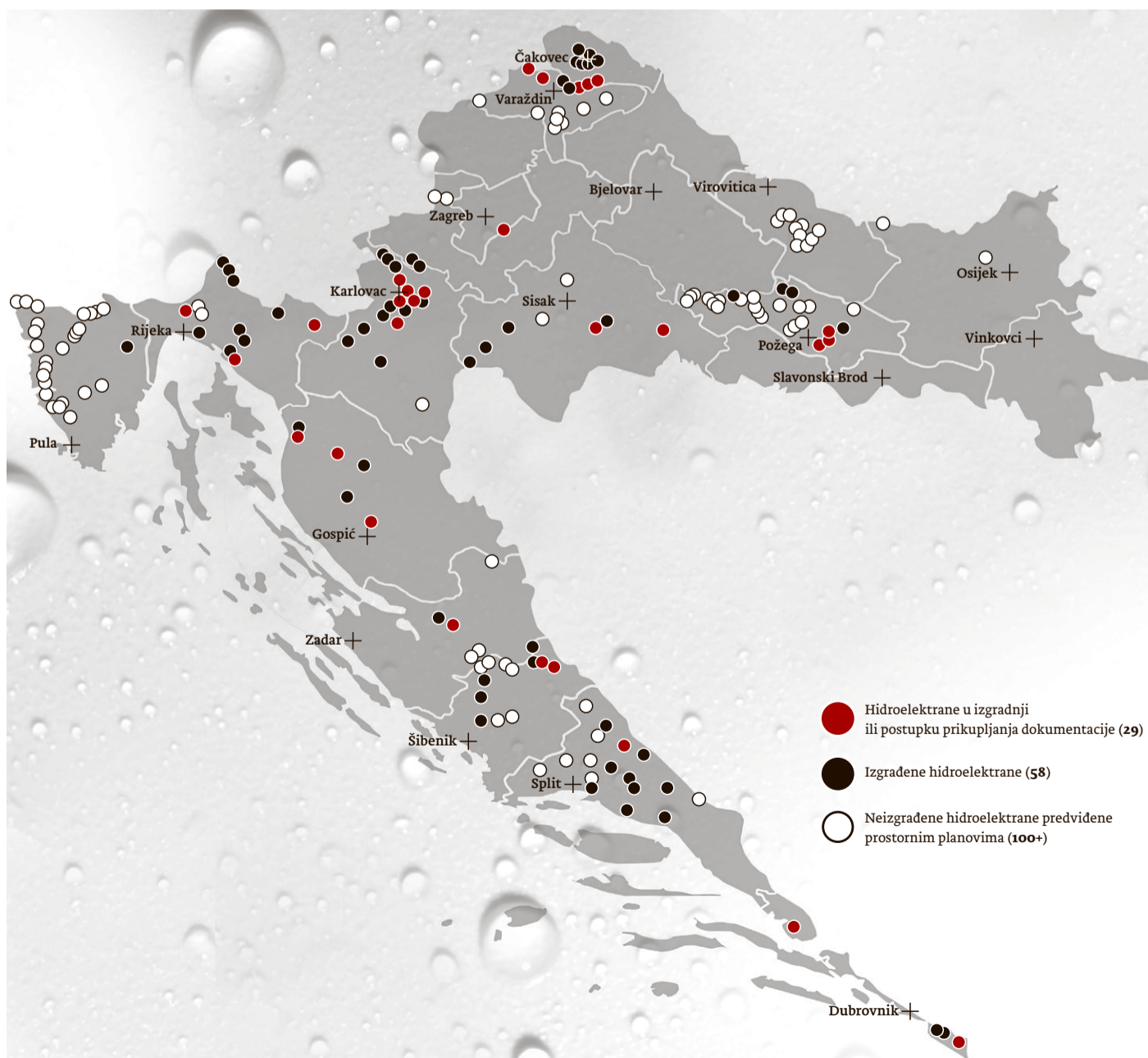
EUR/MWh (uvećano za korekcijski faktor). Predmet kupoprodaje vlasnički su udjeli u poduzeću na koje glase dozvole. Poduzeće je vlasnik katastarske čestice ukupne površine 14.901 metara kvadratnih na kojem se nalaze temelji stare hidroelektrane.' Vlasništvo jedan kroz jedan, a cijena milijun i 250 tisuća eura, poručuje na kraju oglasa, koji je krajem kolovoza objavio stanoviti Slavko4cs.

Radi se o poduzetniku SLAVKU VUKOVIĆU, čija je firma IRT d.o.o. još 2014. godine iskazala interes za gradnju spomenute male hidroelektrane Odeta I u karlovačkom kvartu Turnju. Točnije, na ušću Mrežnice u Koranu, lokaciji nekadašnje tvornice vune uz koju je sredinom 19. stoljeća podignut prvi ovdašnji mlin na čigre. Dvije godine kasnije Slavko Vuković, inače brat suvlasnika tvornice oružja HS Produkt MARKA

VUKOVIĆA, naručio je izradu studije utjecaja na okoliš za podizanje još jedne male hidroelektrane, ovaj put nazvane Odeta II, na mrežničkom slapu, izgrađenom za pumpnu stanicu bivše tvornice Jugoturbina u karlovačkoj Švarči. Obje, još uvijek neizgrađene hidroelektrane, Hrvatske vode u međuvremenu su uvrstile na popis zahvata koji *de facto* već imaju potrebne dozvole za realizaciju, a nejasno je zašto je Vuković projekt jedne od njih na kraju odlučio prodati preko najvećeg *online* oglasnika u zemlji.

Ponukani takvom bizarnošću, dali smo se u daljnju potragu pa na Njuškalu pronašli i nešto stariji oglas kojim je na prodaju stavljen i mala, ovaj put u cijelosti izgrađena hidroelektrana Badljevinna na rijeci Bijeloj nedaleko od Pakraca. Za 500 tisuća eura, uz postrojenje za proizvodnju struje sa svim pripadajućim dozvolama i važećim ugovorima za otkup iste po povlaštenim cijenama do 2028. godine, kupcu se nudila kuća od 318 četvornih metara sa pripadajućom okućnicom. Onima dubljeg džepa i željnima dodatne zarade momentalno se po nešto višoj cijeni, 550 tisuća eura, u Nertetiću kraj Karlovca nudi i ovakva prilika: 'Otvorite vrata svoje budućnosti uz zvuke rijeke Dobre! Na samoj obali, ova nekretnina ne obećava samo dom, već cijelu priču o potencijalu i mogućnostima. Posebnost je u tome što se u vodi nalazi postojeća turbina, trenutno van funkcije, no s nevjerojatnom perspektivom može postati srce vaše vlastite HIDROELEKTRANE!!'

Osim što smo ih pronašli u oglasima, svim ovim nekretninama zajedničko je što su smještene na lokacijama starih vodnih građevina – mlinica, brana, pumpnih stanica i slično, a na kojima je, kako smo ustanovili, prema gotovo svim važećim županijskim prostornim planovima predviđena mogućnost izgradnje malih hidroelektrana. Tako je, uostalom, počela priča s realizacijom male hidroelektrane na vrelu Une u ličkom selu Donja Suvaja, pri čemu je investitor, firma Pipra u vlasništvu SAŠE SVALINE i PIERRA VICE MILUTINA, naredio rušenje stare mlinice i teškom mehaniza-

cijom navalio na izvor pitke vode. Iako je izgradnja na kraju spriječena zahvaljujući angažmanu lokalaca, posljedice rovarenja po prirodnom području već su napravile svoje, pa je rijeka Una u međuvremenu promijenila tok. Pokazni je to primjer mogućih katastrofalnih posljedica koje iza sebe u čitavoj postjugoslavenskoj regiji ostavljaju takvi projekti, često poduprti povoljnim kreditima i državnim poticajima.

Na teritoriju RH trenutno je u funkciji 58 hidroelektrana, a još 29 takvih projekata je u fazi izgradnje ili prikupljanja potrebne dokumentacije. U odnosu na instaliranu snagu, 31 posto je velikih (snage preko deset megavata) i 69 posto malih (snage do deset megavata). Prema načinu proizvodnje, 53 posto je derivacijskih hidroelektrana (strojarnica im je prostorno odijeljena od vodotoka ili akumulacije pa se voda dovodi do turbine velikim i dugim cjevovodima ili dovodnim kanalima), 40 posto pribranskih (strojarnica im je smještena u blizini brane, a često je i njezin dio), dok je za sedam posto njih taj podatak nepoznat. Većina, odnosno 72,4 posto, izgrađeno ih je u području ekološke mreže Natura 2000. Dok su one veće u vlasništvu HEP-a, male hidroelektrane (MHE) dominantno su u rukama privatnih poduzetnika kojima je država dodijelila status povlaštenih proizvođača električne energije.

Kako objašnjava PIPPA GALLOP iz organizacije Bankwatch, val izgradnje MHE-a u jugoistočnoj Europi, uključujući i Hrvatsku, počeo je ranih 2000-tih zbog poticaja za obnovljivu energiju zvanih *feed-in* tarife, koje su investitorima nudile zajamčeni otkup proizvedene struje po cijeni višoj od tržišne na period od 12 do 14 godina. To im je olakšalo i dobivanje zajmova za realizaciju projekata. Posljednjih godina izgradnja MHE-a, dodaje ona, usporena je zbog nekoliko razloga.

— Prvo, promijenjena su pravila EU-a o državnim potporama kako bi se potaknuli tržišni orijentirani poticaji za obnovljive izvore energije temeljeni na dražbama i tržišnim premijama. Od 2016. novi ugovori za *feed-in* tarife dopušteni su samo za najmanja postrojenja, ispod 500 kilovata; od 2022. samo za one ispod 400 kilovata, a od 2026. nadalje bit će dopuštene samo za postrojenja ispod 250 kilovata. Time se smanjuje opasnost od izgradnje malih hidroelektrana, ali ona planirana na Uni bila je snage 160 kilovata i zato je investitor već imao potpisani predugovor s Hrvatskim operaterom tržišta energije za *feed-in* tarifu – govori Pippa Gallop.

— Otpor javnosti protiv malih hidroelektrana također je bio važan razlog zašto se više ne gradi puno takvih postrojenja, jer uzrokuju golemu štetu okolišu, često u netaknutim područjima, a proizvode male količine energije. Federacija BiH je čak zabranila izdavanje novih energetske dozvola za hidroelektrane manje od deset megavata. Sada kada je cijena solarne energije i vjetra toliko pala u posljednjem desetljeću, doista više nema izgovora za poticanje hidroenergije – ističe ona.

Spomenuti primjer s vrela Une pobudio je sumnju da privatni poduzetnici neće tek tako odustati od svojih zamisli. Sumnje dodatno prisnažuju dokumenti Vlade iz kojih se može iščitati kako je plan da se u Hrvatskoj do 2030. godine, u skladu s EU-direktivama, poveća udio obnovljivih izvora energije s postojećih 30 na više od 40 posto, i to, među ostalim, kroz povećanje snage postojećih HE i izgradnju novih. Premijer ANDREJ PLENKOVIĆ baš je ovih dana,

Irma Popović
Dujmović (Foto: The
Nature Conservancy)

Prostorni planovi su inače temeljni dokumenti u planiranju okoliša, u tom smislu su ključni za njegovu zaštitu i ne možemo biti sigurni sve dok se takvu vrstu projekata doslovno ne izbaci – govori predsjednica Zelene akcije Dora Sivka

nakon neformalnog sastanka Europskog vijeća održanog u Budimpešti, izjavio da se ‘u vrlo bliskoj budućnosti moramo snažno preorijentirati na nuklearnu i geotermalnu energiju, na energiju iz vjetra i sunca te na ono što je Hrvatskoj posebno bitno, a to su hidroelektrane’.

Upravo se na toj pretpostavci temelji većina aktualnih prostornih planova županija bogatijih vodenim potencijalima, kao što

su Karlovačka, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Varaždinska i Požeško-slavonska. U svima njima ostavljena je spomenuta mogućnost rekonstrukcija starih mlinica, kakvih je u Hrvatskoj na stotine, u male hidroelektrane. Najviše ih je na području Karlovačke županije, u čijim se pratećim dokumentima postojećeg prostornog plana kao primjer moguće prenamjene izrijekom spominje mlin na rijeci Slunčici. Ranijih godina se upravo u toj županiji pokazalo da se pod krinkom obnove starih mlinica i brana događala izgradnja potpuno novih objekata koji su devastirali okoliš i prirodna staništa podvodnih organizama. I to unatoč napomeni, koja se u pravilu navodi u svim pobrojanim prostornim planovima, da se prilikom takvih zahvata ne smije pogoršati postojeći hidrološki režim i hidromorfološko stanje vodotoka.

Novosti su analizom temeljnih dokumenata za planiranje prostora svih županija utvrdile i kako je na teritoriju cijele Hrvatske predviđena mogućnost izgradnje novih hidroelektrana, dominantno malih, na još stotinjak konkretnih lokacija. Većina ih se također nalazi u nekoj od ekoloških mreža, što znači da se radi o područjima koja pridonose očuvanju prirodne ravnoteže i biološke raznolikosti te da su kao takva od međunarodne i nacionalne važnosti. Prema informacijama koje smo prikupili, na mogućem udaru nalaze se rijeke Zrmanja, Butišnica, Krka, Čikola, Jadro, Ričina, Mirna, Orlava, Pakra, Bednja, Voćinka, Drava i druge.

— Ako je nešto upisano u prostornom planu, ne znači i da će se automatski realizirati. Međutim, time je ostavljen moguć potencijal za izgradnju objekata kakvi su HE. Prostorni planovi su inače temeljni dokumenti u planiranju okoliša, u tom smislu su ključni za njegovu zaštitu i ne možemo biti sigurni sve dok se takvu vrstu projekata doslovno ne izbaci. Mi u Zelenoj akciji, na primjer, nismo bili mirni sve dok iz zagrebačkog GUP-a nije izbačena spalionica otpada – tumači nam DORA SIVKA, predsjednica Zelene akcije, organizacije za zaštitu okoliša koja je nedavno uputila zahtjev Zadarskoj županiji i Općini Gračac.

Zbog svega što se ljetos desilo na vrelu Une, od vodstava te županije i općine zatražili su da se izmjene aktualni prostorni planovi tako da se u njihovim novim verzijama zabrani izgradnja MHE-a i rekonstrukcija starih mlinica u takva postrojenja na području ekološke mreže Natura 2000. Iako su državne institucije naposljetku zabranile daljnje radove na Uni, u važećem prostornom planu Zadarske županije, donesenom 2023. godine, ta je lokacija i dalje označena kao potencijalna za izgradnju MHE-a. Na teritoriju iste županije predviđena je gradnja još dviju hidroelektrana, HE Žegar i HE Zrmanja na istoimenoj rijeci. Prva je ucrtana u zaselku Komazeci u Žegaru, dominantno naseljenom Srbima, a druga nedaleko od lokacije Muškovci. Zbog namjere vlasti da u budućnosti hidroelektrana bude izgrađena u najnaseljenijem dijelu sela, iz Žegara je na adresu Zadarske županije ljetos stigla peticijska s potpisima 230 mještana. Zabrinuti su da bi se moguća izgradnja hidroelektrane katastrofalno odrazila na riječni tok, a koji je u tom kraju poznat po sedrenim barijerama. Osim toga, navode dalje u peticijskoj, od 16 vrsta riba koje žive u Zrmanji, čak osam su endemi jadranskog sliva.

Nekoliko desetaka kilometara dalje, na teritoriju Šibensko-kninske županije, također na Zrmanji, ucrtane su i potencijalne HE Ervenik i HE Mokro Polje, a nešto dalje

Dora Sivka (Foto: Marko
Lukunić/PIXSELL)

Mala hidroelektrana prodaje se na Njuškalu. Cijena prava sitnica – milijun i 250 tisuća eura (Foto: Screenshot)

Predrag Burza (Foto: Šime Zelić/PIXSELL)

od njih HE Krčić Donji (kraj Knina), HE Butišnica (u Strmicima) te HE Čikola 1 i Čikola 2 (kraj Drniša, odnosno na području Ključa). Kako Novosti doznaju, na prvu lokaciju, na Zrmanji u Erveniku, oko je svojevremeno bila bacila firma Fotonika – obnovljivi izvori energije d.o.o. u vlasništvu ZVONKA ŽUPANA, ali je na kraju odustala od projekta. Isto nam je u razgovoru potvrdio PREDRAG BURZA, načelnik općine Ervenik, na čijem se teritoriju nalazi i spomenuto Mokro Polje te vjetroпарк Krš-Padene, obilježen aferama.

— Više od 95 posto teritorija naše općine nalazi se u zaštićenom ekološkom području. Pritom Zrmanja zbog ogromnih suša koje vladaju zadnjih godina cijelom Evropom presuši na četiri, pa i pet mjeseci. U takvim okolnostima apsolutno nema nikakvog smisla da se na tom području grade hidroelektrane, ni za investitora, a ni za lokalno stanovništvo. Zbog svega toga smo šibensko-kninskoj županiji poslali zahtjev da se takvi projekti isknjiže iz prostornog plana, čije su izmjene u toku, a isto ćemo napraviti i u našem općinskom planu. Prema tome, što se nas tiče, ti projekti su mrtvi – govori Burza.

Dok se u Splitsko-dalmatinskoj županiji već prosvjeduje zbog izvjesne izgradnje malih hidroelektrana na rijeci Jadro (uz mogućnost gradnje sličnih postrojenja na lokacijama Ovrlja, Peruča i Đale), a u Primorsko-goranskoj protiv HE Valići s pripadajućom akumulacijom Kukuljani na Ričini, na području Istarske županije nije bilo sličnih reakcija na važeću verziju prostornog plana, donesenu 2016. godine. Njime je, naime, dana mogućnost ‘korištenja hidropotencijala unutar vodoopskrbnog sustava Istarski vodovod Buzet (20 MHE uz vodospreme na zapadnom dijelu županije) i korištenje hidropotencijala rijeke Mirne

(devet MHE na rijeci Mirni od Buzeta do Ponte Portona)’. Gradnja sustava malih hidroelektrana na rijeci Mirni, navodi se dalje, ‘može se realizirati samo ako se time poboljšaju hidrološki uvjeti koji su poremećeni uslijed regulacijskih zahvata. Za planirane male hidroelektrane na području ekološke mreže HR 2000619 Mirna i šire područje Butonige, određuje se obveza da se istom ocjenom prihvatljivosti za ekološku mrežu HR 2000619 Mirna i šire područje Butonige i HR 2000637 Motovunska šuma, obuhvate individualni i kumulativni utjecaji svih devet planiranih zahvata’.

Po broju konkretnih lokacija na kojima je moguće podizati male hidroelektrane, Istarsku slijedi Požeško-slavonska županija, na čijem je području već izgrađeno ili je pak u postupku izgradnje sedam MHE-a, a predviđeno ih je još 20 na rijekama Orljavi, Pakri, Bijeloj, Brzaji i potoku Sivornica. Na području susjedne Virovitičko-podravске županije u igri je deset lokacija, sve oko Voćina, a u kartografskom prikazu prostornog plana Varaždinske županije ucrtano je devet područja koja nude mogućnost za izgradnju MHE-a, po osam na rijeci Bednji i jedna uz Trakošćansko jezero. U Sisačkomoslavačkoj zasad je predviđena opcija izgradnje dvije hidroelektrane instalirane snage deset megavata ili veće, HE Strelečko na Savi i HE Pokuplje na Kupi, u Osječko-baranjskoj na Dravi, HE Donji Miholjac i HE Osijek, a u Gradu Zagrebu HE Prečko na Savi.

Dok je u ostalim županijskim prostornim planovima također ostavljena mogućnost podizanja hidroenergetskih građevina, iznimku predstavlja Koprivničko-križevačka koja je u posljednjoj verziji tog dokumenta izričito navela kako se ‘ne do-

zvoljava izgradnja HE Molve I i II na rijeci Dravi’, protiv kojih su svojevremeno prosvjedovale lokalna zajednica i udruge za zaštitu okoliša. Na opasnosti izgradnje tih dviju hidroelektrana, koje su prema planu države trebale biti podignute također unutar ekološke mreže Natura 2000, ukazivala je IRMA POPOVIĆ DUJMOVIĆ, aktualna direktorica programa za vode organizacije The Nature Conservancy (TNC) u Hrvatskoj. Kako objašnjava za Novosti, najvažniji mehanizam zaštite područja Natura 2000 je postupak ocjene prihvatljivosti za tu europsku ekološku mrežu svih planova, programa i zahvata koji mogu imati značajan utjecaj na nju.

— No Natura 2000 ne zabranjuje nikakve gospodarske djelatnosti, to nije klasično zaštićeno područje, već područje u kojem se štite neke vrste i staništa od interesa za Uniju. Dakle, ako investitor MHE kroz ocjenu prihvatljivosti zahvata za ekološku mrežu i prethodnu procjenu utjecaja na okoliš dokaže i uvjeri nadležne institucije da će njezin utjecaj biti zanemariv za ciljne vrste, staništa i okolišne elemente, takvi projekti dobiju suglasnost za gradnju – govori Popović Dujmović.

DODAJE kako bi procjene utjecaja zahvata na okoliš generalno trebale biti bolje napravljene, s terenskim obilascima, s novim istraživanjima i podacima o predmetnom prostoru, pa bi i studije bile bolje kvalitete te bi dale pravu sliku utjecaja zahvata. Isto tako, dodaje stručnjakinja iz TNC-a, zbog mogućeg sukoba interesa u smislu financiranja procesa procjene, ponekad je i objektivnost takvih studija diskutabilna.

— Dobra stvar je što i procjena utjecaja na okoliš i ocjena prihvatljivosti zahvata za ekološku mrežu moraju ići na javno savjetovanje, pa svi imaju pravo poslati svoje primjedbe i komentare na napisano. Međutim, naša javnost taj mehanizam slabo koristi, što zbog neinformiranosti, što zbog nerazumijevanja tematike, a i javne rasprave koje se organiziraju nisu dovoljno dobro oglašene da bi motivirale veći broj lokalnih stanovnika na sudjelovanje. A prisutan je i strah, najviše u manjim zajednicama u kojima se svi poznaju. Tako da su studije u načelu odradene, ispuni se zakonska obaveza, ali se ne mogu pohvaliti kvalitetom i transparentnim pristupom – ističe ona.

Iako su obnovljivi izvor energije, hidroelektrane imaju negativan utjecaj na prirodu i ljude, pa kao takve nisu ni održive. Mogu biti održive ako se pozicioniraju na lokacijama koje su manje štetne za prirodu i okoliš – kaže Irma Popović Dujmović

S obzirom na to da do 2019. nije postojala obaveza propuštanja ekološki prihvatljivog protoka vode prilikom izgradnje hidroelektrana, pojedine rijeke su izgubile svoje prirodne karakteristike, poput sastava riba i drugih organizama, a u ponekim slučajevima su presušena njihova korita. Kod MHE, govori Irma Popović Dujmović, situacija je ista, samo što se one grade na malim rijekama i imaju malu proizvodnju struje, pa je njihova isplativost upitna. Zbog svega toga nas zanima može li se takva postrojenja uopće smatrati zelenim rješenjima.

— Iako su obnovljivi izvor energije, HE imaju negativan utjecaj na prirodu i ljude, pa kao takve nisu ni održive. Mogu biti održive ako se pozicioniraju na lokacijama koje su manje štetne za prirodu i okoliš, primjer je MHE Otočac na kanalu koji spaja vode rijeke Like i Gacke. Takvih lokacija ima još i sve bi se mogle staviti u proizvodnju struje. Nažalost, MHE se uglavnom planiraju na očuvanim, biološki raznolikim i vrijednim lokacijama – kaže Popović Dujmović, koja među najnegativnije primjere ubraja HEPOVU HE Lešće.

Njome je potopljeno 12 kilometara kanjona rijeke Dobre, a nizvodno, do ušća u Kupu, zbog velikih oscilacija protoka, ekosustav se u potpunosti promijenio i urušavaju se obale. Zbog stalnih niskih temperatura uzrokovanih ispuštanjem pridnene vode, poremećen je i mrijest riba te drugih organizama.

— Imamo i primjer Zagorske Mrežnice kod Ogulina, čije vode ostaju u akumulaciji Sabljaci i idu na HE Gojak na Dobri, pa je korito Zagorske Mrežnice suho veći dio godine. Akumulacijom Kruščica na rijeci Lici (HE Sklope) potopljeno je selo Kruščica, a sada je u planu potopiti i Gornji Kosinj, dijelove Kosinjskog Bakovca i Mlake, zbog akumulacije HE Kosinj isto na rijeci Lici – dodaje ona.

U TNC-u Hrvatske zato se zalažu da se ciljevi o povećanju obnovljive energije postignu kroz energiju sunca i vjetra, ali da pritom, kroz korištenje znanstvenih metoda, kao što je kartiranje osjetljivosti uz uključivanje zainteresirane javnosti, ne dođe do društvenih konflikata i ugrožavanja prirode. Zbog toga u suradnji s Ministarstvom zaštite okoliša i zelene tranzicije i Energetskim institutom ‘Hrvoje Požar’ trenutno rade na izradi karata osjetljivosti na nacionalnom nivou, kako bi se iznašle najprikladnije lokacije za razvoj vjetro- i solarnih elektrana.

S takvim pristupom slaže se i PREDRAG BURZA, čelni čovjek općine Ervenik koja je s Gradom Kninom podnijela niz tužbi protiv investitora vjetroparka Krš-Padene, tvrtke C.E.M.P. u vlasništvu MILENKA BAŠIĆA. Protivno zakonu, još im nije isplaćena nikakva naknada za proizvedenu električnu energiju, a samo prema Erveniku dug sada premašuje 1,5 milijuna eura.

— Projekti koji podrazumijevaju obnovljive izvore kao što su vjetar i sunce mogu donijeti puno dobroga državi, lokalnoj samoupravi, pa i investitoru, ali pod uvjetom da se svi pridržavaju zakona, što kod nas nije bio slučaj. Da je sve kako treba biti, mi bismo za nekoliko godina doslovno mogli napraviti čuda – govori načelnik jedne od najsiriomašnijih općina u Hrvatskoj.

— Hidroenergija je nešto drugo. Bilo kakav zahvat na Zrmanji podrazumijevao bi značajne intervencije u netaknutoj prirodi, rušenje krša, izgradnju prilaznih puteva, što bi potencijalno moglo dovesti do ekocida. Zbog toga naprosto ne bi trebala biti dozvoljena intervencija u krške ljepotice kao što su Zrmanja, Una i Krka, a koja je, uostalom, i dio nacionalnog parka – smatra Predrag Burza. ■

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

Tako je
govorio Trump

ZA dva mjeseca, u ponedjeljak 20. siječnja 2025., DONALD JOHN TRUMP u Washingtonu će položiti svečanu predsjedničku zakletvu, i hrvatskoj desnici započet će Sretna Nova Godina.

Glavni tajnik Mosta NIKOLA GRMOJA ocijenio je tako Trumpovu izbornu pobjedu 'porukom da ljudi žele povratak zdravom razumu i normalnim vrijednostima koje su izgradile našu civilizaciju', a s njim se u riječ složila i desničarska ikona VELIMIR BUJANEC, slaveći pobjedu 'slobode, zdravog razuma i patriotizma' nad 'rodnom ideologijom, globalizmom i neokomunizmom': 'Danas slavimo pobjedu pravih vrijednosti za koje se u Americi bori Donald J. Trump! Likujemo nad porazom lijevičarske ološi i globalista raznih boja!'

'Trumpova će pobjeda ojačati snage koje podupiru obiteljske vrijednosti te se protive sultudim politikama koje se skrivaju iza takozvanog woke pokreta, rodnog ludila i LGBTQ agende', napisao je sinjski gradonačelnik MIRO BULJ, a Mostov zastupnik MARIN MILETIĆ posvetio je Trumpu cijeli nadahnuti esej: 'Protiv sebe je imao cijelu mašineriju, a uz sebe dragog Boga i veći dio svog naroda. Neka čuva svoju zemlju, neka štiti obitelj!'

'Ovo je najveći udarac takozvanoj liberalnoj ideologiji, koja terorizira moderna društva, rastače obitelj, negira spolove, naseljava i raseljava. Ništa im nije pomoglo, jer mainstream mediji i novac više nisu garancija pobjede. Misli su vladati i indoktrinirati preko društvenih mreža i medija, a sada upravo putem tih kanala dobivaju batine', dodao je IGOR PETERNEL, trenutačno u Dominu, a u ime krovnog HDZ-a oduševljenju se pridružio njihov ugledni član, kipar IVAN KUJUNDŽIĆ: 'Ova pobjeda mogla bi biti i konačno otrjeznjenje čitavog Zapada, u povratku svojim interesima, 'prvo Amerika i prvo Europa', ali ona 'kamenih gena', kršćanskog identiteta i humanističkih vrijednosti, nasuprot politike obrasle u korov marksističkog aktivizma i bezbožnog lutanja u protubiološkom smjeru.'

Hrvatska desnica – kao i ostatak desne polutke svijeta – dočekat će, eto, '25. kao sretnu i novu, a Trumpa kao križarskog viteza na bijelom konju, koji će Ameriku učiniti tradicionalno velikom i moćnom, a ostatak svijeta, hm, tradicionalnim. Kako će to izgledati? Kako vrli novi svijet u njegovu plamenu zoru, pred sretnu novu '25., vidi njegov novi Vođa?'

Kako će to izgledati? Kako vrli novi svijet u njegovu plamenu zoru, pred sretnu novu '25., vidi njegov novi Vođa?

Vodine 'obiteljske vrijednosti' nasuprot 'liberalnoj ideologiji', 'rodnom ludilu' i 'LGBTQ agendi'?

Na primjer: 'Brak nije cilj sam po sebi, brak služi višem cilju, a to je povećanje i održanje ljudske vrste. Jasno je stoga da se institucija braka mora prosuđivati prema načinu na koji

se ispunjava njegova dodijeljena funkcija. Rješavanje tog pitanja ne može se postići bez donošenja radikalnih mjera za promjene društvenih odnosa, posebno u vrijeme kad se takozvana 'socijalna država' pokazala nesposobnom riješiti problem stanovanja i time onemogućila nebrojene parove da stupe u brak. Takva politika priprema teren za prostituciju! Zar ljudi ne shvaćaju prokletstvo koje navlače na sebe i svoje potomke takvim zločinačkim zanemarivanjem primarnog zakona Prirode? Upravo tako civilizirani narodi degeneriraju i postepeno nestaju!'

Vodine 'humanističke vrijednosti' nasuprot 'naseljavanju i raseljavanju' 'bezbožnika' i 'globalista raznih boja'?

Na primjer: 'Mnoge političke snage koje su sebe nazivale kršćanskim svele su kršćanstvo

(Foto: Kevin Lamarque/Reuters/PIXSELL)

na niske grane, zbog sramotnog načina na koji su pokušavale identificirati vjeru s politikom. Ova zamjena bila je fatalna. Posljedice je snosio cijeli narod, a tradicionalni temelji običaja i morala prijetili su raspadom. Pogledajte kako je cijeli taj suvremeni sustav lišen ideala! I Crkva govori o Duhu, a onda s čuđenjem gleda kako je pokvarena i bezbožna njihova moralno degenerirana pastva. I dok su naši ljudi prepušteni moralnoj izopačenosti, pobožni misionari odlaze u Afriku i osnivaju misije za primitivne i zaostale crnce, koji će se onda transformirati u šarenilo lijelih mješanaca!'

Vodine 'normalne vrijednosti' nasuprot 'woke pokretu', 'neokomunistima' i 'ljevičarskom ološu'?

Na primjer: 'Trebate samo baciti pogled na te 'sretne države' koje su postale boljševizirane, i na svoj užas prepoznat ćete te morbidne monstruoznosti koje su proizveli degenerirani luđaci. U gotovo svim poljima naše kulture mogu se vidjeti te morbidne pojave: tužni simptom propasti su i natpisi izvješeni na mnogim 'kulturnim centrima' – 'Samo za odrasle!'

Vodine 'prave vrijednosti' nasuprot 'marksističkom aktivizmu' i 'indoktrinaciji mainstream medija'?

Na primjer: 'Ne smijemo biti zavedeni samovoljom takozvanih 'novinarskih sloboda'! Elite pomoću tiska kontroliraju javni život i upravljaju tom silom pod nazivom 'javno mnijenje', dok su imbecilni čitatelji još spremniji povjerovati da su ekscesi koje novinari sebi dopuštaju samo blage prirode, a ne takvi da bi opravdali poduzimanje pravnih mjera. Istina, takve mjere mogle bi narušiti slobodu tiska, ali taj izraz ionako je samo eufemizam pod kojim novine izbjegavaju zakonske kazne za obmanjivanje javnosti i trovanje javnog uma! Funkcija takozvanog liberalnog tiska jest isko-

pati grob narodu i državi, za te lažljive marksističke medije širenje laži je životna potreba, njihov jedini zadatak je slomiti kičmu nacije. Nije li upravo tisak bio instrument moralne degradacije naših ljudi, nisu li moral i javna pristojnost smatrani smiješnima, svrstani u zastarjele i banalne, sve dok se konačno nismo 'modernizirali'?'

Tako je govorio budući Vođa slobodnog svijeta, zaštitnik 'normalnih i pravih obiteljskih vrijednosti' – u stvarnosti beskrupulozni seksualni predator koji je starlete i glumice prisiljavao na sadomazohističke seanse, okorjeli ženomrzac, patološki lažov i otvoreni rasist koji bi 'šarene lijene mješanace' zatvorio iza žice, novinare u zatvore, a žene u kuhinje. Vlažni je to san hrvatskih desničara i klečavaca: jaka nacija jakih muškaraca, kakvu je, uostalom, pred izbore najavila i Trumpova visoko podignuta desna ruka ELON MUSK, promovirajući na X-u *alt-right* tezu kako su, citiram, 'samo alfa-muškarci zaista slobodni analizirati nove informacije, zbog čega je Republika muškaraca visokog statusa najbolja za donošenje odluka: demokracija, ali samo za one koji slobodno misle.'

Eh da, Vođina država 'alfa-muškaraca visokog statusa'.

Na primjer: 'Pacifističko-humanitarna ideja postat će izvrsna samo kad najsupremotnija vrsta muškosti pokori svijet do te mjere da bude jedini gospodar. Dakle, najprije borba, pa onda pacifizam. Kad bi bilo drugačije, značilo bi da je čovječanstvo već prošlo zenit svog razvoja, i kraj ne bi bio nadmoć nekog moralnog ideala, već degeneracija u barbarstvo. Možete se smijati, ali naš planet se kroz Svemir kretao milijunima godina nenaseljen ljudima, i u budućnosti bi lako mogao opet, ako ljudi zaborave gdje su dosegili višu razinu postojanja.'

Tako je, eto, govorio novi Vođa, alfa-mužjak na braniku 'obiteljskih, humanističkih, normalnih i pravih', ukratko tradicionalnih njemačkih i arijevskih vrijednosti.

Da, zaboravio sam napomenuti: svi Vodini citati korišteni u ovom eksperimentu – svaka slučajnost je, naravno, slična – zapravo su izvučeni iz 'Mein Kampfa', političkog manifesta seksualnog predatora, ženomrscu, lažova i rasista ADOLFA HITLERA, Führera Trećeg Reicha. Istog onog Reicha po kojemu je alfa-mužjačka teorija Trumpova budućeg savjetnika Elona Muska na X-u nazvana 'the Reich effect', i istog onog Führera kojemu je Trump svojedobno u razgovoru s bivšim savjetnikom JOHNOM KELLYJEM odao priznanje 'za neke dobre stvari'. Poput valjda 'Mein Kampfa', koji je Hitler pisao u zatvoru Landsberg i dovršio 16. listopada 1924., dva mjeseca prije nego što će pred novu 1925. biti pušten na slobodu – upravo dakle u ove dane prije točno stotinu godina, u vrijeme kad se, shvatili ste, još držalo do tradicije, običaja, morala i normalnih vrijednosti.

Kako bi to u ime nostalgije hrvatske desnice rekao njihov Vođa, križarski vitez i spasitelj svijeta: 'Zašto se nisam rodio prije stotinu godina, u doba kad je čovjek još uvijek nešto vrijedio? Uvijek sam mislio da je nezaslužena loša sreća što sam prekasno stigao na ovaj svijet.'

Ah da, i to je iz Hitlerova 'Mein Kampfa'.

Sretna vam nova '25.! ■

Nije dobro pucati na ljude

Imam noge, Bogu hvala. Ali ih ne osjećam. Doktor mi je rekao da se nada da ću uskoro stati na noge. Ali to se dosad nije desilo, govori za Novosti Jomagol Amarkhel, migrant kojeg je 2019. u blizini Tuhobića ranio hrvatski policajac. MUP inzistira na 'slučajnom opaljenju' oružja i skriva policajčevo ime

OVCE sam čuvao, uzgajao sam povrće. Materi i ocu sam pomagao, oni su stariji. Živjeli smo u istoj kući. Ja sam drugi najstariji sin. RAHMANULAH, moj stariji brat, u Italiji je. Četvero ih je u Afganistanu. Najmlađeg brata sam zadnji put vidio kad je imao tri godine. Zove se ZOBER. Imam i dvije sestre – priča nam mladi Afganistanac JOMAGOL AMARKHEL. Afganistan je napustio 2018. godine. — Rat je. Nije bilo posla. A i to malo posla što ima, nema sreće od toga. Dnevnicu je mala, nema laganog posla. Ako odeš u grad raditi, tamo je rat, teroristi dođu. Ima bombaša samoubojica koji ubiju po sto ljudi u napadu. U gradu je strah. Rat je najgore od svega i zato sam odlučio napustiti Afganistan – kazuje nam.

Posljednji hrvatski vojnici iz Afganistana su povučeni 2020. godine. Od 2003. kad su prvi vojnici iz domaje otišli u Afganistan pa do rujna 2020. u toj je zemlji u 12 kontingenta bilo više od pet i pol tisuća hrvatskih vojnika. Kad su prvi vojnici otišli u Afganistan, Hrvatska još nije bila članica NATO sa-

veza, a vjerojatno je hrvatska uloga odigrana tih prvih godina u Afganistanu bila važna za uspješan *casting* u epskoj operi NATO saveza od 2009. godine. Dok su u jesen 2019. hrvatski vojnici još oružjem pronosili demokraciju po Afganistanu, naš sugovornik Amarkhel ranjen je na domaćem terenu, u Gorskom kotaru.

— Mi njih nismo vidjeli. Prvi čovjek je išao ispred nas, a nas je bilo puno iza njega. Ja sam bio u sredini otprilike. I onda su počeli pucati. Mislili smo da su neki razbojnici ili nešto. Nisu bili u redovnim policijskim uniformama. Drugi su nam pričali da je bilo toga u Makedoniji, Grčkoj, Srbiji ili Bosni. Zato smo pobjegli – prisjeća se Amarkhel.

Kazuje nam dalje kako su policajci na grupu migranata pucali sa svih strana, a oni su se pak razbježali na sve strane. Amarkhel je stao čim je shvatio da se radi o policiji.

— Jedan od kolega mi je rekao da stanem, da ne bježim. To se policija skrivala, ne razbojnici. Sjeli smo i pričekali neko vrijeme. Bili

MUP ne odgovara na upite –
ministar Davor Božinović
(Foto: Luka Batelić/PIXSELL)

smo okruženi policijom sa svih strana, više nismo mogli bježati, inače bi nas ubili. Policija je već skupila neke, a mi smo čekali. Digli smo se, malo se osvrnuli oko sebe i shvatili da se ništa ne vidi od šume. Ja nisam ni vidio da mi je policajac došao straga. I onda me pogodio metak – govori Amarkhel.

Metak ga je pogodio u leđa i on je pao. Nakon što su ga pogodili, dodaje, policajci su prestali pucati. Na prvu nije osjetio nikakvu bol, ali noge su mu 'već bile otišle'. Ležao je na mjestu gdje je upucan, ali nije se mogao pomaknuti. Odjednom ga je u donjem dijelu trbuha počela probadati bol koju će osjećati do kraja života. Prošlo je desetak minuta, a onda su mu prišla dva policajca.

— Jedan je imao to crno oružje u rukama, dugo otprilike pola metra. Bio je još jedan policajac, a on je imao kratko oružje. Došli su do mene i tražili da ustanem. Kazao sam im da me metak pogodio. Rekli su drugim Afganistancima da me podignu. Njih trojica-četvorica su me digla i odvela do auta. Pokrili su me cijelog jer je padala jaka kiša. Govorio sam: 'Doktor, doktor.' Znali su da su me upucali, ali nisu se obazirali. Ležao sam i krvario. Nisam mogao sjediti, ali nisam spavao, svega se sjećam. Nisu mi dali da nešto stavim na ranu, inače ne bi toliko krvi izašlo. Trideset minuta sam krvario dok nije došao auto, u autu sam još 20-ak minuta krvario do policijske postaje. Tamo su došla kola hitne pomoći u koja su me onda ubacili. Tek kad je doktor došao i dao mi lijek, izgubio sam svijest – prisjeća se Amarkhel.

Tih je dana za njegov slučaj doznala i hrvatska javnost, iako mu nikad nije doznala ime ni koloplet njegove egzistencije nakon ranjavanja. Mediji su izvještavali kako je u policijskoj akciji blizu Tuhobića 'slučajnim opaljenjem' teško ozlijeđen migrant, koji je prebačen u Klinički bolnički centar Rijeka. Ministar unutarnjih poslova DAVOR BOŽINOVIĆ obratio se novinarima kazavši da je pacijent operiran i zbrinut. Metak je Amarkhelu ošteti organe u trbušnoj šupljini, kralježnicu i kralježničnu moždinu, a liječnik KAZIMIR JURIČIĆ iz KBC-a Rijeka

medijima je kazao da ranjenog migranta vjerojatno čeka dug oporavak.

Sindikatu policije Hrvatske u svojem je priopćenju prvo pozdravio djelovanje svih policijskih službenika 'angažiranih na zaštiti državne granice' u 'teškom razdoblju tijekom kojeg je u porastu broj osoba koje pokušavaju ilegalno stupiti na teritorij RH'. Istaknuli su da je do ozljeđivanja migranta 'došlo uslijed slučajnog opaljenja vatrenog oružja kojim je rukovao jedan od policajaca koji su zatekli ilegalne migrante'. 'Posljedice ranjavanja su bile teške i ozlijeđena osoba je još uvijek u ozbiljnom stanju. Međutim, život joj je spašen isključivo iz razloga što je policajac čije je vatreno oružje slučajno opalilo postupio u skladu sa svim najvišim načelima policijskog poziva i humanosti te zajedno s kolegom prenio na rukama ranjenu osobu preko tri kilometra nepristupačnog terena do mjesta gdje je moglo pristupiti vozilo hitne medicinske pomoći', stajalo je dalje u njihovom priopćenju.

MUP-u smo se tada javili i mi, poslavši im upit u kojem smo ih između ostalog pitali hoće li na uvid javnosti staviti video/audio snimku događaja ili očevidnik iz kojeg bi

Mi njih nismo vidjeli. Prvi čovjek je išao ispred nas, a nas je bilo puno iza njega. Ja sam bio u sredini otprilike. I onda su počeli pucati – opovrgava Amarkhel MUP-ovu službenu verziju događaja

bilo jasno kako je došlo do pucnjave te hoće li i kako javnost obavještavati o tijeku i rezultatima interne policijske istrage. Dobili smo odgovor u kojem nas se uputilo da dalje pratimo priopćenja koja se objavljuju na MUP-ovoj stranici, iako je bilo razvidno da informacije tražimo upravo zbog niske informativne kvalitete službenih MUP-ovih priopćenja.

Pet dana nakon ranjavanja Amarkhela, MUP je službeno objavio da do ozljeđivanja 'nije došlo zbog uporabe vatrenog oružja kao sredstva prisile, nego spletom nesretnih okolnosti, nakon što je policijski službenik ispalio pojedinačne hlice radi traženja pomoći, a što se ne smatra uporabom vatrenog oružja kao sredstva prisile'. Prema tvrdnjama iz MUP-a, policajac je prvo pokušao narediti skupini migranata koji su se kretali prema njemu da stanu, a kad ga nisu poslušali, zapucao je u zrak. 'Neposredno nakon ispaljenih hitaca u zrak policijskom je službeniku, zbog mokrog i klizavog tla, noga upala među stijene pa je pao na tlo, a istovremeno, prije nego je uspio zakočiti službeno oružje, dolazi do slučajnog ispaljenja jednog streljiva. Policijski službenik je prilikom pada lakše ozlijeđen', naveli su iz MUP-a.

I Amarkhela smo pitali da nam prokomentira ovaj službeni izvještaj MUP-a. Prvo se smije u nevjerici, pa odgovara.

— Što da kažem na to? Mi nismo išli prema policiji, to nije istina. Pa mi se njih bojimo. Ne ide nitko prema njima. Oni imaju oružje. Oni pucaju po nama. Mi nemamo ništa. Skroz je normalno došao do nas. Kao da mu nije ništa. Je li pao, to ne znam, jer nisam bio okrenut prema njemu kad me upucao. Sleda me pogodio metak – govori nam.

Dok je MUP javnosti skretao pažnju na lakše ozljede policajca koji je 'pao i slučajno ispalio metak', propucani Amarkhel se u riječkoj bolnici borio s teškim ozljedama. — Par dana sam spavao. Kad sam se probudio, shvatio sam da osjećam sve, ali noge ne. Dignem plahtu i gledam. Noge su tu, ali su se napuhale. I sad mi se znaju nekad predvečer napuhnute, pa tako do jutra. Imam noge, Bogu hvala. Ali ih ne osjećam. Doktor mi je rekao da se nada da ću uskoro stati na noge. Ali to se dosad nije desilo. Ne osjećam kad moram na wc. Nuždu ne osjećam. Vežu mi pelenu – opisuje naš sugovornik.

U njegovoj su medicinskoj dokumentaciji, u koju imamo uvid, navedeni ozljeda kralježnične moždine u području prsnog koša, multifragmentarni prijelom trupa, ozljeda jetara, ošita i ogrebotina osrčja. Osrčje, sluznica tanja od dva milimetra koja obavija srce, stradala je u havariji koja je nastala kad je metak ušao u tijelo. Da je samo jedan od gelera ili bilo koji komadić okrhnutе kosti pogodio par milimetara dublje, Amarkhel bi najvjerojatnije iskrvario i umro na licu mjesta. U medicinskoj dokumentaciji navodi se i inkontinencija urina i stolice te za mladića najgore od svega – mlohava paraplegija. Nakon nekoliko operativnih zahvata u KBC-u Rijeka u jesen 2019. godine prebačen je na liječenje u Varaždinske Toplice, a nakon toga poslan u Obiteljski dom Dukarić-Stubičar u Kaštelancu. 'Po obavljenim pregledima te rehabilitaciji u Varaždinskim toplicama utvrđeno je da je korisnik zadobio trajna oštećenja te je osoba s invaliditetom – paraplegičar, kreće se isključivo uz pomoć ortopedskog pomagala u vidu kolica te je inkontinentan... Ocijenjeno je da korisnik nije osposobljen da bi samostalno živio', stoji u nalazu Centra za socijalnu skrb.

U više smo navrata pokušavali doznati kako je točno tekao proces Amarkhelove rehabilitacije i daljnjeg zbrinjavanja iz perspektive odgovornih institucija – pitali smo Centar za

socijalnu skrb na temelju čega je pokrenut postupak preseljenja u Obiteljski dom Dukarić-Stubičar. Zanimalo nas je zašto je odabran baš taj dom te tko je sve i kako u njemu skrbio za Amarkhela. Iz CZSS-a Zagreb – podružnice Dubrava preusmjerili su nas na CZSS Varaždin, navodeći da je Amarkhel kod njih u tretmanu, a zatim su nas iz Varaždina uputili ponovno na podružnicu u Dubravi, tvrdeći da je ta adre-

U dubini hrvatskog teritorija, na koji je nenaoružan i jedva punoljetan stigao u potrazi za zaštitom, dočekali su ga meci hrvatske policije. Takve posljedice nikakav novac i ništa materijalno ne može nadomjestiti – komentira pravnica CMS-a Andrea Jelovčić

sa zadužena za Amarkhelov slučaj. Odgovor tako kroz dvije godine nismo uspjeli dobiti, ni saznati koja je točno podružnica CZSS-a bila nadležna u ovom slučaju.

Amarkhel nam govori da mu policajac koji ga je propucao nikad nije došao u posjetu, ni u bolnicu, ni u toplice, ni u dom. Nakon zaključaka unutarnje istrage koja je rezultirala MUP-ovim izvještajem koji smo djelomično citirali, DORH je odbacio mogućnost kaznenog progona dotičnog policajca. Na naše recentne upite o daljnjoj karijeri tog policajca – je li disciplinski sankcioniran, radi li još uvijek u MUP-u, je li osim prvotne istrage vođena kakva druga istraga oko ovog događaja i ako jest, koje je zaključke iznjedrila – MUP do završetka ovog teksta nije odgovorio.

Usporedbe radi, zagrebački policajac MARIO KUČKO dobio je 2009. godine dvogodišnju uvjetnu kaznu za slučajno opaljenje iz službenog pištolja u predvorju suda. U incidentu nitko nije ranjen niti je počinjena materijalna šteta, ali je sutkinja MARIJA ŽIVČIĆ prilikom izricanja presude istaknula da je opaljenjem ipak bio ugrožen život ljudi koji su se našli u policajčevoj blizini.

Oko Amarkhelovog se slučaja posljednjih godina angažirao Centar za mirovne studije (CMS), koji je sada prvi put odlučio izaći u javnost s detaljima oko pravnog procesa koji vode godinama. Naime, Amarkhelu su nakon ranjavanja pružali pravnu pomoć koja je prerasla u tužbu za naknadu štete.

— U posljednje dvije godine, otkako je podnesena tužba, trudimo se Amarkhelu osigurati pravo na pošteno suđenje. Nažalost, i u tom se segmentu suočavamo s brojnim pre-

Amarkhel u Obiteljskom domu Dukarić-Stubičar u kolovozu 2020. godine (Foto: Ivan Ivanović)

prekama. Oklijevanje sustava da Amarkhelu pruži pravdu očituje se i u tome što u pune dvije godine nije održano ni jedno ročište, čime se krši njegovo pravo na suđenje u razumnom roku. Štoviše, nadležni sud je u pojedinim koracima čak prekoračio ovlasti koje mu zakon dopušta, samo kako o slučaju ne bi trebao donijeti odluku – komentira nam pravnica iz CMS-a ANDREA JELOVČIĆ.

Pritom naglašava da nema te odštete koja mladiću koji je tek bio zakoračio u dvadesete godine života može vratiti izgubljeno – mogućnost da hoda, živi život bez svakodnevnih bolova, da radi i skrbi o sebi bez tuđe pomoći. — U dubini hrvatskog teritorija, na koji je nenaoružan i jedva punoljetan stigao u potrazi za zaštitom, dočekali su ga meci hrvatske policije. Takve posljedice nikakav novac i ništa materijalno ne može nadomjestiti. No, budući da ne može tražiti natrag zdravlje, traži novac koji bi mu barem donekle mogao naknaditi štetu koju je pretrpio. Prvo se obratio Republici Hrvatskoj sa zahtjevom za mirno rješenje spora, no nakon što na nje ga nije dobio odgovor, podnio je tužbu za naknadu štete, tražeći odštetu od približno 200 tisuća eura na ime nematerijalne štete. Nadalje, budući da zbog doživotnih posljedica ranjavanja više nije u mogućnosti raditi i zarađivati za život, traži se i mjesečna naknada za imovinsku štetu u iznosu od oko dvije tisuće i 400 eura – govori nam Jelovčić.

Ta sredstva omogućila bi Amarkhelu da si osigura bolji smještaj, pristup kvalitetnijim lijekovima za ublažavanje jakih i trajnih bolova te stalnu pomoć njegovatelja koja će mu trebati do kraja života.

Iz CMS-a naglašavaju i to da se ne radi o izoliranom incidentu.

— To potvrđuje i pismo planinara objavljeno u hrvatskim medijima u lipnju 2019., svega nekoliko mjeseci prije Amarkhelova ranjavanja. U njemu planinar svjedoči da je na vrhu Risnjaka, nedaleko od Tuhobića, vidio specijalce kako tuku izbjeglice i druge migrante i pucaju im iznad glava automatskim puškama – dodaje naša sugovornica.

Kaže nam i da CMS nije upoznat s detaljima istrage DORH-a u Amarkhelovom slučaju, već je prema njihovim saznanjima DORH zaključio slučaj a da nikoga nije sankcionirao, odnosno utvrdio bilo kakvu kaznenu odgovornost. Poslali smo DORH-u upit oko ovog slučaja, ali odgovor do završetka ovog teksta nismo zaprimili.

Dok je nakon ranjavanja boravio u Hrvatskoj kao tražitelj azila (koji je na kraju dobio

Kad sam tek saznao za njegovo ranjavanje, bio sam zabrinut i uplašen, pomračio mi se um. Nisam ni mogao reći našoj obitelji da je propucan. Svu sam bol skupio u svoje srce – govori Amarkhelov brat Rahmanulah

u praktički rekordnom roku, svega nekoliko mjeseci nakon ranjavanja), Amarkhel je primao mjesečnu naknadu od sto kuna na koju imaju pravo tražitelji azila (ove je godine ta naknada neznatno povećana i sada iznosi 20 eura mjesečno). Koliko nam je poznato, to su bila jedina primanja koja je dobivao od hrvatske države.

— Mogao sam od tih novaca uzeti sebi nešto sitno. Sok, bananu i tako. Par dana nakon što sam stigao u dom došao je neki čovjek kojeg ne znam i dao mi tisuću i pol kuna, a ostalo sam dobivao po sto kuna mjesečno – govori Amarkhel.

Godine 2021. otišao je u Njemačku, u kojoj živi i danas i u kojoj je aplicirao za azil. Amarkhelov odvjetnik u Njemačkoj JAN PLISCHKE kazao nam je da je sud u Njemačkoj odbacio Amarkhelov zahtjev za azil na temelju toga što već ima status azilanta u Hrvatskoj. Odluka o deportaciji zasad je suspendirana s obzirom na to da je trenutno uložena žalba i da se Amarkhel kao paraplegičar nalazi u domu za starije i nemoćne te mu treba svakodnevna medicinska skrb.

Prije nego što je saznao da nikada više neće moći hodati i dok se još nadao oporavku, Amarkhel nam je govorio da će tražiti posao kad prohoda, da bi volio raditi kao pekar ili ličilac. Sada se on i njegov brat nadaju da putem hrvatskog pravosuđa mogu izboriti pravdu i mogućnost boljeg života. Pozivaju ljude u Hrvatskoj da pričaju o ovom slučaju, da podrže Amarkhelovo pravo na odštetu, ali i da traže učinkovitu istragu i sankcioniranje počinitelja koji i dalje ostaje javnosti nepoznat i krivično neokrznut. Osim propucavanja, problematično je i nepružanje prve pomoći nakon toga, što je kazneno djelo za koje je zakonom predviđena kazna do tri godine zatvora. Prema iskazima Amarkhela, kao i prema onome što je MUP javno komunicirao, ispostavlja se da policajci nisu spriječili krvarenje, nego su Amarkhela koji je krvario prenijeli ili naredili da ga se prenese do mjesta gdje ga je mogao pokupiti prvo policijski auto, a zatim kola hitne pomoći. To je proces koji je trajao više od pola sata, a osoba koja ima prostrjelnu ranu može vrlo brzo iskrvariti i umrijeti.

Amarkhel nije mogao ustati, a prostrijelna rana mu je bila negdje u blizini sredine trupa, pa su policajci mogli posumnjati na oštećenje kralježnice. U tom slučaju je procedura za zbrinjavanje takva da se ne smije micati osoba jer je moguće dodatno oštetiti kralježnicu. Budući da se hitna nije mogla probiti na teren kolima, pitanje je bi li u ovom slučaju bilo bolje da je angažirana gorska služba spašavanja ili helikopterska služba.

Kad podvučemo crtu, ostaje više otvorenih pitanja na koja bi hrvatske institucije morale odgovoriti i u vezi kojih bi ih valjalo dalje držati odgovornima u ovom slučaju. Za završne se riječi vraćamo Amarkhelu i njegovom bratu.

— Promjene u zdravlju moga brata nema. Kad sam tek saznao za njegovo ranjavanje, bio sam zabrinut i uplašen, pomračio mi se um. Nisam ni mogao reći našoj obitelji da je propucan. Svu sam bol skupio u svoje srce. S vremenom su naši roditelji saznali, i život je postao gorak. Naši roditelji su stalno zabrinuti, nemaju mira, ne mogu spavati. Okrutan čin i velika nepravda su učinjeni mome bratu – komentira nam Amarkhelov brat Rahmanulah.

Poziv na sankcioniranje odgovornih i priliku da nakon pet godina agonije živi barem malo mirnije i komotnije ponavlja i Amarkhel. I dalje ga mori lakoća kojom hrvatski policajci posežu za oružjem, kao i nekažnjivost koja tu lakoću prati.

— Nije dobro pucati na ljude. Uhvati, napiši kaznu, vrati u Bosnu ili gdje već. Ali nemoj pucati. To nije dobro. Ljudski život nema cijenu – poručuje za kraj. ■

Koja ekonomija?

Među brojnim objašnjenjima Trumpove pobjede ističu se ona koja prednost daju ekonomiji kao ključnom razlogu. Variraju perspektive i rakursi, ali ekonomija kao takva uživa privilegirani eksplanatorni status. Možda zvuči kao naivno pitanje, ali teško ga je zaobići: što znači 'ekonomija' u tom kontekstu?

VREMENA su bila nezgodna, ali barem je periodizacija bila jasna. Od kraja hladnog rata do 2008. živjelo se u svojevrsnoj postpolitičkoj iluziji garniranoj širenjem tržišta i demokracije, a onda je došla ekonomska kriza. Pojavili su se neki neobični politički izdanci, i slijeva i zdesna, klasificiralo ih se kao populiste. Procjene njihova dometa su varirale, ali onda se dogodila 2016. godina, odabran je Brexit i izabran je DONALD TRUMP. Stručnjaci za fašizam prebačeni su iz akademskih u televizijske fotelje, a oni za kapitalizam ostali su na svojim mjestima. I dok se raspravljalo ima li populistički val kapaciteta za snimanje druge sezone, dogodila se pandemija. Došlo je do privremene distorzije političko-ideološkog polja, stručnjaci za vlastiti komfor prebačeni su iz vlastitih u podkasterske fotelje, a oni za kapitalizam ostali su na svojim mjestima. Onda su na red došli ratovi i genocid, nikako da se konačno pruži prilika liberalnim snagama stabilnosti da nas vrte u normalno političko okruženje. A zatim se ukazala šansa: nakon što je objavljeno da će KAMALA HARRIS zamijeniti JOEA BIDENA u dvoboju s Trumpom, kladionice i agencije proglasile su ju favoritkinjom. Medutim, kao što znate, ishod je bio drugačiji. Kako bi rekla KONSTRAKTA: i šta ćemo sad? Više ne funkcioniraju ni klasične formule: niti je prvi put bila tragedija, niti je sada farsa, a ne može ni obrnuto. Ni GRAMSCI više ne pomaže svojom dijagnozom po kojoj se, dok stari umire, a novo se ne može roditi, pojavljuju

morbidni simptomi. Teško da više možemo govoriti samo o simptomima.

Da se vratimo zaboravljenom pandemijskom žargonu, Trumpov drugi mandat je nova normalnost. Ne radi se o izvanrednom stanju koje će proći kao da je riječ o neakvoj nesretnoj životnoj fazi. Analitički se ne smije krenuti od pretpostavke po kojoj je stabilna liberalna demokracija s visokom razinom poštivanja ljudskih pa i, ovisno o senzibilitetu, radničkih prava, i neovisnim institucijama, ultimativni politički kriterij i orijentir, a sve ostalo su anomalije i aberacije. Ako nas povijest nečemu uči, uči nas da je upravo takva demokracija i povijesna i geografska anomalija do koje je doveo niz specifičnih ekonomskih, političkih i vojnih borbi i raspleta. I da nam ona ne može funkcionirati kao estetski ideal jer značajan broj ljudi nema tu privilegiju da razmišlja o demokratskim idealima.

Posljednja rečenica sugerira da se rješenje, barem analitičko, krije u prokazivanju stare i dobro poznate kontradikcije liberalnog kapitalizma između nominalne pravne jednakosti građana i ekonomske nejednakosti. Bez obzira na to što se radi o središnjoj i stalnoj kontradikciji, njeno rješenje nije ni jednostavno, a ni uvijek isto. Kako bismo pokazali sve kompleksnosti same kontradikcije i mogućih rješenja i 'rješenja', a i ukazali na ideološke posljedice Trumpova reizbora, obratimo pažnju na industriju tejkova koja je popratila sam reizbor i razloge iza njega. Među brojnim tejkovima – koje etimološki

možemo definirati kao mišljenja u jednom kadru – isticao se broj onih koji su prednost davali ekonomiji kao ključnom razlogu Trumpove pobjede. Varirale su perspektive i rakursi, ali ekonomija kao takva je uživala privilegirani eksplanatorni status. Možda zvuči kao naivno pitanje, ali teško ga je zaobići: što znači 'ekonomija' u tom kontekstu? Što spada pod ekonomiju, a što ne? Razmišlja li birač isključivo o ekonomiji kao vlastitom neposrednom interesu ili sagledava širu sliku? Koga vidi kao prijetnju ekonomiji? Koga smatra neprijateljem u podjeli kolača? Reagira li na tu zamišljenu ekonomiju u obliku frustracije ili neke ponudene vizije? Bira li stvarno na biračkom mjestu između ekonomije i nekog kulturnog pitanja? Nudi li mu Trump utjehu, kompenzaciju, viziju ili dozvolu da govori što hoće u ekonomiji jezika? Kako su uopće društveno i politički nastale ove opcije i pitanja? Jesu li ona oduvijek ovako 'pogađala' individualnog birača? Misli li birač individualno, kao član etničke zajednice, kao dio grupe obožavatelja nekog influensera ili podkastera ili kao dio radničke klase? Sve su to pitanja koja se moraju uzeti u obzir. I ne samo zato kako bi se razumjeli razlozi Trumpove pobjede, već kako bi se razumjeli koridori i žanrovi suvremene politike. Kao što smo rekli, Trump više nije izvanredno stanje, simptom ili anomalija.

A među ekonomskim razlozima Trumpove pobjede ističe se razlika u poimanju i tretiranju ekonomije: ne vide je isto oni koji su plaćeni da ju gledaju – ekonomski stručnjaci – i oni koji, očito, previše plaćaju da u njoj sudjeluju. Stručnjaci, grafovi, tablice i demokrati govorili su da ekonomija stoji sjajno – nezaposlenost je na niskim razinama, inflacija je zaustavljena, BDP raste, pokrenute su investicije. Novčanici i osjećaji građana imali su neki drugi dojam. Razlika je bila toliko velika da je izmišljen pojam: *vibecession*. Radi se o neologizmu koji spaja 'vajb' i recesiju, a pokušava obuhvatiti navodnu novu stvarnost u kojoj objektivne recesije nema, ali građani ju osjećaju, love njen 'vajb'. Razlika između objektivnosti solidne ekonomije i negativne percepcije te ekonomije jasno ukazuje tko je kriv: narod krivo brije. Ovdje se radi o obliku obrnute teorije zavjere: više zavjeru ne provodi elita iza zavjesa, već narod koji zajebava elitu i ekonomiju skupa s njom. Čisto iz perspektive logistike i provedbe, ova teorija zavjere je luđa od onih standardnih. Elita je po definiciji brojčano manja i bogatija, što joj omogućuje lakše skrivanje i provedbu zavjere. Tu barem postoji nekakva mogućnost zavjere. A u slučaju disperziranog i atomiziranog naroda stvarno ne postoji nikakva šansa za zavjeru. Postoji jedino šansa da se prema ekonomiji odnose tako da biraju Donalda Trumpa i ELONA MUSKA. Ako nekoga praviš toliko ljudim da mu govoriš da nije istina da mu je inflacija pojela kupovnu moć, onda ga valjda napraviš toliko 'ludim' da glasa za Trumpa i Muska kako bi mu kao pripadniku radničke klase bilo bolje. Nije dovoljan ovaj raskorak za objašnjenje Trumpove pobjede – u krajnju ruku nije razlika u ukupnom broju glasova toliko da možemo govoriti o nekakvom epohalnom zaokretu – ali najuvjerljivije otvara prostor za raspravu o tome što je politički 'ekonomija' danas.

A da bismo si priskrbili nešto utemeljeniji pristup raspravi, valja napraviti malu povijesnu digresiju i razlučiti osnovne mijene oblika stranke ili partije – institucije koja bi trebala tumačiti društveno-političku stvarnost i posredovati interese i vrijednosti članova i birača. Postoji više periodizacija oblika u optjecaju, a ovom prilikom ćemo se poslužiti onom talijanskog sociologa PAOLA GERBAUDA. Premda je stranačkih formi bilo i ranije, Gerbaudo periodizaciju započinje masovnim

Trader na njujorškoj burzi
jutro nakon izbora (Foto: John
Angelillo/Newscom/PIXSELL)

partijama s kraja 19. i većeg dijela 20. stoljeća. Radilo se uglavnom o socijaldemokratskim i komunističkim partijama, ali svoju ulogu su igrale i konzervativne stranke sa širokom bazom. Njihov rad obilježava jasna vertikalna organizacija i političko djelovanje prema razrađenim klasnim interesima. Ključno obilježje tih stranaka bila je snažna socijalizacijska uloga: članovima je stranačka pripadnost bila temelj identiteta i društveni milje sazdan od niza faktora zavisnosti. Takve su stranke bile geografski organizirane po podružnicama i ćelijama, odlučivanje je bilo delegatsko, a presudnu ulogu su imali kadrovi: politički radnici koji su funkcionirali kao posrednici između baze i vodstva. Oni su vodstvu prenosili interese baze, a bazi objašnjavali ustanovljene političke linije i odluke. Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih dolazi do postupne sadržajne autonomizacije vodstva. Ono više ne djeluje kao posrednik materijalnih interesa baze, već ideološki značajno relaksiranije. Kadrove zamjenjuju stručnjaci raznih profila, hlapi pritisak baze, programi se prilagođavaju različitim političkim promjenama bez snažnijeg obzira prema njihovoj ideološkoj provenijenciji i nastaju takozvane stranke kartela koje si međusobno prepuštaju vlast bez naročitih društvenopolitičkih promjena. Nakon kartel-stranke, prema Gerbaudu, prevladavajući oblik krajem osamdesetih i početkom devedesetih preuzima televizijska stranka koja se ponaša kao marketinška agencija koja biračko tijelo ispituje poput tržišta i oslanja se televizijsku karizmu i autorsane stručnjake. Komunikacijska promjena koju je donio internet, ali i zasićenost postpolitičkim marketingom i 'otuđenošću elita', generirala je novi oblik nazvan digitalnom strankom koja se uglavnom sastoji od karizmatičnih vođa i obećanja digitalne demokracije i neposrednosti odlučivanja. Riječ je o periodizaciji koja se ne zasniva na cezurama – spomenuti oblici danas supostoje – već naglasak stavlja na novitete koji

diktiraju društveni pristup politici i političkim kompleksima poput ekonomije. Kao što je vidljivo iz naznačene putanje, ekonomski interesi više nisu razrađeni na kolektivnim osnovama, već prevladava pristup zasnovan na njihovoj individualnoj imaginaciji. Pod imaginacijom ne mislimo na to da ljudi naprosto izmišljaju želje i neprijatelje ni da ne znaju čitati vlastiti novčanik. Radi se samo o tome da u odsustvu kolektivne definicije interesa svatko može sebi priuštiti da 'probavi' ekonomiju kroz različite društveno/kulturne sklonosti i emocionalne potrebe. Ili da konkretiziramo kroz možebitne primjere navodno paradoksalnog glasanja za Trumpa u redovima najsiromašnijih. Netko može glasati za Trumpa zato što misli da mu je stanje u novčaniku oskudno jer je, eto, baš taj novac išao za prava transrodnih osoba i migranata. Netko drugi jer smatra da mu demokraci nude još manje nego Trump. Netko pak u Trumpu vidi priliku za osvetu i snažnu

Stručnjaci, grafovi, tablice i demokrati govorili su da ekonomija stoji sjajno. Novčanici i osjećaji građana imali su neki drugi dojam. Razlika je bila tako velika da je izmišljen pojam: vibecession

gestu jer ne vidi kako se situacija može promijeniti. Netko doslovno smatra sebe potisnutim poduzetnikom i *hustlerom* i misli da Trump otvara prostor za socijalnu mobilnost zasnovanu na individualnom zalaganju i talentu. Netko pak u Trumpu vidi 'zaobilaznicu' ekonomije kao takve i priliku za pripadnost zajednici kao utjehu i kompenzaciju. Netko sebe vidi kao ispomoć u zadržavanju navodno ugroženih socijalnih hijerarhija za što će, nada se, biti nagrađen. Netko pak ekonomiju tretira kao fiksnu i nepromjenjivu i u Trumpu vidi priliku za neku vrstu društvenog i političkog karnevala. Kad je riječ o srednjim klasama i sitnim poduzetnicima, oni pak barataju drugačijim 'fiktionalizacijama' ekonomije i svoje interese prevode kroz drukčije priče i filtere.

Nabrojani primjeri ne služe tome da se relativiziraju ili legitimiraju razni pristupi jer bi radnička klasa bila uvijek po sebi nevinna, nego samo da se naznači da postoje neki širi društveni i institucionalni razlozi koji te pristupe čine uvjerljivima. I da se ti razlozi moraju uzeti u obzir kad se kreiraju i nude drukčiji pristupi. Komunikacijske forme, obrasci socijalizacije i dostupnost politizacije utječu i na politički sadržaj i na njegovu vitalnost i održivost. Naime, internet je spustio troškove političkog izražavanja na rekordno niske razine. Svatko ima priliku da obznani stavove o cijelom nizu pitanja i problema. I u situaciju u kojoj svatko može biti vlastiti ministar vanjskih poslova kad je u pitanju rat u Ukrajini ili vlastiti ministar kulture kad se radi o rodno senzitivnom jeziku, zamagljuju se granice između stranaka i društva, a mandati za predstavljanje određenih stavova i vrijednosti ne dijele se demokratskim već algoritamskim procesima. S obzirom na to da su troškovi izražavanja niski – lako se može upustiti u raspravu i još lakše ju napustiti i prebaciti se na drugu 'polarizirajuću' temu, za razliku od nekadašnjih strogih uvjeta stjecanja stranačkog članstva i ozbiljnijih

posljedica njegovog gubljenja – teme i stavovi brže fluktuiraju i mijenjaju se. Riječima ANTONA JÄGERA, teoretičara i autora pojma 'hiperpolitika', a u svrhu konceptualnog sažimanja ovdje naznačenog novog političkog senzibiliteta, danas se politička participacija ne oslanja na projekte dugog trajanja poput društvenog i ekonomskog planiranja, koji nisu bili rezervirani samo za komunistički istok već i za zapadnu državu blagostanja, nego na brzi ritam tržišnih signala i oscilacije poslovnih ciklusa. Ne čudi da u eri prevlasti tržišta kao centralne društvene institucije prevladavajući politički izrazi, pored onih *online*, jesu kratkotrajne kampanje oko izoliranih pitanja, peticije i jednodnevni prosvjedi koji se, znakovito, više ne zovu demonstracije. Teško je odrediti konkretne razloge toj retoričkoj zamjeni, ali ona u sebi nosi određenu političku indikaciju. Demonstracije kao da pripadaju prošlom vremenu u kojem se demonstrirala politička snaga ili društvena sila. Prosvjedi su privremeni skupovi atomiziranih pojedinaca.

Unatoč razlikama u političkim kulturama i povijestima, radi se o globalno prisutnim trendovima, pogotovo u takozvanom euroatlantskom svijetu. Rasprostranjenost novih obrazaca socijalizacije i politizacije jamči i lakšu, gotovo bescarinsku razmjenu ideoloških proizvoda i kombinacija, koja zaobilazi klasične institucije – 'ugledne' medije, stranke i inteligenciju – već putem YouTubea i TikToka dolazi na zaslone mobitela, poput narudžbi s Temua. A tome se prilagođavaju i vođe većih ili manjih stranaka na desnici koji u sebi vide provincijskog Trumpa. Svijetom kolaju slične fašistoidne ideje kao u međuratnom periodu, ali svijet više nije isti. Na nama je da odlučimo što je ekonomija i slijedi li provincijska trumpija-da ili nekakav zlokobniji festival. ■

Bubnjevi trgovin- skog rata

Europsko-unijsko jaukanje zbog najavljenog američkog protekcionizma, s predviđanjem trgovinskih ratova, nema ni minimuma opravdanja u realnoj praksi

Ursula von der Leyen i Donald Trump na Svjetskom ekonomskom forumu 2020. godine (Foto: Jonathan Ernst/Reuters/PIXSELL)

OTKAKO je DONALD TRUMP neki dan onako svečano izjavio da je 'carina najljepša riječ u rječniku', s ovu stranu Atlantika raspaljena je uzbuna iako taj pompozni cinik nije u biti zauzeo nikakvo posebno inovativno stajalište. U skladu s takvim ekonomsko-političkim kursom držao se i u prvome svom predsjedničkom mandatu. Više ili manje slično ponašao se u međuvremenu i JOE BIDEN, ali obojicu ustvari navodi diktat globalnotržišnog momenta i znanih datosti kapitalističke ekonomije, a nipošto u prvome redu osobne im preferencije. Americi je danas neophodan protekcionizam da bi uhvatila korak s naglo stasalom takmacima, a teško da je ikom dobro kad najnaoružanija sila to čini prvenstveno vojnim sredstvima. Ipak, neće joj biti dovoljne ni samo

vanjskotrgovinske mjere, znamo li kako se dramatično tamo u novije doba razvijaju unutarnje socijalne i radnotržišne prilike.

Novom američkom predsjedniku, kojem inauguracija tek slijedi, liberalni svijet je i dosad ponajviše zamjerao na izrazitom nacionalizmu, mada još ne toliko onom ekonomskog tipa koliko etničkog, razmjerno prostački artikularanog. Naravno, uz pripadajuće širenje netrpeljivosti prema ugroženim skupinama svakog drugog profila. No špicu nacionalističkih tendencija današnjice općenito izazvala su ponajprije desetljeća globalizacije i neoliberalnog širenja tržišta pod svaku cijenu. Upravo ta cijena sada dolazi na naplatu, pri čemu ak-

tualni europski odgovor, zapravo europsko-unijski, nije vrijedan manje zabrinutosti, a vidjet ćemo i kakvu specifičnu poziciju u tom kontekstu zauzima Hrvatska.

Nakon bezrezervnog podvrgavanja svijeta vlastitom interesu, govoreći samo o suvremenim odnosima, tj. onima poslije faze dekolonizacije, sadašnja Europa reagirala je na Trumpovu ekonomsko-političku pojavu kroz nekoliko znakovitih istupa njezinih istaknutijih reprezentanata. URSULA VON DER LEYEN, predsjednica Europske komisije, apelirala je na američko-europske 'povijesne veze' i transatlantska 'građanska prijateljstva'. Njemački kancelar OLAF SCHOLZ izjavio je da smo 'mi', a zacijelo nije mislio na baš sve nas, 'protiv protekcionizma'. Dometnuo je kako 'vjerujemo da je svijet bolje mjesto' i da je 'prosperitet veći ako postoji slobodna trgovina'. Francuski predsjednik EMMANUEL MACRON zapleo se u eksplikaciju o vanjskotrgovinskim mjerama, tumačeći kako ne možemo 'ostati biljojedi', otprilike, jer 'dolaze mesojedi', što znači da bismo morali 'postati svejedi'. Ponovno upada u oko da se tu podrazumijeva nekakav sveobuhvatan opći subjekt, premda smo i dosad većinom jeli kupus, a tek ponetko se gostio mesom, kako bi se reklo, ali znate već poantu sa sarmom. Ovdje je razlika ta što hranu na koncu predstavljaju sami oni biljojedi s početka Macronove basne. Francuski predsjednik tako ne poziva na zaustavljanje kanibalizma, nego samo na prilagodbu ishrane po nutricionističkoj perspektivi Starog kontinenta.

No kad se zagovornici slobodnog tržišta sami prezentiraju kao dobroćudni biljojedi, u pravilu ih razotkrivamo, a da ostanemo na žanrovskoj metaforici, kao vukove u janjevoj koži. Europskim vodećim ekonomijama je globalno tržište bez granica i carina dugo osiguravalo prosperitet, osim što svijet nije time bio dobro mjesto već ni za periferiju Europske unije, kamoli zemljama Trećeg svijeta. Nije to odgovaralo ni Sjedinjenim Državama, s izuzetkom elite koja se počastila maksimiranjem zarade pomoću izvoza industrijske proizvodnje u prekoceanske zone s daleko nižim troškom rada i poreznih davanja. Amerika je lani u robnoj vanjskotrgovinskoj razmjeni s Europskom unijom pretrpjela deficit od preko 155 milijardi eura, a u razmjenjenim uslugama ostvarila suficit od nepunih 105 milijardi. U tom deficitu, samo na trgovinu s Njemačkom otpada joj 63 milijarde eura.

Trumpova je računica zato više nego jasna, kao i njegova zajedljivost, nipošto samo retorička, prema Njemačkoj i njezinoj dičnoj automobilskoj industriji. Europi je tako ubuduće namijenio 20 posto carine, a nadirućoj Kini čak 60 posto, iako ćemo tek saznati hoće li stvarno ići dotle ili za početak iz taktičkih razloga diže letvicu koliko god se visoko mogao propeti. Uostalom, susrest će se s činjenicom, njemu zasigurno itekako poznatom, da podizanje cijena uzrokuje rast inflacije i dodatni udar na američke najšire slojeve, ujedno presudnu glasačku bazu, dok se reindustrijalizacija Amerike, uz otvaranje većeg broja dobro plaćenih radnih mjesta, ipak ne može odvijati tako brzo.

Sve desperatnije europsko-unijsko jaukanje zbog najavljenog američkog protekcionizma, s predviđanjem trgovinskih ratova, utoliko nema ni minimuma opravdanja u realnoj praksi. Europsku je uniju Amerika već gurnula u jedan pravi rat, makar bio indirektan, onaj protiv Rusije koja je napala Ukrajinu, evidentno žrtvovanu u ovim relacijama. No i mimo toga je EU posegnula za trgovinsko-ratnim sredstvima u odnosu na Kinu, predbacujući joj zbog nelojalne konkurentnosti i upliva države u ekonomiji te proizvodnji, s rezona slobodnotržišnog.

Ipak, prisjetimo se nekih historijskih primjera državnog intervencionizma i protekcionizma kod eminentnijih predstavnica liberalne demokracije i samog kapitalizma. U sam osvit potonjeg sistema, Velika Britanija čuvala je takve pozicije uopće ne pomišljajući da se trgovinski značajnije otvori dok ne zavlada kolonijama iz kojih će iznijeti svoje ključno bogatstvo. Francuska je nakon Drugog svjetskog rata barem tri i pol desetljeća forsirala državnu prevlast u ekonomiji, sve do realizacije visokog stupnja tehnološkog razvoja nacionalne privrede.

Određeni tzv. azijski tigrovi, Japan i Južna Koreja i Singapur i Tajvan, diskriminirali su uvoz i koristili sve državne kapacitete za unapređenje industrije i pozicioniranje na svjetskom tržištu. Konačno, sama je Amerika razvila Silicijsku dolinu, osnovu svog modernog razvoja, upravo javnim financijama i državnom politikom, da bi je naknadno izručila privatnicima, kao što je prije petnaestak godina propale banke sanirala iz državne blagajne, pa ih vratila privatnom sektoru. Ni gro ekonomske teorije za sve to vrijeme ne odustaje od imperativa državne dominacije u razvojnoj fazi, te otvaranja granica tek onda kad se postigne zadovoljavajuća konkurentnost. Slobodnotržišna benevolentnost u protivnom biva suicidalna, i ne pribjegava joj nitko osim kompradorskih vlasti u zemljama totalno slomljene ekonomsko-političke samosvojnosti. U tom smislu, autorefleksija bi nam bila na nuli ako se ne bismo odmah sjetili Hrvatske.

Jedan bolno ilustrativan i poučan slučaj u vezi s nama ovdje zbilo se baš za prethodnog mandata Donalda Trumpa, kad su dovršavani pregovori oko sporazuma o slobodnoj trgovini između Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, nazvani TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership). Sporazum je podrazumijevao obaranje preostalih barijera u međusobnom poslovanju, ali i europskih standarda radničkih prava, ekoloških smjernica i prioriteta, državne uloge u ekonomskoj politici, itd. Hrvatska ga je ratificirala bez oklijevanja, dok se vrhuška zapada Europe natezala s masovnim ogorčenjem u vidu brojnih protestnih inicijativa i akcija, e da bi tu muku naposljetku presjekao lično Trump. Jednostrano je odbacio TTIP, a na tom stajalištu je i ostao, te će biti tamo sve dok Sjedinjenim Državama ne krene nabolje u smislu globalne robnogovinske kompeticije, i ne treba sumnjati da će onda, ako on sam još bude u igri, zahtijevati sveopće otvaranje Amerike i svijeta, jednakom žestinom i uvjerenošću kao što sada poziva na spuštanje carinske rampe.

Da ne bi bilo zabune, ponovit ćemo kako nije posrijedi politika koju u Americi zastupa ekskluzivno Trump ili Republikanska stranka, nego isto čine oni iz Demokratske. BERNIE SANDERS, senator iz redova demokrata i predvodnik njihove lijeve frakcije, nedavno je odgovornost za sve popratne efekte trijumfa Donalda Trumpa i eventualnih trgovinskih ratova adresirao na dominaciju oligarha koji vladaju Amerikom iznad svih dvopartijskih trvenja. Ne samo tako što je 50 američkih multimilijardera koji zajedno posjeduju više od bilijun dolara, iliti tisuću milijardi, u protekle tamošnje izbore usmjerilo ukupno 600 milijuna. No sve će se to na koncu obiti preko sirotinje i već naciljanih imigranata, kao i fatalno uzdrmane globalne klime, dok sam Trump ionako negira postojanje tog i takvog ekološkog problema. A jednom kad zapadnjaci ma ponestane uštedevine za ljetovanje na Jadranu, stradat će neminovno i Hrvatska, ovako krotko orijentirana prema turizmu, baš kao da veća riba čitavo to vrijeme ne jede manju. ■

Поддијељена неодговорност

Овогодишње астрономско повећање плаћа у здравству створило је још већи јаз између лијечничких елита и кадра са средњом школом, чије је примједбе Влада мјесецима игнорирала. Продужење ове кризе доноси опасност од озбиљних компликација чији се узроци никада неће до краја реконструирати

Трећи дан штрајка медицинских радника окупљених у Синдикату Заједно нема помака у комуникацији између Министарства здравства и синдикалиста, а обе стране износе сасвим различите податке о броју штрајкаша и посљедицама овог сукоба по пацијенте.

Предсједник Синдиката Крунослав Кушец за Новости је у уторак, 12. студеног изјавио да се зрачење онколошких пацијената неће прекидати, а исти је дан запосленицима Завода за хитну медицину Пожешко-славонске жупаније послао допис с одлуком о престанку штрајка.

Синдикат који броји око четири хиљаде чланова вјеројатно не може узроковати озбиљније застоје у пружању здравствене заштите, али у процјени могуће штете треба рачунати с два проблема: прво, на непостојање система утврђивања одговорности за нежељене догађаје у редовном функционирању здравства, а камоли за вријеме изванредних ситуација, а друго, с најавама синдиката да неће одустати док год им се захтјеви не испуне. Дакле, ако ситуација потраје, постоји опасност од озбиљних компликација чији се узроци никада неће до краја реконструирати. Нешто слично се већ дешава у случају дјетета које је у уторак у КБЦ-у Загреб уведено у хируршку салу у седираном стању, па враћено неоперирано јер је сестра инструментарка у штрајку.

Министарство засад поручује да неће попустити притиску да се питање плаћа ријеша изван институционалног оквира, а тврде и да ентузијазам штрајкаша опада, док синдикалисти – јасно – настављају с

борбеном реториком и настављају тражити сређивање коефицијената и 20-постотно повећање основице.

— У штрајку је и даље око четири хиљаде наших чланова у 58 здравствених установа. Ми смо дискриминирани и не пристајемо на то да овисимо о ставу Вијећа за проведбу коефицијената и процедурама које се могу развучити до идућих парламентарних избора – казао нам је Кушец.

Обећавајући да неће бити обуставе зрачења онколошких пацијената, раније је пријетње оправдао схваћањем да зрачење обојелих од рака није хитна интервенција.

Министарство здравства води рат са синдикатом хвалећи се овогодишњом уредбом којом је Влада плаћа у здравству повећала за 528 милијуна еура, па позивају штрајкаше да се врате на посао и своју позицију ријеше у преговорима о темељном колективном уговору који ускоро почињу. Притом испуштају податак да возачи санитета, лаборанти, медицинске сестре и радиолошки техничари нису особито профитирали астрономским повећањем плаћа и да њихове примједбе на неправедну расподјелу коефицијената игнорирају од ожујка, када је уредба ступила на снагу.

СПОМЕНКА АВБЕРШЕК, која је до мировине водила Самостални синдикат у здравству и социјалној skrби Хрватске (ССЗССХ) и у свакој влади словила за најборбенију синдикалисткињу, каже да је прво Влада мјесецима игнорирала неправду, након чега су штрајкаши почели повлачити погрешне кораке.

— Ти су људи заиста оштећени Уредбом о коефицијентима и ја разумијем њихове

мотиве. Када државни тајник Томислав Дулибић прича да је ова Влада омогућила највеће повећање плаћа у повијести, што је точно, нека каже и коме су и колико плаће повећане. Тада би се видео огроман јаз између лијечника и осталог кадра, посебно овог са средњом стручном спремом. Међутим, Заједно не може овај проблем ријешити у Министарству здравства, нити од министра БЕРОША тражити повећање коефицијената и основице за плаћу – каже Авбершек.

Додаје да је сваки штрајк по Уставу легалан, али се правила синдикалне борбе морају познавати и поштовати.

— Нисам одушевљена што морам рећи да је Влада у праву, али чињеница је да ниједан министар не може сам обећати повећање основице, а Заједно се понаша као да може. То је пат-позиција, па остаје питање чија ће бити одговорност ако се криза продужи – истиче Авбершек.

ВИКТОР ГОТОВАЦ, професор радног права на Правном факултету у Загребу, сматра да је штрајк највјеројатније законит.

— Прво желим рашчистити с морализирањем о штети по пацијенте, јер штрајк као метода притиска почива на доношењу штете. Што се тиче синдикалних захтјева, прилично сам сигуран да након одлуке Врховног суда поводом штрајка судских службеника не постоји синдикални захтјев који се не би могао исправно формулирати. Њезини катастрофични учинци тек ће бити видљиви ако опстане, јер по њој могу штрајкати сви, готово увијек. То ће нас посебно погодити код нужних служби попут здравства. Но, ако је точно да син-

дикални захтјеви укључују и повећање основице, тада би овај штрајк могао испуњавати увјете законитости који су били неспорни и прије ВС-а. Нисам задовољан својом плаћом и идем у штрајк, брига ме за колективно преговарање. Може то бити лудо, глупо и непристојно, али штрајк због побољшања материјалних увјета је легалан – тврди.

Штрајк Синдиката Заједно четврти је штрајк у здравству и први у који нису укључени лијечници, који су уредбом Владе предизборно намирени као никада у повијести, па годишњи трошак за њихове плаће износи 2,6 милијарде еура. До данас није јавно објављен прецизан преглед мјесечних примања доктора медицине, но неки су медији насумичним називањем болничких установа дошли до податка да у опћим болницама већина плаћа премашује пет тисућа еура. Њихови се коефицијенти крећу од 2,81 до 3,95, док су сестре и остали кадар који је тренутно у индустријској акцији на коефицијентима од 1,35 за возача санитета до 1,75 за медицинске сестре са завршеном средњом школом. На папиру то не одуара од податка да су медицинске сестре глобално просјечно двоструко лошије плаћене од лијечника, али у реалности хрватског здравства то завршава много већом разликом у мјесечном доходу и још већом асиметријом у могућности утјечања на увјете рада.

Бивши министар здравства Андро Влахушић сматра да је потпуно разумљиво да је на ред дошло и незадовољство тзв. нижег кадра у здравству.

— Никада нисмо издвајали више за здравство у релативним и апсолутним износима и синдикати су видјели да Влада дијели паре као пијани милијардер, неовисно о томе какви су исходи тог потеза, нпр. смањују ли се листе чекања. Зато су одлучили да је најбоље исправљати неправду уочи предсједничких избора. Сасвим логично и оправдано, но тај ће приступ само погоршати стање у здравству. Проблем је у томе што се комплетна здравствена политика врти око високо квалифицираних специјалиста у терцијарној здравственој заштити, који би требали бити мален врх пирамиде, односно читаве структуре здравства. Умјесто тога, у средишту имамо огроман слој лијечничке креме, па испод њих све оне који би требали имати много озбиљнију улогу. Ако се све своди на то да се и остатак система до неке мјере поравна с елитама, тај ће систем и даље бити потпуно ипшчашен у односу на своју примарну функцију, а она је у темељима Штампарове медицине – каже Влахушић. ■

Штрајк медицинских радника и радница у Шибенику (Фото: Душко Јарамаз/PIXSELL)

INTRIGATOR

Lora na naplati

Ustavni sud odredio je da država mora isplatiti odštetu zbog neprovođenja istrage u slučaju smrti ratnog zarobljenika s Kupresa nakon nasilja u splitskom zatvoru Lora

REPUBLIKA Hrvatska mora isplatiti odštetu zbog neprovođenja učinkovite istrage smrti srpskog ratnog zarobljenika iz Vojno-istražnog centra 'Lora', presudio je Ustavni sud u septembru ove godine. Prema dostupnim informacijama, STOJANA ZUBIĆA (67) iz Kupresa pripadnici Hrvatske vojske zarobili su 6. aprila 1992. Od posljedica teških fizičkih povreda koje su mu nanijeli nepoznati počinitelji preminuo je 9. juna iste godine u Medicinskom centru Knin, jer je u međuvremenu bio razmijenjen.

Ustavnu tužbu podnio je početkom 2024. njegov sin jer nadležna tijela nisu poduzela nikakve radnje za pronalaženje počinitelja tog ratnog zločina. On se 2017. obratio Županijskom državnom odvjetništvu u Splitu sa zahtjevom za dostavu podataka o pokretanju kaznenog postupka. Prema obrazloženju Ustavnog suda, država je imala obavezu pokrenuti i provesti istragu koja ispunjava procesne pretpostavke članka 21. Ustava RH. 'Bitna svrha takve istrage je osigurati djelotvornu primjenu domaćih zakona kojima je zaštićeno pravo na život i propisana zabrana mučenja i diskriminacije, te osigurati odgovornost počinitelja. U ovom predmetu istražne radnje započele su krajem prosinca 2017., a iz dostavljene dokumentacije proizlazi da su domaće vlasti morale postati svjesne smrti prednika podnositelja u Kninu još u svibnju 2001.'

Naime, tada je Zubićeva smrt iznesena u dopisu Saveznog ministarstva pravde SR

Jugoslavije, ali istraga nije pokrenuta. Isto tako, Ustavni sud objašnjava da se ništa nije pomaknulo ni 2012., nakon zaprimanja izjave jednog svjedoka koji je bio zarobljen sa žrtvom. On je bio zarobljen za vrijeme napada na Kupres 6. aprila 1992. zajedno sa Stojanom Zubićem. Prema njegovoj izjavi, Stojana Zubića je jedan 'naoružani Hrvat udario u trbuh i od toga je on brzo prokrvario pa je već dva dana posle izvršene razmene umro od posledica ovog udarca. Razmjena je obavljena poslije 27 dana kod Žitnica i Pakovog Sela, kada je razmijenjeno 184 zarobljenih Srba sa zarobljenim Hrvatima', prenosi Ustavni sud dio izjave. S druge strane, ističe se da ni podnositelj zahtjeva nije prije 2017. poduzeo bilo kakve aktivnosti da domaće vlasti obavijesti o smrti svog pokojnog oca.

Pokušaj da teret dokazivanja bude prebačen na srodnika žrtve ni u ovom slučaju nije opravdan. Dinamika rasvjetljavanja događaja iz 1992. istragu, nakon toliko godina, nije dovela nikamo. Iz opsežnog pregleda nastojanja DORH-a i policije da prikupi što veći broj dokaza o boravku žrtve u 'Lori', vidljivo je da se njegovo ime i okolnosti stradanja nisu našli u pregledanoj dokumentaciji.

Iz PU dubrovačke, PU šibensko-kninske i PU zadarske provjerili su da li je Stojan Zubić bio odveden i zatočen u neki drugi zatvor na ovim područjima, ali takvi podaci, tvrdi se, nisu pronađeni. Jedino SOA raspolaže podatkom da je žrtva zabilježena u evidenciji umrlih od 1986. do 1995. Medicinskog centra Knin od 9. juna 1992. Osim podatka iz prijemne knjige kninske bolnice o boravku i smrti Stojana Zubića od zadobivenih trauma, a za koje nije ni utvrđen uzrok nastanka, nikakve druge činjenice iz navoda njegovog sina nisu mogle biti potvrđene.

Odluka Ustavnog suda

S obzirom na to da je prošlo više od trideset godina od 'navodnog počinjenja djela', za Ustavni sud je vjerojatnost utvrđivanja istine značajno smanjena. Navedeno je da se standard žurnosti u ovakvim predmetima uvelike razlikuje od standarda koji se primjenjuje za nedavne događaje u kojima je 'vrijeme često od presudne važnosti za očuvanje ključnih dokaza i za ispitivanje svjedoka, dok su njihova sjećanja još svježija i detaljnija'.

■ Anja Kožul

Sloboda za 'Palestince'

AKTIVISTI iz Inicijative za slobodu Palestinu, koji su u januaru projicirali natpis 'Free Palestine' preko Chromosovog nebodera u Zagrebu, gdje se nalazi izraelsko veleposlanstvo, oslobođeni su optužbi za remećenje javnog reda i mira zbog nedostatka dokaza. Tako, ukratko, glasi obrazloženje presude zagrebačkog Općinskog prekršajnog suda. Optužni prijedlog i događaj zbog kojeg su EMINA BUŽINKIĆ i NIKOLA ŠKARIĆ zaradili prekršajnu prijavu, opisan je na desetak stranica.

Njihovo mirno okupljanje i individualni prosvjed podrške palestinskom narodu na sudu su uglavnom razmatrani kroz količinu emitirane buke, svjetlosti projektora te odvratanje pozornosti pješaka i vozača. Pravni zastupnici aktivista, pozivajući se na zajamčeno pravo na slobodu mišljenja i izražavanja te na pravo na slobodu mirnog okupljanja, u postupku su se morali baviti i tehničkim aspektima. Dokazivali su da buka agregata nije bila veća od buke što ju stvaraju automobili na frekventnoj lokaciji, a da svjetlost natpisa i poruka nisu ni na koji način odudarali od uobičajene svjetlosti reklamnih panoa, ni jačine javne rasvjete.

Obrazloženje presude s kronologijom događaja, izjavama svjedoka, okrivljenih i obrane, u cijelosti se svelo upravo na to: da li se netko, možda, osvrnuo na poruku aktivista i da li je buka njihovog agregata nekome zasmetala? S obzirom na to da se nitko od građana nije potužio, aktivisti su, eto, oslobođeni. Sutkinja KRISTINA KOŠČEK-KUŠIĆ navela je da sud 'nije mogao s potrebnom sigurnošću i bez dvojbe utvrditi da bi okrivljenici počinili prekršaj iz čl. 13. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, za koji se terete, na način i pod uvjetima kako im se to podnijetim optužnim prijedlogom stavlja na teret'.

U srž problema se nije ni zalazilo, premda je obrana okrivljenih potanko izvijestila ovaj sud o razmjerima genocida nad Palestincima i svim zločinima izraelske države. Dok jedan narod nestaje pod bombama, prekršajni sud na periferiji Europske unije u svojim skućenim pravnim okvirima, mjerio je pristojnost aktivista, bez ikakvog, makar i simboličkog osvrta na važnost njihovog okupljanja i poslane poruke.

■ A. Kožul

Bizarna mjera

Zašto su organizacije civilnog društva uputile Vladi RH i nadležnim ministarstvima zahtjev za žurnim postupanjem zbog kršenja ustavom zajamčenih prava?

Radi se o kršenju ustavom zajamčenog prava na rad ženama žrtvama nasilja i ženama s maloljetnom djecom koje rade u predškolskim ustanovama, a zahtjeve su uputile Zaklada Solidarna, Autonomna ženska kuća Zagreb, SOS Rijeka – centar za nenasilje i ljudska prava, Inicijativa Spasime i SIDRO – odgojitelji u zaštiti prava djeteta u dječjem vrtiću.

Koliko je takvih slučajeva u Hrvatskoj?

Službeno ih je prijavljeno 15, ali procjenjuje se da ih ima značajno više. U praksi to izgleda ovako: nasilnik je optužen za više kaznenih djela nasilja nad ženom i djecom i sud mu izriče zabranu izravnog i neizravnog kontakta žene žrtve. Zavod za socijalnu skrb, umjesto da ženu i djecu štiti od nasilnika, brine o tome kako će nasilnik ostvarivati kontakt s djecom kad ne smije kontaktirati majku. Zbog toga izriče neku od mjera za zaštitu dobiti djeteta iz članka 134. Obiteljskog zakona. Tu imamo tri problema. Prvi je da se u takvom slučaju mjera uopće ne izriče za dobrobit djeteta jer kontakt s nasilnim roditeljem to nije. Drugo, Zavod praktički postupa protivno odluci Suda, forsirajući neizravan kontakt nasilnika i žrtve te traumatizira žrtvu. Treće, članak 134. napisan je tako da se mjera izriče 'roditeljima', dakle uvijek u množini. Neovisno o tome što je samo nasilan otac problem, mjera se izriče i majci. Kako pak članak 25. st.10 Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju kaže da radni odnos u dječjem vrtiću ne može zasnovati osoba koja ima izrečenu mjeru za zaštitu dobiti djeteta, žena kojoj je takva mjera izrečena ne može dobiti posao u vrtiću ili dobiti otkaz. To se ne odnosi samo na žrtve nasilja, nego na sve žene koje su u procesu razvoda i izrečena im je takva mjera. Pritom je i sam Pravilnik prema kojem se utvrđuje potreba izricanja mjere diskriminatoran prema ženama.

Koji su razlozi diskriminacije?

Najveći je svakako Obiteljski zakon koji je diskriminatoran prema ženama žrtvama nasilja, ne štiti djecu od nasilja i služi kao alat nasilnicima za post-separacijsko nasilje. Tu su i spomenuti Pravilnik te edukacije djelatnika sustava kako je kontakt djeteta s nasilnikom (u pravilu ocem) važniji od zaštite djeteta od nasilja. Sustav je instruiran da radi u korist nasilnika, a Obiteljski zakon mu to omogućuje. Usklađivanje Obiteljskog zakona s Istanbulskom konvencijom polazišna je točka bilo kakve promjene.

Što zahtijevate od nadležnih?

Izmjenu, odnosno ukidanje spornih članaka dvaju zakona, izdavanje odgovarajućih naputaka dok se to ne provede, izmjenju spornog Pravilnika, uputu oštećenim ženama o ostvarivanju prava na naknadu štete te niz drugih aktivnosti, a Ustavnom sudu ćemo uputiti zahtjev za ocjenu ustavnosti čl. 25. st.10. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju.

■ Mirna Jasić Gašić

USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE

Broj: U-IIIbI-292/2024
Zagreb, 26. rujna 2024.

Ustavni sud Republike Hrvatske, u Drugom vijeću za odlučivanje o ustavnim tužbama, u sastavu sutkinja Ingrid Antičević Marinović, predsjednica Vijeća, te suci Mato Arlović, Snježana Bagić, Josip Leko, Davorin Mlakar i Miroslav Šumanović, članovi Vijeća, u postupku koji je ustavnom tužbom pokrenuo [REDACTED] iz [REDACTED] kojeg zastupa Slađana Čanković, odvjetnica u Zagrebu, na sjednici održanoj 26. rujna 2024. jednoglasno je donio

ODLUKU

I. Utvrđuje se da je podnositelju ustavne tužbe

[REDACTED] u postupkovnom aspektu povrijeđeno ustavno pravo zajamčeno člankom 21. stavkom 1. Ustava Republike Hrvatske ("Narodne novine" broj 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.). za razdoblje od 29. prosinca 2017. pa nadalje.

II. Zbog utvrđene povrede podnositelju ustavne tužbe određuje se zadovoljština u iznosu od 8.000,00 eura koja se isplaćuje iz državnog proračuna u roku od tri mjeseca od podnošenja zahtjeva podnositelja ustavne tužbe Ministarstvu pravosuđa, uprave i digitalne transformacije Republike Hrvatske za njezinu isplatu.

Čovjek-afera

Splitskom prvoborcu Vladi Buzančiću otelo se da je predsjednički kandidat HDZ-a sudjelovao u pretresima stanova navodnih snajperista, a koji su urodili brojnim nezakonitim deložacijama

Sređivao stambena pitanja po Splitu – Dragan Primorac (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

VRIJEME je za novog predsjednika koji nije opterećen aferama i želi biti predsjednik svih građana Republike Hrvatske. Riječi su to DRAGANA PRIMORCA, nestranačkog kandidata HDZ-a, koje zaslužuju malo širi osvrt. Najprije, Primorac nikako ne može biti 'novi'. Čovjek koji je u dva mandata Vlade IVE SANADERA bio ministar znanosti, obrazovanja i sporta, kandidirao se za predsjednika 2009. godine pa osvojio ni šest posto glasova, bio član najprije SKJ-a pa HDZ-a, nikako ne može ni po čemu biti 'novi'.

Idemo dalje, u srijedu, 13. studenog više je puta ponosno ponovio da je on 'čovjek iza kojeg se ne vuku nikakve afere'. Redom kako slijedi: sudski je određeno da se zbog njegovog usmenog dogovora vezanog za luksuzno uređenje ministarske sobe iz proračuna plati 3,6 milijuna eura kazne. Tvrdi da nije kriv. Potom je otkriveno da je njegova majka u Splitu kupila gradski stan po povlaštenim uvjetima i s popustom koji je dobila jer je stan bio zauzet, s obzirom na to da je baš on živio u njemu, da bi ga nakon dva dana prodala po dvostruko višoj cijeni. Tvrdi da je majka kupila stan jer je bila 'emotivno vezana za njega i da je to učinila po tržišnoj cijeni'. Dalje su novinari istražili porast prihoda njegove poliklinike u poslovanju s državom. Tvrdi da se radi o sitnim iznosima.

Ovaj tjedan mediji su istražili i Primorčev ratni put povodom njegovog imenovanja

za počasnog člana Hrvatskog generalskog zbora. Novinar Slobodne Dalmacije dobio je dvojake odgovore: prema ANDRIJI HEBRANOGU, koji je izašao iz HDZ-a kad je objavljeno da je ovaj stranački kandidat, Primorac je prevarant i ratni dezertjer koji je pod radnom obavezom pobjegao u SAD i tamo proveo rat zbog čega bi trebao kazneno odgovarati. S druge strane VLADO BUŽANČIĆ, zapovjednik antiterorističke postrojbe, tvrdi da je Primorac kao član taekwondo kluba Kocunar 1990. i 1991. bio uključen u sve aktivnosti vezane uz stvaranje samostalne Hrvatske i da je jedan od glavnih zadataka jedinice bilo preventivno djelovanje protiv snajperista.

Kako je u praksi izgledalo djelovanje te paravojske, najbolje je sažeo sam Buzančić: 'Pretresali smo po Splitu sumnjive stanove.' Pretresli su ih, kaže, više od 3.000 i to po dojavama građana i MUP-a. Ne treba sumnjati tko je bio 'sumnjiv' toj naoružanoj skupini građana početkom devedesetih u gradu koji je i inače bio bogat stanovima u vlasništvu jugoslavenske vojske. Buzančić, međutim, kaže da je svaki od 3.000 pretresenih stanova bio s razlogom pod sumnjom i da je iz njih izvučeno nekoliko kamiona raznog oružja, od pušaka do bombi, i da su tako doslovno spasili Split od snajperista. Kao što znamo, u Splitu, baš kao ni u drugim hrvatskim gradovima dalje od fronte, nije pronađen nijedan snajperist, ali su zato bile tisuće deložacija nacionalno i ideološko nepodobnih stanara iz istih onih stanova koje je Primorac ranije pročešljao.

Reagirale su na to predsjedničke kandidatkinje IVANA KEKIN i MARIJA SELAK RAS-

PUDIĆ. Kekin kaže kako je upadanje u tuđe stanove ozbiljna stvar, posebno kad se zna da je početkom devedesetih mnogo građana srpske nacionalnosti ostalo bez domova, da su bili prisiljeni otići iz njih ili ih prodati u bescenje te da Primorac mora odgovarati za to, dok ga je Selak Raspudić pozvala da obrazloži što je radio 1990-ih, jer bi građani to morali znati.

Reagirao je i MILORAD PUPOVAC iz SDSS-a: 'Iz onoga što je Buzančić kazao ne možemo razlučiti koliko je to stvarno istina, a koliko je on želio izreći pohvalu Primorcu. Očito je, naime, da je ponovno došlo vrijeme da se ljudi mogu hvaliti s takvim stvarima, umjesto da imaju svijest o tome kako su takva djela odavno trebala biti sankcionirana.'

■ Goran Borković

Split do Nepala

PROŠLOTJEDNA vijest iz Splita o četiri napada iz mržnje na strane radnike u jednom danu, ostvarila je bizarno dvojak efekt: medijski ju se prenosilo te komentiralo i u Nepalu, ali naši politički akteri iz vlasti i opozicije nisu se baš zainteresirali za takvu eskalaciju nasilja. Bit će da su se već pomalo zasitili uvoznoradničkih priča, onako preangžirani. Izjasnio se pak ministar policije DAVOR BOŽINOVIĆ, sve se vrpoljeći od pravedničke nelagode pod težinom službene odgovornosti, kao i predstavnici Wolta. Za tu tzv. platformu koja na svaki način izbje-gava status i obaveze poslodavca, možemo dodati jedino da su samo oni teži svojim radnicima od povremenih uličnih napadača.

No vratimo se na fizičke nasrtaje, jer je strahotu navedene vijesti ubrzo začinila objava prema kojoj su dvojica privedenih maloljetnih splitskih napadača ubrzo puštena na slobodu. Nisu zadržani u pritvoru, eto, jer su mladi. Nema veze to što su i takvi dokazali da su kadri ljudima nanijeti teške ozljede, pa ni to što je za bar jednog od njih dokazano da je sudjelovao u najmanje dva od četiri napada iste večeri. I, dobro, takva gadost od pravnog sustava na račun imigranata privlačila je pažnju čitav jedan dan, donekle čak i pola sljedećeg, a zatim iščeznula iz javnog vidokruga, oslobodivši mjesta za našu zaokupljenost sobom.

No kao što se ovdašnja javnost nije uzrujavala nad abnormalnim uvjetima stanovanja radnika iz Azije, ili mravlje niskim plaćama za isti takav rad, nema razloga da očekujemo previše brige oko njihove elementarne sigurnosti. Očekivati je rašireniju zabrinutost samo oko jedne dimenzije priče. Božinović je istaknuo da strani radnici nisu neprijatelji, nego 'marljivi članovi društva'. Ekpa iz Wolta dodala je u prilog tim strancima kako 'njihova prisutnost poboljšava kvalitetu života i razine usluga koje svi koristimo'. Prema tome, oni nisu ljudi ni radnici po sebi, nego po onom koliko se nama domaćima isplate, pa bismo ih primarno zato morali štedjeti od batina, dok su još u stanju tako poslužiti.

■ Igor Lasić

FRAGMENTI GRADA

Virtualna diploma

EUROPSKO sveučilište gradova u postindustrijskoj tranziciji – piše pri vrhu plakata kojim se reklamira jednu u nizu aktualnih međunarodnih univerzitetskih mreža što su ispresijecale evropski akademski prostor otkako nam je 'Bolonja' postala referentni okvir za formalno studiranje. Studente se vabi mogućnošću da diplomiranjem na združenim i umreženim interdisciplinarnim studijima steknu diplomu, ni manje, ni više, nego čak osam evropskih sveučilišta. Jednim udarcem osam muha, moglo bi se reći u slogu pučkog naravo- učenija. Reklamom je naročito naglašena varijabla mobilnosti, vrijednost koja visoko kotira na svim ljestvicama suvremenog kapitalizma, pa tako i onog što operira na polju visokog obrazovanja. Riječ je o klasičnoj prostornoj, ali i o suvremenoj, virtualnoj pokretnosti. Jer kakvo bi to bilo obrazovanje u već podmaklom 21. stoljeću, kad ne bi nudilo online opciju studija. Pa je plakatom eksplicitno poručeno: uživo ili online – izbor je tvoj! U prijevodu, ne moraš nikad doslovno fizički upoznati, vidjeti svoje profesore i kolege, ne trebaš se bukvalno pomjeriti iz svoje sobe u kući ili stanu roditelja, e da bi stekao nešto što ima status fakultetske diplome. No što ako je ista praktički virtualna, vrijednosno ekvivalentna načinima na koje je i stečena?

Još je veća enigma marketinško zavođenje kojim je zagonetno namignuta mogućnost pripadnosti neobičnom tropu nazvanom virtualni kampus. Odeti li na internetsku stranicu dotične mreže pronaći ćete donekle modificiranu verziju udarne reklamne sintagme. Tamo se, naime, govori o europskom sveučilištu postindustrijskih gradova. O kojoj god verziji da je riječ, zajedničko im je da su u direktnu vezu dovedeni sveučilišni studij i postindustrijska epoha, suvremeni gradovi i današnji modeli studiranja. No otkud, zašto i u kakvim su to relacijama aktualno visoko obrazovanje i postindustrializam, pojam kojim se jasno referira na set ekonomsko-političkih i socijalnih atributa karakterističnih za geopolitički prostor nazvan zapad iz razdoblja kasnog 20. i ranog 21. stoljeća, to jest takozvane tranzicije? Tema je ogromna i sveobuhvatna, a gabariti rubrike dopuštaju nam tek da joj iscrta-mo kroki s pripadajućim koordinatama.

Paralelno sa spomenutom epohom u kojoj je tzv. zapad započeo sebe 'čistiti' od vlastitih tvornica, mišićnog rada i klasične industrijske proizvodnje – odričući se tako i cijelih društvenih grupa, niže radničke klase prvenstveno – rasli su i ekonomski udjeli u domeni onog što nerijetko označavamo pojmom kognitivni kapitalizam. Dakle, produkcija nematerijalnih vrijednosti i ideja, umskog rada, kreativne domišljatosti, inovativnih rješenja, pri čemu je znanje pozicionirano na mjestu glavnice kapitala. Jer nije to prosvjetiteljska ideja o znanju koje oslobađa, već je znanje resurs kapitala upregnut u procese stalnih sistemskih eksproprijacija.

■ Hajrudin Hromadžić

Obilazak Dvora
i Čerkezovca

Skladište kraj Dvora

Općina Dvor trpi priličnu štetu zbog nagađanja oko gradnje skladišta na Trgovskoj gori. Oko ovog pitanja ne smije biti kontroverzi, posebno u odnosu prema građanima, zaključeno je na konferenciji o Centru za zbrinjavanje radioaktivnog otpada, koju su organizirali SNV i općina Dvor

POTREBNO je što prije nastaviti komunikaciju u Hrvatskoj i susjednoj BiH kako bismo svi zajedno došli do što kvalitetnijih rješenja za skladištenje radioaktivnog otpada na lokaciji Čerkezovac na Trgovskoj gori. Proces treba ubrzati, jer općina Dvor trpi priličnu štetu zbog nagađanja oko gradnje skladišta. Istaknuto je također da oko ovog pitanja ne smije biti kontroverzi, posebno u odnosu prema građanima. Ovo su neki od zaključaka s konferencije o uspostavljanju Centra za zbrinjavanje radioaktivnog otpada na lokaciji Čerkezovac koju su organizirali Općina Dvor i Srpsko narodno vijeće (SNV).

Centralni dio konferencije bio je okrugli stol 'Izazovi zbrinjavanja nuklearnog otpada na području općine Dvor: uloga i prava lokalne zajednice', održan 12. novembra, na kojem su uz organizatore prisustvovali predstavnici državnih institucija te ekoloških organizacija iz Hrvatske, BiH, Španjolske i Mađarske. Kao razloge konferencije, generalni sekretar SNV-a SAŠA MILOŠEVIĆ naveo je zabrinutost srpske

zajednice zbog ekološki spornih projekata u sredinama gdje žive Srbi (Blatuša, Biljane Donje, Vrginmost...).

Prema riječima načelnika Općine Dvor NIKOLE ARBUTINE, u posljednjih gotovo 30 godina, koliko se jednostrano govori o Čerkezovcu kao potencijalnoj lokaciji za zbrinjavanje nuklearnog otpada, ova banijska

općina izgubila je 11.500 ljudi i 3.000 radnih mjesta.

— Za Dvor ima nade u budućnosti, ali potrebna su veća ulaganja u infrastrukturu. Očekujemo odgovor na pitanje kakva su evropska i svjetska iskustva vezana za zbrinjavanje niskog i srednje radioaktivnog otpada (NSRAO), tko će kontrolirati skladišta i koliko će regu-

lator biti neovisan. Konačno je došlo vrijeme da država otvoreno kaže što će raditi s tim otpadom i u kojem razdoblju, jer ne poštuje rokove koje je sama sebi dala. Ljudi se nisu pomirili s idejom o skladištu zbog čega odlaze iz Dvora. Kad budemo imali konačnu odluku, znat ćemo na čemu smo – kazao je Arbutina. — Moramo pronaći najbolji model oko skladišta u kojem bi se, osim dogovorene polovine otpada iz NE Krško, pohranjivao radioaktivni materijal iz Instituta za medicinu rada (IMR) te Instituta Ruđer Bošković. Treba svakako spomenuti ekološku rentu. Krško, primjerice, od NEK-a dobiva 15 milijuna eura godišnje – istaknuo je moderator ZORISLAV ANTUN PETROVIĆ.

TONI VIDAN iz Zelene akcije, rekao je da je nuklearni sagrađenoj 1973., radni vijek produžen sa 40 na 60 godina.

— Studija utjecaja na okoliš za skladište NSRAO nije prezentirana javnosti čije je povjerenje u taj objekt poražavajuće. Tu su i problemi s lokacijama. Slovenci grade skladište uz Savu, ukopano u vodonosnom sloju. Lokacija Čerkezovac je na vrhu brda. Vrbina, koja je u doli-

Neodgovarajuća
lokacija - Toni Vidan

ni, bila bi povoljnija. Sve ove igre štete ugledu Hrvatske i odnosima s BiH, da ne kažemo da je sramota što 40 godina nije dogovoren takav objekt. Uz to, radi se o području s manjkavom infrastrukturom gdje lokalna zajednica ima slab politički utjecaj, što također utječe na izbor lokacije – naglasio je Vidan, nabrajajući otvorena pitanja kao što su monitoring, renta, protivljenje nezavisnih aktera, visok nivo nepovjerenja, ali i pitanje sigurnosti.

JOSIP LEBEGNER, šef Fonda za financiranje razgradnje i zbrinjavanja radioaktivnog otpada i istrošenoga nuklearnog goriva NE Krško, ustvrdio je da će Čerkezovac biti privremeno skladište s rokom trajanja od 30 godina, nakon čega bi radioaktivni materijal trebalo prebaciti u stalno odlagalište. Naveo je podatke po kojima će u Čerkezovcu biti skladišteno 2.300 kubika NSRAO, kao i oko sto kubika radioaktivnog otpada iz Hrvatske. Prijevoz otpada iz Krškog i Zagreba u skladište bi trebao početi 2028. kad bi bila završena gradnja i trajati do 2035. gdje bi ostao do gradnje krajnjeg odlagališta, pa bi pražnjenje počelo 2050.

— U skladištu bi bili betonski spremnici – kocke brida 1,7 metara i težine 15 tona. Gradilo bi se dugoročno skladište veličine nogometnog igrališta s ukupno 2.450 kontejnera, središnje u kojem bi bio otpad iz Hrvatske te upravna zgrada – rekao je Lebegner. Ustanovio je da će posebna pažnja biti na sigurnosnim mjerama, tako da bi u slučaju potresa kontejneri ostali čitavi. Ako se zbrine na napravi način, otpad ne treba nikoga zabrinjavati, zaključio je.

— Ključni benefit će biti visina naknade lokalnoj i regionalnoj samoupravi i propisana područja na kojima će se trošiti. Radi se o cifri između 1 i 1,1 milijuna eura godišnje. Što se zapošljavanja tiče, skladište je pasivan objekt u kojem će biti 14 zaštitara, većinom s područja Dvora, a uz nekoliko zaposlenih u skladištu, radit će i osoba u info-centru. Za malo mjesto 15 do 20 novozaposlenih mnogo znači – kazao nam je nakon skupa.

— Uz to, Fond pomaže općini Dvor tako da kroz javne natječaje transparentno podupire neke projekte koje predlažu nevladine organizacije i OPG-ovi. Suradujemo s osnovnom školom, Zavodom za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije gdje se provodi niz programa za povećanje kvalitete zdravlja, od ispitivanja kvalitete vode. Ona se – osim u gradskom vodovodu – pokazala lošom tako da se radi na njenom poboljšanju. Želimo da stanovništvo Dvora osjeti promjene nabolje – rekao je Lebegner. Naveo je dalje perspektivu za poduzeća s područja općine, naročito građevinsku čiji će kapaciteti biti vrlo korisni kod uklanjanja postojećih građevina. Podsjetio je da je do sada zabilježeno 900 posjeta stanovnika, od čega 600 s područja Dvora. Stav žitelja s druge strane Une izrazio nam je MLADEN TRNINIĆ, generalni sekretar nevladine organizacije Green Team iz Novoga Grada.

— Proces je netransparentan, a BiH je iz nje ga potpuno isključena. Predviđena lokacija smještena je 2.200 metara od granice, blizu je vodotoka Une i izvorišta s kojeg se grad snabdijeva vodom. Taj dio Hrvatske je uklinjen u BiH, tako da se dvije trećine loših utjecaja odnosi na Novi Grad – od strepnje građana do odustajanja preduzeća od investicija. Dok će u Hrvatskoj Dvor dobiti ekološku naknadu, u BiH nitko neće dobiti ništa. Zato ovaj problem nije samo problem Novoga Grada, nego čitavog sjeverozapadnog dijela BiH, koji ima preko 250.000 stanovnika. Ovo je jedino pitanje oko kojeg se slažu svi narodi na nivou RS-a i Federacije, odnosno čitave regije. Ljudi ne žele prihvatiti projekt koji ima utjecaj na zdravlje – kazao nam je Trninić, ističući da će BiH poduzeti određene pravne korake. Podsjetimo, 11. novembra zainteresirani su posjetili NE Krško, dok je za 13. novembra predviđen posjet Čerkezovcu. ■

Obilježiti stotu

Od sve medicine u kući imam tek kutijicu andola, a i ta mi potraje dulje od godine. Valjda su me sve nevolje u životu očvrstnule, kaže Miljka Mađarević iz Velikog Gradca koja će dogodne obilježiti stotu u svom ruševnom kućerku

PRIJE pola stoljeća MILJKA MAĐAREVIĆ iz Velikog Gradca ostala je bez supruga DUŠANA, koji je poginuo u prometnoj nesreći. Tridesetak godina kasnije umire i njezina sestra MARA, uz koju je bila iznimno vezana. Kako djece nikada nije imala, Miljka već dugo samuje u zabačenom i teško dostupnom zaselku nekad velikog i živahnog sela koje je danas gotovo posve prazno. Opuštjelo je do tolike mjere da je doista teško u njemu naići na nekoga tko će vas uputiti kako da kroz mrežu zapuštenih šumskih staza, uglavnom neodržavanih putova i cesta, dođete do pustare u kojoj starica živi bez igdje ikoga, na samoj granici siromaštva po svim uobičajenim mjerilima. Pomoć smo stoga zatražili u glinskoj ispostavi Crvenoga križa, pa nas je do Miljke odvela jedna od djelatnica te humanitarne organizacije, KATICA MARENKOVIĆ.

Ipak, unatoč doista turobnim okolnostima i stvarno nezavidnoj životnoj situaciji, vremenom se žena za našeg poduljeg razgovora nijednom na ništa nije požalila: ni na odsječenost od civilizacije i svoju osamljenost, ni na materijalnu oskudicu i egzistencijalne neprilike radi kojih je liječnika posljednji put posjetila prije više od pet godina, ni na divlje svinje i lisice što slobodno harače posvuda, pa i oko njezina skromnog kućerka. Budući da se ne žali na to što s ni dvjesto eura socijalnih primanja mjesečno njetko sastavlja kraj s krajem, Miljka se podjednako samozatajno propušta pohvaliti s prirodnim, biološkim rekorderom kakav malokoji pripadnik naše vrste uspijeva dosegnuti – ona će, naime, dogodne navršiti stotu.

— Nemam se ja na što žaliti, sudbina je to, prijatelju: živa sam, koljena pomalo klecaju, tu i tamo zaboli glava, ali idem dalje bez doktora i bez lijekova. Od sve medicine u kući imam tek kutijicu andola, a i ta mi potraje dulje od godine. Valjda su me sve nevolje koje su me zadesile u životu očvrstnule, kroz njih sam ojačala,

pa još guram. Najgore mi je bilo u Drugom svjetskom ratu. Imala sam 16 kad je počeo, bježali bismo iz kuće, vraćali se, pa opet bježali. I to sam nekako preptentala. Poslije sam se udala, no muž je relativno brzo poginuo. A onda, prije desetak godina, i moja jedina sestra. Dušan i ja nismo imali djece, pa nikog svog više na ovom svijetu nemam – objašnjava nam Miljka, kao da je takva sudbina nešto uobičajeno i samo po sebi razumljivo.

I u posljednjem ratnom sukobu, koji svoj krvavi vrhunac u dijelovima Hrvatske doseže s kolovozom 1995., Miljka ostaje čekati 'sudbinu': dok svi pod kanonadom topova u panici napuštaju velikograđački zaselak i okolna sela, njezin su najveći problem predstavljali miševi koji su joj okupirali kuću svojim leglima. S vojskom, onom u uniformi ili bez nje, poteškoća nije imala, svi su joj pomagali da prebrodi prve dane i mjesec nakon Oluje. Dobivala je hranu i kućanske potrepštine, kuću nitko nije ni taknuo i u njenom se životu malo toga promijenilo. I dalje je opstajala, uglavnom sama.

— Odmah iza rata su mi u tim tamo kancelarijama dodijelili devetsto kuna socijale. Kasnije je to postalo više, pa danas primam 190 eura. Meni dosta. Jednom godišnje kupim prase od jednog čovjeka iz susjednog sela, zakoljem ga i istraščiram na komade koje stavim u škrinju na led, da pomalo trošim. Kupim i po par pilića, povadim krumpir iz bašče, ukiselim kupus, spremim luka i graha, pa mi gladi nema. A i nisam baš skroz sama. Imam nekoliko mačaka koje hranim i koje se stalno motaju po kući i oko nje. Znaite, izmučili me miševi poslije rata, sve živo bi izjeli, nisam pred njima nikakvu hranu mogla sakriti: pola brašna bi pojeli oni, a pola ja. Sad ih više nema, dav'o ih odnio, nanjušili valjda moje mačke, pa se razbježali. Osim toga, redovito mi iz Gline dođu cure iz Crvenog križa. Puno mi to znači, donesu svašta, pospreme po kući i dvorištu. Opet, bude mi najvažnije da im

skuham kavu, pa da malo kafenišem s njima. To mi je bitnije nego da mi nose svilu i kadifu – kaže nam Miljka.

Pošto je u velikom banijskom potresu i njezina kuća oštećena do tolike mjere da je procijenjeno kako nije za stanovanje, Miljka je prebačena u Lječilište Topusko, gdje je u toploj sobi uz svu pažnju osoblja i potrebnu medicinsku skrb dobivala tri obroka dnevno, ali to joj, snažnoj i samostalnoj cijeloga života, nije bilo dovoljno. Stalno bi razmišljala o svojoj kućici u velikograđačkom zaselku, pa strpljivo pričevala prve znakove proljeća da spremi torbu i vrati se kući, kao nekad u davnom ratu. Za statičarske savjete i upute nije puno marila prije četiri godine, a ne mari ni danas.

Uostalom, možda joj drugo ni ne preostaje: sa svoje je strane učinila sve što je mogla, zahtjev za obnovu podnijela je u roku, ali očito da nitko od nadležnih – od lokalne zajednice preko županijskih vlasti do ministarstava i Vlade – ne obraća pozornost na uvjete u kojima ova skorašnja stogodišnjakinja obitava, pa od obnovljene kuće ili zamjenskog doma još ništa. Tako i dalje nastavlja živjeti 'ispod radara', podržana tek povremenim posjetima humanitaraca Crvenoga križa. Doduše, u glinskom Centru za socijalnu skrb znaju njezino ime, zavedena je ondje već desetljećima kao korisnica socijalne pomoći, ali tu priča staje, kao i sustavna briga o njoj. Rekosmo već da bi bez Katice Marenković iz Crvenog križa bilo nemoguće pronaći Miljkinu kuću, pa je red prenijeti i njezino viđenje životnih okolnosti osamljene starice.

— Već godinama obilazimo baku Miljku i činimo sve da joj olakšamo život. Jako je vezana uz svoju rodnu kuću, pa sam osobno bila prisutna kad se u nju vraćala nakon pet mjeseci u Topuskom: bila je to takva radost radi povratka da ne vjerujem da bi joj išta značilo da smo je zatekli potpuno srušenu, ne samo s crvenom naljepnicom za koju ionako ne mari previše. Mi iz CK-a obidemo je četiri puta mjesečno, donesemo joj potrebne namirnice, pa i kante vode iz dvjestotinjaka metara udaljenog izvora, ali joj lijekove ne donosimo nikada, ona ih naprosto ne troši. A i nikad se na ništa ne žali, kolikogod joj bilo teško – potvrdila je naše dojmove ta humanitarka. Velikograđačku pustaru napuštamo praćeni nenamjerno simboličnim riječima naše nesalomljive sugovornice, opstojne stogodišnjakinje.

— Nemojte slučajno pisati da mi je teško, ne bih htjela da me netko sažaljeva, meni je skroz dobro. A ako me već morate slikati, nek' ne bude direktno u oči, s tom vašom bljeskalicom. Ona me ošamuti. Slikajte nekako sa strane. ■

Nemojte direktno u oči, s tom vašom bljeskalicom – Miljka Mađarević

ИНФОРМАТОР

Окупљање у Загребу (Фото: Лука Бателић/PIXSELL)

највеће зло и да они који га негирају или шире антисемитизам у Њемачкој, иду у затвор на најмање пет година.

На панелу 'Прошлост у садашњости' преживјели из холокауста подијелили су дојмове из тих тешких времена, свједочили о страдању својих породица и објашњавали како спријечити искривљавање истине. Хисторичарка умјетности ВЕСНА ДОМАНИ ХАРДИ као мала дјевојчица у холокаусту је остала без скоро цијеле породице, НЕВЕНКА КОНЧАР је као четворогодишња дјевојчица прошла страхоте дјечјег логора у Сиску, ДАРКО ФИШЕР се с породицом због усташких прогона скривао од БиХ до Мађарске, а ОЛЕГ МАНДИЋ је као дјечак с мајком био затворен у логору Аушвиц-Биркенау и као 11-годишњак био један од посљедњих ослобођених.

Обљетница погрома 1938.

Одједном се доводи у питање геноцид над Србима. У просинцу прошле године цензуриран је уџбеник повијести, рекла је Весна Тершелеч у Загребу

НА Међународни дан борбе против фашизма и антисемитизма, Антифашистичка лига је на Тргу жртава фашизма, испред некадашњег затвора Гестапа и усташке надзорне службе, одржала скуп у знак сјећања на Кристалну ноћ. У ноћи с 9. на 10. новембра 1938. године, у Њемачкој и Аустрији опљачкано је, запаљено и дјеломично уништено преко 1500 синагога, уништено и опљачкано 7000 трговина и радњи, ухићено је више од 20.000 Жидова, а коначан број страдалих никада није документован и утврђен.

ВЕСНА ТЕРШЕЛИЧ из Документе – Центра за суочавање с прошлошћу, упозорила је да свједочимо антисемитизму, исламофобији и мржњи, а да у Хрватској долазе у питање холокауст те геноцид над Србима и Ромима, што је посебно постало видљиво за вријеме хрватског председанства ИХРА-ом (Међународним савезом за сјећање на Холокауст).

— Одједном се доводи у питање геноцид над Србима. У просинцу прошле године цензуриран је уџбеник повијести. Надали смо се да ће за вријеме председанства ИХРА-ом ствари кренути набоље, али појавиле су се разлике у тумачењу прошлости између представника Владиних институција и кустоса у Јасеновцу. Сад се припрема трајни текст и питамо се хоће ли то бити исти који је стајао на привременим плочама, који нису одобрили бивши равнатељ Иво Пејаковић ни Савјет спомен подручја Јасеновац. Како би га могли одобрити кад се у њему не помиње ни холокауст ни геноцид над Србима и над Ромима – истакла је Тершелеч.

— Важно нам је има ли на зидовима овог града и других мјеста у Хрватској графита с усташким поздравом 'За дом спремни'. Тиче нас се и напад на стране раднике из Непала у Сплиту, свих нас се тичу и ратови који се воде, свих нас се тичу и таоци у Израелу, убијени у Гази – рекла је Тершелеч.

— Зато памтимо све који су страдали у Кристалној ноћи, али памтимо наше Скојевце и Скојевке свих националности, који су се одупрли нацизму и усташама, памтимо Србе, Жидове, Роме и антифашисте који су страдали у усташким концентрацијским логорима – закључила је Тершелеч.

■ Паулина Арбутина

Ревизионизам је бизнис

Повјесничар Горан Хутинец оцијенио је да су главни кривци за продор ревизионизма хисторичари и политичари

ПОВОДОМ сјећања на Кристалну ноћ, у организацији Центра толеранције Загреб у загребачкој Кинотеци уприличен је скуп 'Повијесни ревизионизам, порицање и искривљавање холокауста'. Секретар амбасаде Уједињеног краљевства АНДРЕАС КАПСТАК нагласио је да је холокауст историја која се не смије поновити.

— Он није почео у плинским коморама у Аушвицу или пољима смрти Јасеновца него и прије него што то људи мисле, а проводили су га, убијајући милионе Жидова, Рома, Славена и лгбт особа, тзв. 'нормални људи'. Антисемитизам расте чак и у Великој Британији због чега је важно образовање младих, рекао је Капстак чија земља сада председава Међународним савезом за сјећање на Холокауст (ихра) с 35 чланица. Андреас Ланг, замјеник њемачког амбасадора, нагласио је да је холокауст

Скуп је био добро посјећен

Иво Голдстеин је нагласио да ревизионизам обиљежава 'неприлично и лажно приказивање повијесних догађаја с политичком агендом'. У Хрватској му је у фокусу Други свјетски рат и период социјалистичке Југославије. Указао је да је ревизионизам почео Туђмановом реченицом да је ндх била и израз тежњи хрватског народа. Као примјере ревизионизма навео је злочине у Јасеновцу који су испрва негирани, а онда 'натпричани' тезом да је тамо био и поратни логор. Говори се о тисућама жртава Худе јаме, Тезног, Мацеља, али је Јасеновац био највеће губилиште Хрвата којих је тамо страдало преко 4.500, рекао је. Нагласио је да се не говори ништа позитивно о партизанима иако су спасили преко 5.500 Жидова. Споменуо је такођер негирање геноцида над Србима и од државних власти. Повјесничар ГОРАН ХУТИНЕЦ оцијенио је да су главни кривци за продор ревизионизма хисторичари и политичари, те да је ревизионизам заправо роба и да они који је нуде настоје остварити материјалну корист.

■ Ненад Јовановић

Предност или стигма?

У Борову је одржана радионица посвећена примени чланка 22. Уставног закона о правима националних мањина

О ПРИМЕНИ Уставног закона о правима националних мањина, односно делу који се односи на запошљавање припадника националних мањина у телима државне управе и правосудним телима у Хрватској у Борову је, у оквиру пројекта 'Жене са истока 4', говорила дипломирана правница МАРИНА СТОЈНОВИЋ.

— Расправљали смо да ли је то што је неко припадник националне мањине приликом запошљавања предност или стигма. То се односи на Уставни закон о правима националних мањина, односно чланак 22. Према том чланку закона, припадници националних мањина, зависно од своје заступљености у укупном броју становника, имају право да се позову на исти и запосле у одређеним телима у Хрватској, под једнаким условима – навела је Стојновићева.

Простим објашњењем, то значи да уколико два кандидата за посао, након тестирања имају једнак број бодова, предност при запошљавању према закону треба да има кандидат који се изјасни као припадник мањинске заједнице и позове на споменути чланак. Чињеница је да многи не знају за ту законску могућност или се из страха не изјашњавају као припадници националне мањине.

— У анализи која се ради сваке године за претходну годину, свега се једна или две особе у држави запошљавају након што се позову на тај чланак – додала је правница. Радионици у библиотеци боровске Просвјете, присуствовала је и Зорана Петковић, првоступница јавне управе из Даља.

— Сматрам да је ова тема веома значајна јер многи припадници мањинских заједница, нису упознати са својим правима, а сусрећу се с дискриминацијом приликом запошљавања. И сама сам се позивала на Уставни закон о правима националних мањина, али без успеха, тако да је то још једно мртво слово на папиру – рекла је Петковићева. Предавањем у Борову започео је нови циклус радионица на пројекту 'Жене са истока 4', који проводи Удружење жена Негославчанке с партнерима, рекла је председница удружења Биљана Пејић.

Предавање
Марине Стојновић

Увјерљиви Трамп

ПОБЈЕДА ДОНАЛДА ТРАМПА НА ПРЕДСЈЕДНИЧКИМ изборима у САД-у јасна је и недвосмислена порука о политичком смјеру те најмоћније државе свијета. Трамп није само побједио, његова побједа била је суверена, увјерљива, побједио је у свим савезним државама у којима је резултат требао бити подијељен, а републиканцима је донио и побједу у Сенату и Заступничком дому Конгреса. Поврх тога, побједио је и у укупном броју гласова с милијунима више од своје протукандидаткиње камал харис. Невјеројатна је то побједа за некога тко је имао репутацију какву је имао Доналд Трамп, којег су амерички либерални медији годинама портретирали као самог сотону. Човјек с неколико десетака различитих оптужница за тешка казнена дјела. Чињеница да је демократе поразио такав кандидат говори све о мишљењу већине Американаца о мандату Џоа Бајдена и његове потпредседнице Харис. Нитко никада у повијест америчке политике није се вратио из политичког амбиса у какав је након пораза на изборима 2020. упао Трамп. Након напада на Капитол и оптужби за организирање оружане побуне, Трампове шансе да уопће остане на слободи изгледале су слабе, а о новом председничком мандату нитко није сањао ни у најлуђим сновима.

Но, Трамп је успио, четири године је потрошио у судским биткама диљем САД-а за опструкције изборног процеса, те наставио градити свој покрет који га је поново лансирао у битку за председника САД-а. У републиканским предизборима с лакоћом је поразио све протукандидате и поново се наметнуо као изазивач остарјелом Бајдену. Након што је Бајден под притиском страначких структура Демократске странке одустао од нове кандидатуре, Трамп се поново нашао очи у очи са женом као демократском кандидаткињом.

У очима већине Американаца Камал Харис је била оличење свих проблема који су их погодили у последње четири године. Прије свега је то инфлација која је осиромашила милијуне Американаца и бацила их у борбу за голо преживљавање. Американима је на овим изборима економија била питање број један, а то су показале и анкете у којима је већина испитаника тврдила да данас живе значајно лошије него прије четири године. Рат у Украјини и милијарде долара које су потрошене на набаву оружја значајно су допринијели Трамповој побједи. Трамп је од почетка рата заузео став да је за избијање сукоба осим Русије одговорна и Бајденова администрација коју је описао као слабу и без утјецаја на свјетске лидере попут путина и кинеског председника си Ђинпинга. На питање како би он зауставио рат у Украјини, одговарао је да би рат зауставио за један дан, без икаквих детаља или конкретних приједлога и објашњења. Самим ставом да Америка треба изаћи из тога рата Трамп је купио милијуне бирача којима рат на другом крају свијета не значи превише, а они од њега нису ни тражили одговоре на питање како точно мисли зауставити рат, осим да присили Украјину на уступке који не би били прихватљиви нити једној сувереној држави.

Трампу су у новом походу на Бијелу кућу значајно помогле и друге јавне особе попут илона маска, милијардера, власника Тесле и друштвене мреже Икс. Маск је у кампању Доналда Трампа уложио 118 милијуна долара, а подршку коју му је пружао преко Икса, бившег Твитера, могла би се мјерити у додатним стотинама милијуна долара. Важну улогу одиграо је и Џо роган, мегазвјезда видео подкаста, медијске форме преко које је Трамп добио приступ десетцима милијуна младих Американаца који на изборе излазе слабо или никако.

Побједа Трампа одјекнула је и у свијету, можда јаче него икада раније, зато што су теме на којима је кампања вођена све више глобалне теме, а све мање ексклузивно америчке. Инфлација, ратови, идеолошке борбе, цензура, све су то теме које су доминирале на председничким изборима у САД-у,

а које су уједно и кључне теме у свим државама политичког запада. Порука грађана САД-а могла би гласити некако овако: престаните с ратовима, фокусирајте се на економију и квалитету живота и престаните с наметањем вриједности које су стране већини. Глатки пораз Харис порука је демократима да су се заиграли, да су у својим политикама отклизали према екстремним рубовима свога бирачког тијела које их је због тога напустило. Иако оштре подјеле и даље остају реалност америчке политике, у сљедеће четири године ће америчку, али и свјетску јавност обликовати Доналд Трамп у складу с јасном вољом коју су на изборима изразили Американици.

■ Душан Цветановић

Порез на читање

ОВИХ ДАНА ПРЕПРИЧАВАЈУ СЕ УТИСЦИ ДУГО ИШЧЕКИВАЊЕ, а тек емитоване РТС-ове телевизијске серије 'Нобеловац', која се бави животом прослављеног књижевника иве андрића. Популарни формат побудио је широко интересовање за читав социјално-политички контекст у ком је Андрић живео и стварао, за бројне историјске личности којима је био окружен, за турбулентно време, односно времена у којима се радња дешава: Први светски рат и међуратни период, затим окупација и Други светски рат и најзад Београд и Југославија шездесетих година. Поново је бачено

Хоће ли се плаћати порез и на Андрића?
(фото: YouTube
screenshots)

светло на контроверзне околности његове дипломатске службе у Немачкој, на сложене политичке околности које су диктирале многе оновремене догађаје, интересе и изборе, на битне Андрићеве биографске одреднице, младост, књижевно стваралаштво и инспирације, однос према раним делима, па и његов љубавни живот.

Серија почиње те важне 1961. године, када је Андрић добио Нобелову награду. Прати његове припреме за одлазак у Стокхолм на свечану доделу, а паралелно са тим наративним током гледаоце баца на неке кључне тренутке из даље и ближе прошлости ових простора, који су били пресудни и одређивали ток и пишевог живота и ширег колектива, земље у којој је живео. Андрићеве реминисценције праћене су преиспитивањима и превредновањима различитих битних историјских (и личних) тренутака и промена, која се захваљујући пажљивом обликовању теме од стране читавог уметничког тима преливају и на гледаоце. Аутори серије не наводе гледаоца на радикални вредносни суд, ни на идеолошки, ни политички став, једино на став да је читав тај културно-историјски контекст сложен и да га треба пажљиво осветлити и читати.

Лик Иве Андрића изврсно је изнео тихомир станић, задржавајући сву сложеност и суздржаност карактера писца, дочаравајући и речју и тишином сва унутрашња превирања. Још од епизодне улоге у филму 'Лајање на звезде' Станић као да је резервисао ову велику улогу. Не само због физичке сличности с великим писцем, већ и верно преносећи његове речи (или реплике) на различитим позоришним сценама и сетовима телевизијских драма и серија. Монодраму према роману 'На Дрини ћуприја' Станић игра већ двадесет и три године. Серију 'Нобеловац' припремао је годи-

нама, а поред главне улоге, један је и од главних креатора серије, извршни продуцент и редитељ (уз коредатеља боришу симовића). Најавио је и да ово није крај Иве Андрића у његовој екранизацији, већ да наставља са снимањем својеврсног триптиха, чији ће други део бити серија о милошу црњанском 'Оковани цин' по сценарију слободана владушића, где ће се такође појављивати Андрић, а трећи део серија о меши селимовићу где ће се појавити и Црњански и Андрић.

Чак и они који у разним приказима и критикама налазе замерке «Нобеловцу» не могу порећи вредност која лежи у самој тематизацији бурног и инспиративног живота овог великог писца. Многе ће управо ова серија подстакнути да се подсети појединих историјских тема, да расветле неке магловите биографије, а нечије путеве ће навести до књижара и библиотека на полице с чувеном 'Ћупријом', 'Травничком хроником', 'Проклетом авлијом', 'Госпођицом'... Библиотекама је Иво Андрић и даровао целокупни новчани износ Нобелове награде. Односно, даровао га је за њихову изградњу и куповину књига.

Управо зато је тренутак у којој је серија 'Нобеловац' почела да се приказује и да привлачи пажњу крцат симболиком. Серија о једином нобеловцу наше књижевности, који је увиђао значај културе и књиге и који ју је не само својом интелектуалном и уметничком заоставштином немерљиво обогатио, већ и практично и великодушно уступивши читаву

немалу суму добијену уз награду за развој библиотеке, дакле та серија појављује се у тренутку када је опстанак библиотека доведен у питање.

Нови законодавни оквир библиотекама у Србији намеће неиспуњиве захтеве. Од јануара 2025. године свака књига у свакој библиотеци у Србији, која се изнајми на читање, мораће да се плати 15 динара, и то Организацији за остваривање репрографских права (ООРП), којој је Завод за интелектуалну својину одобрио да наплаћује ова средства. Закон је предвидео да тај новац иде ауторима на име ауторских права, да га издвајају или библиотеке или локалне самоуправе као њихови оснивачи, али библиотекари упозоравају да ће терет пасти на њих и да те за њих огромне трошкове неће моћи да подмире. У многим библиотекама износ накнада био би већи од годишњих прихода које остварују од чланарина и средстава која добијају за откуп књига. Такозвана 'Тарифа накнаде за давање на послугу оригинала и умножених примерака ауторских дела издатих у штампаној форми' тако прети да затвори многе библиотеке, које ионако воде битку са скромним средствима којима располажу, са савременим технологијама и константним падом читаности. Библиотекари истичу да немају ништа против тога да аутори остварују своја права, али сматрају да тај проблем треба решити по угледу на земље Европске уније у којима трошкове тарифа сноси држава, по неком одрживом моделу. Да се не би догодило да се у исто време писци стимулишу да објављују, а читаоци обесхрабрују да их читају, јер библиотеке неће моћи да купују, а ни да изнајмљују њихове књиге. Ни новообјављене, а како ствари стоје, ни оне које су већ у фондовима дуго година. Укључујући и 'На Дрини ћуприју'.

■ Оливера Радовић

#234
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

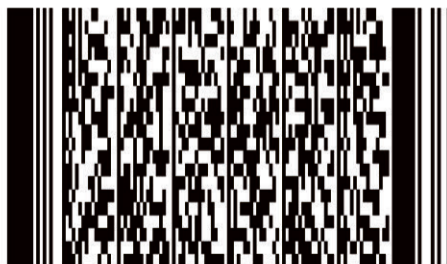
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

На супротним странама

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Кад је пјесник Вито Николић умирао, сам и изопћен због отпора рату у 'овој ноћи братске крвомутње', загребачка група Прљаво казалиште била је на врхунцу своје друштвене моћи

Недавно је завршио још један београдски Сајам књига. Као и сваке године, својим најбољим странама и једнако проблемима, самим постојањем, доноси бројне разлоге да се промисли као најзначајнији догађај за књишки и читалачки свијет овдашњи, а кроз све то и читава наша култура. Баш ове године јавило ми се тако питање како је Сајам изгледао прије тридесет година, 1994. Питање је наравно и реторичко: јер, како је могао изгледати у оно вријеме ратова, санкција, недостатка информација и потпуне затворености према овој страни тада нове границе? И, уосталом, зашто сад то питање. Има разлога. Прије равно тридесет година, а мјесец и по прије тих несретних и заборављених дана октобра деведесетчетврте, умро је пјесник. Не у Београду, већ у главном граду Црне Горе, тек од кратко поново из Титограда назад преименованом у Подгорицу, у тада и даље заједничкој, 'крњој' Југославији. Животом и нашим опћим ужасима изнурен поета био је напунио у априлу шездесет година – што значи да је ове 2024. и деведесет година од његова рођења. Био сам увјерен да ће, без обзира на раздвајање у међувремену, на још двије државе, нетко макар у једној од њих некако озбиљније обиљежити те двије годишњице које су се неком несретном

математиком поклопиле код једног човјека и умјетника. Макар се, по мегаломанским критеријима обје средине, он и даље некако сматрао за 'малог' пјесника, по нејасним, помјереним и смушеним овдашњим мјерилима.

Тај пјесник звао се витомир вито николић, и за свога живота, страдалничког, имао је нешто што има мало пјесника, најмањи број управо, а што почесто недостаје баш онима институционализованима, друштвено позициониранима и награђиваним ауторима, рекли бисмо 'естаблишменту'. Имао је популарност, омиљеност и љубав читалаца, љубав која се множила једино на основу онога најважнијег и ничег другог: на стиховима, њиховом учинку и одјеку. Вито је био вољен како сваки пјесник жели да буде: без помоћи других, без присиле, трикова и рекламерства, чак без нарочитог труда око 'пласирања' својих радова. Штавише, своје три збирке, уз онолике издавачке куће у Југославији, штампао је о свом трошку и продавао их често сам, највише по кафанама градова гдје је живио несрећено и печално, сиромашан до глади и презрен од осорних. Живио дакле, лажном романтиком речено, 'боемски'. И опет и такав био је умјетнички – и људски! – успјешнији и вољенији од толико 'канонских' пјесника што су се кочоперили по конгресима, било књижевним било партијским. Али то је тако. 'То' се код неких пјесника просто 'запати'. Они пјевају гласом који је тих, можда и танушан, фрагилан, но се свеједно чује и препознаје као присан и драг. И као истинит – у једном вишем смислу и поимању, као стваран пјеснички и људски. Николићев је опус невелик, али пјесме и риме, појединачни стихови чак, који су се примили говоре се и читају и воле, с временом све некако интензивније, онолико колико пада број лирика, а тривијалности и безосјећајности гуще све неподношљивије. Да се и овдје, гдје је све поизбацило и пребрисано одавно, покаже поново његово пјесништво, тако да се извуче вјеројатно најпознатија пјесма, баш је сада у ово доба године савршен трен. Колико је само пјесника писало о јесени као мотиву, од шекспира до рилкеа, од китса до јесењина – Вита су звали 'црногорским јесењиним' – а код нас да и не говоримо, од матоша, крлеже, цесарића, преко генијалног војислава и драинца, који је уз тина могуће био Витов главни узор. Али пјесма 'И опет јесен', те четири катрене чијој се јасноћи, атмосфери, мјесту, географији из које се обраћа, и изнад свега начин како и коме се обраћа, све то има једну неупоредиву присност у тој савршено извајаној и обликованој пјесми. Већ од оног чувеног почетка: 'И опет јесен/ опет тутње бескрајне кише по Никшићу,/ и опет старе, црне слутње,/ и опет сам си, Николићу.'

Нема пјесника вриједног имало 'соли', а да не би био љубоморан на ово чудесно обраћање самом себи у другом лицу, и овако, презименом. И љубоморан на то како се из генеричког јужнословенског презимена након ових тиновских анафора и итерација може изградити врхунац риме и свршетак стиха. И нема пјесника који не би био удивљен спрам духовитости и бољећивости, пријекора самохрабривања одмаком од себе и обраћању себи као другоме да би се, парадоксално, себи вратио. Све касније познате и безброј пута виђене тропе у остатку пјесме не би биле скоро ни важне уз овакву прву строфу. То ће другдје чак и поновити на неки начин, варирати тако што ће пријећи с презимена на

рођено име: /'На друм пало небо малаксало,/ Не може се даље, Витомире,/ И до сад се с муком битисало,/ Умири се, велики немире,/ Свако те је надање издало'/ . Има Вито читаву серију запамћених стихова, фрагмената и синтагми који су прешли у опће добро пјесништва и културе – од 'Друмове ће пожељет луђака', преко скоро антимилковићевског, а брани Петровићу сличног 'Дане, ђубре једно ('не свиће се тако')' – до своје, држим, савршене пјесме. До 'Интима', с тим већ онда демодираним насловом, као из покушаја амбициозних пучкошколаца – и оне разарајуће друге катрене, у прва два стиха драинчевске, а у друга два свељудскости која може да расплаче свакога у коме је још и зрно милости.

Још један Николићев стих пак био је од оних који се прошире и удомаће да више на крају нитко ни не зна чији је. Вито је готово дјетињим незадовољством и манифестно пјевао: 'Хеј, зауставите планету, ја хоћу да изађем'.

У посљедњим годинама земље над чијим је расулом и страшним крајем овај Никшићанин рођен у Мостару толико пропатио да се од те боли и угасио, загребачка група Прљаво казалиште снимила је албум насловљен 'Зауставите Земљу'. Најтрајнија пјесма с те плоче постао ће дирљива посвета наслова 'Мојој мајци', што ју је аутор јасенко хоура написао у саморазвидан спомен, исто из позиције дјетета. Од наслова познатији био је најмаркиранији стих: 'заспала је задња ружа хрватска'. Но, пјесма личне жалости за мајком претворила се рецепцијом и интерпретацијом публике у нешто друго, у позив на окупљање друге врсте, колективно. У контрадикцији сасвим с насловном пјесмом албума у рефрену који је јасно парафразирао Николићев стих: 'Зауставите Земљу, силазим, није ми до ничег, одлазим.'

Може се са сигурношћу рећи да аутор није знао одакле је узео мотив по којем је скројио наслов и рефрен. Тешко је међутим, а то без сарказма кажемо, не помислити да су творац оригинала и загребачки рокер (који узгред и сам има пјесму 'Кише јесење'), унаточ томе што су се такли на линији два мотива, и људски и пјеснички, у погледу пак жеља о будућности и судбини тадашње исте земље били на супротним странама. Кад је Николић умирао, сам и изопћен због отпора рату у 'овој ноћи братске крвомутње', загребачка група и њен аутор били су на врхунцу своје друштвене моћи. Индиректно заступајући супротно, док је Вито тада писао овако:

'Мир/ Чудна ме понекад жеља хвата,/ да купим разгледницу и напишем:/ 'Добро је: поште раде, нема рата...'/ И ништа више.'

Тридесет година касније загребачка група је одавно ублажила реторику.

И кад је ове јесени – ево, 'и опет јесен' – умро велики и контроверзни београдски рок-рапсод, његов загребачки колега из те групе и један од симбола 'националне револуције', означио га је као великог текстописца и аутора.

Тридесет година касније све у што је Вито Николић вјеровао до краја, остало је као начело неокрњено и чисто. Да је остао жив, он не би морао ништа мијењати, ниједан став с којим је умро.

Пожелио сам рећи да је онда ипак и поезија побиједила, али би то било прелако и кукавички. И неистинито.

А нека је вјечни помен пјеснику Виту Николићу. ■

ВУКАН МАРКОВИЋ Морамо обнови- ти сан о слободи

Истраживач
историје
модерног
доба с
београдског
Института за
филозофију

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Моја генерација ће се мерити по способности да одбаци историјски умор, да одбаци досадашње илузије и да крене даље. Ми морамо да произведемо сопствену визију шта је то будућност. Није довољно да се позивамо на вредности прошлог живота, јер тог живота више нема

Вукан Марковић
(фото: Бојан Муњин)

Живимо у времену када се свијет драматично мијења, практично из дана у дан. Обични људи које муче свакодневне бригае данас се тог узаврелог и узнемиреног свијета далеко више плаше него што би га могли разумјети и објаснити. Како ствари стоје с данашњим добом и са свима нама, нарочито с малим народима на Балкану, разговарамо с истраживачем сарадником Института за филозофију и друштвену теорију у Београду, вуканом марковитем, чије је уже поље специјализације филозофија историје модерног доба.

Како се огромне промјене кроз које пролази свијет данас виде кроз микроскоп филозофије историје?

Рекао бих да се таква грандиозна питања у академској заједници данас не постављају, али са садашњим великим друштвеним померањима, та крупна питања се природно враћају. Рецимо у задњих десет година са тим метастазама криза, са кризом демократије, са трампом и Брегзитом, са економском кризом из 2008. године и геополитичким изазовима и ратовима, са урушавањем поверења у институције, све то изазива та темељна питања. Шта тачно није у реду? Шта је држава? Шта је сувереност? У каквом односу је држава са својим грађанима? Ако је питање у ком се правцу данас крећемо, онда бисмо се могли споразумети да је западни свет у кризи.

Тема кризе је и предмет вашег докторског рада?

Данас је криза нешто што је готово постала узречица. Сви знају да је одређена криза наступила и да нешто није у реду и да је 'нешто труло у држави Данској'. Данас се све повезује са том кризом која је почела, као што рекох, 2008. године. И онда следе сва та питања: зашто је победио Трамп у Америци, зашто је Британија изашла из еу, зашто су пропале класичне партије у Немачкој, Француској и Италији? Зашто су сви на Западу одабрали да жртвују цивилни и државни сектор и средњу класу науштрб банака...

Идеолошка криза

Данас ћемо често чути, од кафане до катедре, да су кризе природна посљедица капитализма, нарочито овог најновијег који је бруталнији него сви прије њега. Што ви мислите о томе?

У начелу бих се сложио са тим да је тај капитализам, почевши од 80-их година прошлог века, ушао у процес дивље експанзије и да је средња класа грађана какву смо познавали толико осиромашила и да је њена куповна моћ никаква, да сада готово да и не постоји. То је та класа која је изнела еманципаторски пројекат западних друштава, модерну, тзв. државу благостања, од Француске револуције до пред крај 20. века. Оног тренутка када држава почиње да фаворизује профит, сви ти људи, од кафане до катедре, почињу да губе своју базу. То се догодило у пар протеклих деценија. Та класа је на рубу егзистенције и она постоји само по некој чудној инерцији. Али није само капитализам као економски систем осиромашао средњу класу, већ се он поставио и као идеолошки доминантан поглед на свет.

Што би то значило?

Па то би значило да када су МАРГАРЕТ ТАЧЕР и РОНАЛД РЕГАН у својим земљама уводили неолиберални капитализам, они су веровали да људима доносе неко добро и то су радили из своје искрене идеолошке позиције. Они су били прави верници једног система за који су мислили да ће људима донети бољи живот. Тридесет година касније тај облик неолиберализма, заједно са одређеним типовима глобализације, империјализма и колонијализма или доминације центра према периферији – што ми на Балкану јако добро знамо како тај утицај изгледа – доводи до тога да је алтернатива таквом систему немогућа.

Отприлике, добре намјере отвориле су врата пакла...

У том смислу мени је занимљив тренутак пада Берлинског зида и Фукујамина хипотеза о крају историје. Оно што је Фукујама заиста мислио јесте да крај историје значи крај историје сукоба различитих алтернатива и почетак историје у којој ће човек сам себи кројити своју судбину. Он отприлике каже: сада након краја историје долази (неолиберални) поредак који је толико савршен да он уопште не трпи размишљање о алтернативама. У том смислу је Фукујама био у праву. Тај став да је она претходна историја готова и да сада долази савршени свет нарочито је била поражавајућа за све касније еманципаторске покрете, леве или десне, антиглобализацијске, религиозне и сличне, који су хтели да пропитају неку другу алтернативу, али у савреном свету који се најавио почетком 90-их било која алтернатива је била онемогућена или је била бесмислена. Оно о чему се дакле данас ради није само доминација капитала него и недостатак идеолошке алтернативе.

Одакле долази то увјерење да не постоји ништа боље од неолибералног капитализма?

Узроке кризе европског духа треба тражити у ранијим кризама, у идеолошкој кризи, на пример, између два светска рата, па све до ничеа и његовог узвика крајем 19. века: Бог је мртав. Проблем моћи капитализма, дакле, није само у економској сфери него и у идеолошкој слабости, као што рекох, оних који би требало да смисле алтернативу таквом систему. На пример, ми би данас требало да имамо свест о важним елементарним стварима и да одговоримо на основна питања. Шта нам представља наш дом, наша кућа? Шта је наша егзистенцијална основа? Шта је осим голе физиологије разлог мог постојања? Шта ме покреће? На сва ова питања не може да се одговори, ни да се успостави алтернатива неолибералног модела у којем живимо – без свести о томе шта је циљ нашег живота. Није довољно да се позивамо на вредности прошлог живота, јер тог живота више нема. Драма кризе нашег времена у томе је што се ми очајнички трсимо да изађемо из тог безизлаза, али наши савезници су носталгија и утваре из прошлих времена које више не постоје.

Како доћи до новог пута тако да не изневјеримо пут којим се ишло до сада?

Морамо се помирити са чињеницом да стари канони, начини понашања средином прошлог века више нису могући. Захтев, на пример, 'деце цвећа' из 1968. године био је да 'слобода од свега' и 'слобода за све' буде призната као модел понашања. Да би човек могао да оствари ту радикалну слободу, да буде што год је желео да буде, предуслов је да се радикално раскрсти са прошлошћу, са ограничењима, са задатим правилима понашања, да се уништи канон, начин понашања старог поретка. Данас смо дошли до тога да било шта може да функционише као узор за еманципацију: људска права, феминистички покрети, родна еманципација, сексуална оријентација, расна теорија... Више нема универзалних истина и напредних решења.

Крај бајке

Како изгледа побуна против старих вриједности на нашим просторима?

На нашим просторима недостатак вере у будућност и у исто време мотив за побуну је донекле последица вековног колонијалног подјармљивања наших народа, као и периферних делова Европе до наших дана. На такву врсту побуне западни човек више не може да рачуна. Перспективе на које може да рачуна млади човек у Лондону и млади човек у Београду нису исте. На Балкану још увек могу да се траже неке алтернативе, на Западу више не. На Западу не постоји више ништа што би могло да анимира људе да они на аутентичан начин промишљају властиту будућност која би била другачија од оног начина како ти људи живе данас. Оно против чега би људи

на Западу могли да се буне је капитализам и једино озбиљна побуна против капитализма била је Окупирај Вол Стрит 2011. године, која је трајала 59 дана. Гласање за Доналда Трампа, Брекзит, жути прслуци и побуне пољопривредника у Француској и Немачкој, уз сав осећај да *нешто није у реду*, сигурно нису системске побуне против капитализма, него трвења око неких сасвим конкретних питања: већих цена, мањих такси, бољег пензионог закона и слично.

Да ли нешто уједињује Балкан и свијет?

Оно што видимо и на Балкану и у Европи и у Америци јесте борба једне врсте грађана против друге врсте грађана и за ту борбу можемо да кажемо да је брутална. За Трампа је 2016. као и данас гласало око 70 милиона Американаца, а они који су гласали против Трампа сматрају Трампове присталице, или да су ментално поремећени или да су непоправљиви примитивци, са којима нема ни дискусије ни компромиса. Тако се расцепило и енглеско друштво за време Брекзита, али и друштва на Балкану укључујући и српско, где грађани мрзе једни друге и не желе да расправљају. То је, такође, важан разлог зашто нема побуне против система као таквог. Оно што сигурно јесте на делу је завршетак једне бајке, након рушења Берлинског зида и сада почиње велико преиспитивање, не о капитализму него о могућностима Европе, која је данас у паду, од демографије до економије. То су питања о таласима економских миграната који долазе у Европу, о хладном рату са Кином који је тек почео, о буђењу Африке и јужне Азије. Да не говоримо о климатским променама, новој технологији и вештачкој интелигенцији.

Какве су предности Балкана у односу на свијет?

Балкан из моје перспективе има једну предност, нарочито Срби на том Балкану, зато што парадоксално Балкан стално живи у изванредном стању и у кризама. Ратови, НАТО бомбардовање, Пети октобар, Косово, протести 2020-их... Стање је непрестано нерешено и у том смислу свест људи на Балкану о непрестаној кризи у предности је у односу на свест људи на Западу, који као што рекох тек сада схватају да је 'нешто труло у држави Данској'. Као што каже његош, 'нека буде борба непрестана, нека буде што бити не може, нека ад прождре, покоси сатана', балканска друштва и даље расправљају о томе каква они друштва желе да буду. То су и даље друштва у којима постоји одређена доза могућности за неку врсту креативности, на начин који не постоји на Западу, односно код нас још нису ни подељене карте, а камоли завршена игра.

Како о тим крупним питањима размишља млада генерација у Србији?

Млада генерација у Србији је сада јако исполитизована са питањем какву Србију она жели. То је прва генерација чије културно искуство не каска пуно за Западом, уз интернет, друштвене мреже и мобилне телефоне. Са друге стране то је генерација која се рађа у несигурности ко смо ми то сада, куда даље идемо и која је природа народа и земље у којој живимо. Те ствари нису решене и та отвореност је рекао бих добра. Фудбалским речником речено, ово је крај првог полувремена у којем млада генерација у Србији губи са десет нула, с тим да пола од тога су аутоголови, а пола тих голова су нам други забили.

Што ће бити даље?

Игра се наставља. Очекује нас други чин представе у којем мора да изађе глумац и каже 'нека се овај вијек горди над свијема вјековима', а ми морамо да му поверујемо. Да поверујемо да нас тек чекају велике ствари. Моја генерација ће се мерити по способности да одбаци историјски умор, да одбаци досадашње илузије и да крене даље. Ова генерација мора да произведе сопствену визију шта је то будућност. Мора да обнови тај сан да је ослобођење од разних врста притисака и туторстава могуће. Кључна идеја водила моје генерације биће да мали народи могу бити слободни и да могу постојати под својим условима. ■

Још хучи Сутјеска

‘Кад су Талијани умарширали у Сплит, сећам се тенковске колоне од Дивуља према Сплиту. Другари и ја бацали смо камење на њих, последије два дана били смо ухапшени’, присјећа се Анте Дадић својих првих акција против окупатора

У Барајеву код Београда посетили смо стогодишњег Анту Дадића, који је преживио Неретву и Сутјеску

пише
Саша
Косановић

Одлазе посљедњи партизани. Јако је тешко данас наћи живог бившег борца, тако да ме позив на прославу 100-тог рођендана некадашњег борца Девете далматинске дивизије и Прве пролетерске, човјека који је прегазио Неретву и преживио Сутјеску, натјерао на пут у Барајево поред Београда, гдје на врху бријега у малој кући пуној успомена живи АНТЕ ДАДИЋ. Поносни и изнимно витални Каштеланин из Сућурца дочекао ме шљивовицом. Сједамо за стол и враћам Анту у дјетињство у Каштел Сућурцу. На искон. Да видимо како је све почело. ‘Ја сам седмо дијете у породици, четири сестре, три брата. У то време је било јако тешко. Моје порекло је с Мућа. Мој отац маријан био је с Мућа. Он је био радник у цементари. Људи су били огорчени диктатором краља Александра. Није било ни слободе, ни демократије. Један дан радиш, други ти кажу да не дођеш. Отац би фратрима цепао дрва. Радио је за порцију хране, али не би јео него би нама деци донио по залогај. Мајка јела, која је рођена у Лабину Далматинском, не би данима јела, него би рекла, нисам гладна. Први пут сам се најео тек педесетих...’, сјећа се наш домаћин свог тешког дјетињства.

Било је то вријеме када су се многе сиромашне радничке и тежачке фамилије у Далмацији окретале левичи и Комунистичкој партији која је у њиховим редовима имале основну базу. А онда су дошли фашистички окупатори и ствари су се додатно погоршале. Анте је имао 17 година.

‘Кад су Талијани умарширали у Сплит, сећам се тенковске колоне од Дивуља према Сплиту. Другари и ја бацали смо камење на њих, последије два дана били смо ухапшени. У то време су у целој Југославији, од Триглава до Ђеђелије, затвори били пуни, нас су спровели у Мостар. Нас тројицу. У Сплиту није било места. У Мостару смо били у затвору на мосту, али ни тамо није било места, него су нас држали на камену и на отвореном 12–13 дана’, каже.

Након повратка из Мостара, Анте је суочен с фашистичком окупацијом, прогањањем родољуба, опћом талијанизацијом и сталним прогонима свих оних који су јој се опирали. Спас је, као и хиљаде других далматинских момака и цура, пронашао одласком у партизане. Кренуо је у неизвјесност на прву годишњицу геноцидне творевине ндх, 10. априла 1942. Након првих пушкарања, услједила је прва озбиљније акција. Командирао је народни херој Иван Брачуљ.

‘Било је то у Кољанима на Цетини. Извео је Иван Брачуљ. Било је тамо и Талијана и усташа. То је било близу Сиња. Брачуљ и његова група су ту заробили талијанског мајора и два војника. Војнике смо након два дана пустили, јер нисмо имали где с њима, а мајора смо хтели разменити за радета кончара, који је био у затвору у Сплиту. Након те акције дошао је вицко крстуловић са женом и троје деце. Нисмо могли дуго чувати

Анте Дадић на прослави свог 100. рођендана (фото: Саша Косановић)

мајора, кретали смо се и нисмо имали затвор. Послали смо писмо Талијанима и понудили замену. Дуго је то трајало. Нисмо успели направити замену и спровели смо га код Босанског Петровца и Дрвара на слободну територију. Али, они су наишли на четнике у Црном Лугу који су преотели мајора и мало касније су га убили. Тако нам је пропао план да га заменимо за Раду’, прича.

Након првих ватрених крштења, кренуло се даље. Према Ливну с тек основаном Деветом далматинском дивизијом, под командом легендарног Вицка Крстуловића. Кренули су ка Јабланици, гдје их је чекао пакао. Спремала се Четврта офанзива. Анте и партизани вођени другом Вицком штитили су рањенике и централну болницу. Пут преко планине Прењ претворио се у херојску епопеју, али најгоре их је тек чекало. ‘Наше далматинске јединице у склопу Девете далматинске дивизије наишле су на једно 15 км до Невесиња на неку заразу. Ту је кренуо тифус који је похарао наше редове. Ми смо штитили рањенике. Све је било непроходно. Два дана смо чекали с рањеницима пред Прозором док није пао. Тада је дошла команда – покрет! Једва смо то дочекали. Сећам се те две ноћи уз рањенике, без хране и воде. Сећам се једног момка, студента из Загреба. Презивао се Влаховић. Каже ми, Анте, убиј ме! Метак му је прошао кроз обе ноге изнад колена и није могао даље. Сећам се саше божовић, лекарке Прве пролетерске. Она је радила све, свима је помагала. Упознао сам је још код Ливна.’

Након Неретве, дивизија је расформирана. Борци су то тешко примили. Било је негодовања,

али морало се даље. Многе су јединице биле десетковане, па су их борци расформиране Вицкове дивизије попуњавали. Анте се тако нашао у борбеном строју Прве пролетерске. Тек га је чекала Сутјеска и Пета офанзива, гробница рањеника, далматинске, личке и банијске младости.

‘Кад је тифус почео да хара, жене, девојчице... једна жена је у стању да уради оно шта не може пет мушкараца, ја сам то видео... Моја комесарка из Билица код Шибеника оболела је од тифуса, распадала се... туга. За два–три дана су јој се почели гулити дланови, коса испадати и сад замисли једна млада девојка лежи мртва, нема ниједну длаку на глави... причати о томе, милион рана се отвори. Ово је само једна ситница шта се у пракси дешавало... јако је болно причати, када се сетим те деце...’

Копам Анти по ранама. Да се не заборави. Не може Анте више. Сјећања су превише болна. Његов син давор ми каже да никоме од дјеце и унука никада не прича о детаљима ратних траума. Док се частимо и славимо његов стоти, у славу погинулих момака и цура који су своје кости оставили на Неретви и Сутјесци пјевамо ‘Ој Мосоре, Мосоре’ и ‘Далмација, бисер грана’. Анте ми за крај даје свој рецепт за дуг живот. ‘У осам ујутро попијем пола чашице ракије, па у осам навечер још пола. Једем месо сваки дан, а након вечере, морам попити два деци црног вина. Знаш, најлепше вино је било у Каштелима.’

Ако вас пут нанесе кроз Барајево, навратите до друга Анте. Он зна да на Зеленгори језеро има. Очима га је видио. ■

Све слуги арбитражу

Ових дана је објелодањено да ће својеврсно појачање правном тиму који је формиран у БиХ бити неколико правника из Француске који имају велико искуство управо на случајевима екологије и заштите животне средине

Све слуги да ће 'случај Трговска гора' завршити међународном арбитражом.

Намјера хрватских власти да на тој локацији, уз границу са БиХ, буде одлаган отпад из нуклеарне електране 'Кршко' годинама је једна од критичних тачки у односима двије земље, а како временом није дошло до приближавања ставова, односно Загреб је наставио да ради по свом, Сарајево, а прије свега Бањалука одлучили су да крену у контранапад.

Ових дана је објелодањено да ће својеврсно појачање правном тиму који је формиран у БиХ бити неколико правника из Француске који имају велико искуство управо на случајевима екологије и заштите животне средине. Коначну одлуку о ангажману Француза морају да потврде власти у Сарајеву, али све иде у правцу да ће страни експерти бити ангажовани. Један од услова да би уопште са њима преговарали био је да су учествовали и добили најмање пет спорова са истом

тематиком на међународним судовима. Екипа из Француске испуњава тај услов, преговори су у завршној фази.

Овај случај заокупља пажњу регионалне јавности већ годинама и много тога је јавно речено, али чини се да се главни посао води иза кулиса. Из званичних интерпретација, укратко, суштина је у томе да званични Загреб више не може да одлаже отпад тамо гдје и настаје, иако је то стандард, већ тражи погодну локацију на другом мјесту. Избор је пао на локалитет Черкезовац, на Трговској гори, уз границу са БиХ, што је аутоматски наишло на отпор, прво удружења за заштиту животне средине, затим власти у Бањалуци, а онда и у Сарајеву. Сви они тврде да би такав потез био недопустив и да би, без обзира на сва увјеравања из Загреба да је у питању максимално безбједан пројекат, био угрожен комплетан слив Уне, једне од најљепших и најчистијих регионалних ријека. У том сливу данас живи око 250.000 становника, са обе стране границе што практично значи да би били угрожени и грађани не само БиХ, већ и Хрватске. Жесток отпор еколога и власти из БиХ резултирао је стидљивим најавама из Загреба да ништа на Трговској гори неће бити изграђено до 2028. године. Међутим, и поред таквих најава које је изрекао премијер Андреј Пленковић, 'испод жита' су настављене активности које предвиђају припремне радове и истраживање терена. 'Оно што не смијемо доживјети као неку врсту самозадовољства је та изјава која је, на неки начин, одгодила реализацију пројекта за четири године. Међутим, то се није десило због притиска с наше стране, него зато што се ту ради о једном заиста обимном послу', став је мирослава дрљаче, начелника Новог Града, општине која би највише могла да буде погођена.

Борислав Бојић, који има улогу координатора правног и експертског тима БиХ, недавно је потврдио да су у току озбиљни разговори са француским правницима, али је указао и на још један аргумент због којег би у Загребу требало добро да се замисле да ли је паметно отпад из Кршког превозити до границе са БиХ. 'И за Хрватску боље би било да то питање буде ријешено у мјесту Врбина недалеко од Кршког у којем се нуклеарка и налази. С обзиром на то да отпад не може да буде одвезен авионом, већ друмским путем крај Загреба, управо становници тог града требало би да се добро замисле', навео је Бојић.

Наш саговорник добро упућен у проблематику, који засада жели да остане анониман, каже нам је да хрватске власти не обавјештавају властиту јавност о потенцијалним ризицима за тамошње становништво. Он, такође, напомиње да све упућује на закључак да, и поред најава премијера Пленковића које су изречене да би се смирила јавност у БиХ, Загреб тренутно не разматра ниједно друго рјешење него оно да се нуклеарни отпад ускладишти на Трговској гори. Отуда је важно, додаје, што у БиХ нико није дигао руке од те приче него су активности додатно појачане. 'Према тренутном стању ствари, постоје само два пута, а ниједан од њих не подразумева да Загреб својевољно одустане од Трговске горе. Први је да све буде ријешено међународном арбитражом и отуда постоји прича о ангажману страних стручњака у правни тим БиХ. Ако неки међународни суд, а још је непознато гдје би тужба била поднијета, пресуди да због заштите животне средине или било којих других разлога, Хрватска не може да одлаже отпад на граници са БиХ, то би био крај те приче. Други пут је политички и дипломатски и он се односи прије свега на лобирање у Бриселу, јер Загреб може да одустане и без арбитраже, али само ако им то нареду шефови из Брисела. Засада све слуги да ће ствари ићи овим првим путем, дакле, арбитражом', објаснио је наш саговорник. ■

Поглед из зрака на Нови Град у БиХ, мјесто недалеко складиштења нуклеарног отпада (фото: Дејан Ракића/PIXSELL)

Одлагање нуклеарног отпада уз Уну или случај Трговска гора

пише
Жарко
Марковић

Избор најбољих

Мада измештена из жиже интереса мејн-стрим медија и великих центара, манифестација 'Савремена српска проза' даје један од најбољих увида у кретања српске књижевности у посљедњих неколико деценија

Ако у Србији постоји нека суштинска децентрализација, она се тиче културног живота. Готова свака локална заједница је покровитељ одређене културне манифестације препознатљиве на националном нивоу. У Трстенику, примера ради, тако већ четрдесет година постоји манифестација 'Савремена српска проза'.

У прва два новембарска дана ове године одржана је јубиларна четрдесета 'Савремена српска проза'. У центру пажње били су лик и дело књижевника вулета журића (рођен у Сарајеву 1969). Пре Журића, у аналогној позицији, били су, међу осталим: миодраг булатовић, драгослав михаиловић, видосав стевановић, слободан селенић, александар тишма, живојин павловић, данило николић, горан петровић, добрица ћосић, давид албахари, светислав басара, владимир пиштало, драго кекановић, јелена ленголд, јовица аћин и други.

Поводом наведене јубиларне годишњице, објављена је у Трстенику монографија 'Антологија писаца 'Савремене српске прозе'. Сви писци о којима је било речи на манифестацији представљени су или кратким причама или одломцима романа. Првог дана манифестације представљена је наведена антологија писаца под називом 'Савремена српска проза', уз учешће марка недића, гојка божовића и верољуба вукашиновића. Одломке из антологије читали су душан јовић и тијана матић, пруживши публици прилику да уживају у врхунским делима домаће прозе. У вијећници Народног универзитета одржан је и књижевни портрет писца Вулета Журића, где су о његовом књижевном раду говорили јована милованчевић, мухарем баздуљ, владимир папић, владан бајчета и ивана илић.

Другог дана манифестације, у читаоници Народне библиотеке 'Јефимија', организован је округли сто на тему 'Историјски роман у новијој српској прози'. Учесници овог стручног панела били су познати књижевни критичари милета аћимовић ивков, Гојко Божовић, никола моравчевић, љубиша њидић, Владан Бајчета, мирко демич, Владимир Папић, душко бабић, миливоје р. јовановић, дејан стојиљковић и Вуле Журић.

Током округлог стола, посебна пажња посвећена је раду Вулета Журића, који је до сада објавио бројне збирке прича и романа, укључујући 'У кревету са Мадонмом', 'Недеља пацова', 'Умри мушки' и 'Република Ћопић'. Журић је, такође, аутор сценарија за филм горана марковића 'Слепи путник на броду лудака' (2017) и драме 'Последњи мајдан Петра Кочића', изведене на сцени Народног позоришта Републике Српске. Његов велики допринос радио драмама посвећеним значајним српским писцима, као што су бранко ћопић, бора станковић, милан ракић и милутин ускоковић, истакли су критичари током дискусије.

Мада измештена из жиже интереса мејнстрим медија и великих центара, манифестација 'Савремена српска проза' даје један од најбољих увида у кретања српске књижевности у посљедњих

неколико деценија. Избором аутора у фокусу, углавном старијих од педесет или педесет пет година, она на неки неформалан начин 'канонизује' становите писце. А у времену кад књижевна критика све више нестаје, округли столови и припадајући зборници представљају незаобилазан допринос библиографији о изабраном аутору. Такође, географски положај Трстеника, близина Врњачке Бање, чињеница да место није претерано удаљено, ни од Новог Сада, ни од Београда, а нарочито не од Крагујевца или Ниша, чини да се људи од пера овој манифестацији радо враћају.

Марко недић, један од редовнијих учесника овог традиционалног скупа, записао је: 'Оно што је за 'Савремену српску прозу', за њену основну поетичку, естетску и вредносну оријентацију изузетно значајно односи се на избор писаца чији портрети су осветљени на њој и на теме које су биране за есејистичко и критичко тумачење, а добрим делом и на избор књижевних критичара који су у томе учествовали. Зато се сусрети у Трстенику могу посматрати и оцењивати најпре као веома важна критичка грађа о писцима чији су књижевни портрети представљени и протумачени на њима. У оквиру тога, са сигурношћу се може рећи да у избору писаца није било искључивости, догматизма и промашаја. Увек су биране писци различитих поетичких, тематских и других оријентација и опредељења, припадници свих генерација, од најстаријих, који су већ заокружили своје дело, чиме је олакшано формирање њиховог критичког портрета, до млађих, који су се наметнули провокативношћу својих прозних остварења и који већ сада представљају најзначајније ауторе савремене српске прозе. [...] Зато се с правом може рећи да је основна оријентација сусрета била плуралистичка, и да се она кретала од 'умереног традиционализма' (термин

А. Јеркова), преко умереног модернизма, чак до постмодернизма.'

Верољуб Вукашиновић који је свих ових година 'добри дух' манифестације ускоро одлази у пензију. У том смислу је помињана антологија и његово лично 'повлачење црте': он ће и даље наставити да ради на организацији 'Савремене српске прозе', али значајно би било да овај фестивал институционално надрасне утицај и уплив једног човека, што у Србији често бива мера ствари. Он сам је пак ових дана забележио и следеће: 'Поред богате колекције зборника радова, књижевни сусрети 'Савремена српска проза' садрже и колекцију уметничких слика завичајних сликара на којима су приказани портрети појединих писаца. Све то, заједно са фото-паноима који приказују хронологију и поетику сусрета, чини документарну изложбу под називом 'Савремена српска проза у Трстенику (1984–2024)', коју су приредиле Јелена Думановић и Ана Павловић.' ■

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 15/11/2024

ПРИВРЕДНИК #234

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

Графички уредник
Дарко Матошевић
дизајн
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

Уредник Привредника
Никола Лунић
Редакција
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

Редакција
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Четири
деценије
'Савремене
српске
прозе' у
Трстенику

Пише
Мухарем
Баздуљ

Верољуб
Вукашиновић и
остали учесници
округлог стола
(фото: YouTube
printscreen)

— Сматрали смо да је ово важна тема јер су мањинске заједнице често изложене стигматизацији. На папиру су сви закони добри, али се, нажалост, у пракси не проводе па смо желели да информишемо и освестимо припаднице наше заједнице, да се позивају на Уставни закон о правима националних мањина и друге законе. Циклус радионица на ову тему започињемо у Борову и Вуковару, а настављамо у Маркушици, Острову, Бановцима, Негославцима, Белом Манастиру и Боботи – најавила је Пејићева. И четврту фазу пројекта финансира Српско народно веће из Загребца.

■ С. Н.

Мање лутања

Интенција је да критерији буду јаснији те да се избегну лутања у примјени, рекао је Тибор Варга, председник Савјета

Чланови Савјета за националне мањине једногласно су усвојили приједлог критерија финансирања и уговарања програма културне аутономије националних мањина. Ради се о програмима из домене информирања, издаваштва, културног аматеризма и културних манифестација.

Савјет за националне мањине

— Од доношења претходних критерија прошло је осам година, а у међувремену је усвојен низ измјена и допуна. Интенција је била да их сажмемо како би били концизни и јаснији те да се избегну лутања у њиховој примјени. Кроз њих ће бити подржано оно што је добро и санкционирано оно што је лоше – рекао нам је председник Савјета Тибор Варга, истичући да ће детаљи бити разрађени у упутама за јавне позиве за 2025. који ће бити расписани 1. просинца.

— Удруге ће имати мјесец дана за пријаву. Бит ће организован и семинар за примјену нових интернет апликација које смо осуверменили да удругама олакшамо пријаву и извјештавање – нагласио је Варга.

■ Н. Ј.

Прекогранична сарадња

Делегација Вуковарско-сремске жупаније посетила је Општину Бач где се разговарало о сарадњи

ЗАМЕНИК вуковарско-сремског жупана СРЂАН ЈЕРЕМИЋ предводио је делегацију, која је посетила Општину Бач с циљем успостављања интензивније прекограничне сарадње. У просторијама општине, гости с истока Хрватске разговарали су с председницом Општине ЛЕЛОМ

Састанак у Бачу

Милиновић, председницом Скупштине Општине АЛЕКСАНДРОМ БЕРИЋ те саветником председнице Општине за хрватску мањину ДАРИЈОМ БОШЊАКОМ.

— Циљ разговора био је сагледати у којим областима постоји могућност за повезивање с циљем да креирамо пројекте од којих би корист имали сви. Могућности сарадње постоје у многим областима, почев од културе и спорта до привреде, развоја инфраструктуре, туризма, заштите животне средине, као и програмима за повезивање националних мањина с обе стране Дунава – истакао је Јеремић. На састанку су представљени пројекти које је успешно реализовала Вуковарско-сремска жупанија са партнерима из Србије, као и примери добре праксе, везани за сарадњу јединица локалне самоуправе с Општином Бач.

— Сада је задатак на нашим развојним агенцијама да креирају пројекте и програме које ћемо анализирати на наредном састанку планираном до краја године у седишту Вуковарско-сремске жупаније. У плану је заједнички обилазак општина на подручју наше жупаније које проводе прекограничне пројекте, како би се уверили како то функционише у пракси – подвукао је Јеремић. Задовољство посетом делегације Вуковарско-сремске жупаније изразила је и председница Општине Бач Лела Милиновић.

— Поставили смо задатак да сагледамо приоритете наших општина и да на основу њих реализујемо прекогранични пројекат.

Наша Општина Бач богата је културно-историјским споменицима и локалитетима, што представља велики потенцијал за развој туризма. Договорили смо се да интензивирамо сарадњу – поручила је.

Приликом посете Општини Бач, чланови делегације обишли су Фрањевачки самостан из 12. века, Бачку тврђаву, манастир Бођани, језеро Провалу и Шокачку кућу у насељу Вајска. У делегацији Вуковарско-сремске жупаније били су представници Координације већа и представника националних мањина Вуковарско-сремске жупаније с председником СВЕТИСЛАВОМ МИКЕРЕВИЋЕМ, ВЕДРАНА ЦОИЋ из жупанијске Развојне агенције, начелници општина Тординци, Томпојевци, Ловас, Товарник, Андријашевци и Стари Јанковци.

■ Сенка Недељковић

У част Кикићу

Уз годишњицу Тринаесте пролетерске, откривена је у Сјеничаку плоча познатом учитељу и антифашисту

НА достојанствен начин, 6. и 7. новембра, обиљежена је 82. годишњица формирања славне 13. пролетерске ударне бригаде чији је командант био народни херој из Вргинмоста РАДЕ БУЛАТ. Вијенци и свијеће најприје су положени у Будињаку, у част партизанском батаљону који је чинио језгро 13. пролетерске ударне бригаде. Потом је почаст одана у Сошицама на Жумберку гдје је спомен костурница за око 400 страдалих бораца Бригаде. Онда се отишло у оближње Радатовиће на Жумберку гдје је такођер споменик палим борцима. Бригада се највише прославила ослобођењем Беле Крајине, Метлике и Сухора 22. новембра који се слави као Дан ослобођења и о томе је говорила начелница Општине Метлика МАРТИНА ЛЕГАН ЈАНЖЕКОВИЋ.

Бригада је формирана у Горњем Сјеничаку 7. новембра 1942. године, имала је три батаљона са 684 борца. У њеним јединицама борило се преко 10.000 бораца. Судјеловала је у операцијама завршног ослобођења Београда и Загребца, пробоју

Откривање спомен-плоче Хасану Кикићу

Сријемског фронта, бранила је Дрвар од десанта 1944. и била дио Прве пролетерске дивизије. Бригада је дала и 13 народних хероја. Обиљежавање је настављено у Горњем Сјеничаку, на мјесту формирања славне јединице.

Уједно је наново откривена спомен-плоча учитељу и књижевнику ХАСАНУ КИКИЋУ, који је у Горњем Сјеничаку са својом женом био учитељ од 1932. до 1936. године, након тога био је учитељ у Писаровини, да би погинуо свега пар дана након одласка у партизане. Спомен плоча је стајала на некадашњој згради основне школе, а сада су је на иницијативу Сјеничарца СВЕТОЗАРА ДАНЧУА из Чикага, премјестили на Спомен дом Бригаде, пошто се бивша школа урушила.

Финансирање премјештања спомен-плоче су финансирали расељени Кордунаши из Чикага и Канаде. Поновно откривање спомен-плоче обавио је РАДЕ ВЛАЈНИЋ, председник Вијећа српске националне мањине Карловца. О Хасану Кикићу опширније је говорио МИРОСЛАВ ДЕЛИЋ, потпредседник САБА РХ.

■ Милан Цимеша

Хисторијско примирје

Србија је у Првом светском рату, сразмерно броју становника, претрпела највеће губитке у свету

ПРЕД крстом код православне капеле Светих апостола Петра и Павла на загребачком гробљу Мирогој, обиљежен је 11. новембар као Дан примирја у Првом свјетском рату. Помен за жртве служио је епископ пакрачко-славонски ЈОВАН. Присутнима се обратила амбасадорка Србије ЈЕЛЕНА МИЛИЋ.

— Србија је у Првим светском рату, сразмерно броју становника, претрпела највеће губитке у свету – половину мушког становништва. И поред несхватљивог разарања и губитака, Србија се херојски борила раме уз раме са савезницима. Управо нас ове жртве и херојски подвизи наших предака обавезују на то да се активно сећамо свих околности заснованих на историјским чињеницама и да се боримо против сваког облика мржње. Снага Србије данас је у њеној посвећености миру, ненасиљу, напретку и сарадњи. Наша снага је и у том што смо способни да своје пропусте и грешке учимо и да наставимо да храбро корачамо даље у позитивном правцу. Наши преци су се за слободу борили и гинули, они је нису наследили – нагласила је амбасадорка.

Подсјетила је да је капела изграђена као маузолеј фелдмаршалу ПЕТРУ КУКОЉУ на иницијативу његове удовице која ју је после предала на управљање СПЦ-у. Године 1934. саграђена је заједничка гробница за многе жртве Великог рата које су прије тога биле сахрањене на другим локацијама на Мирогоју гдје леже остаци 3.300 жртва рата и његових посљедица.

ИНФОРМАТОР

Окупљени на Мирогоју

— Поред Хрвата, Мађара, Руса, Румуна и држављана БиХ ту су и остаци око 330 припадника војске Краљевине Србије. У склопу истог пројекта подигнут је 1940. споменик свим жртвама рата сахрањенима у Хрватској под називом Пиета – истакнула је амбасадорка Милић и изразила наду да ће се ускоро Дан примирја обиљежавати испред Пиете.

Дан примирја у Првом свјетском рату обиљежава се у знак сјећања на 11. новембар 1918. године, када је у вагону у француском граду Компјењу потписано примирје. Примирје су савезници потписали с Њемачком као једином преосталом чланом Централних сила. Примирје је било на снази све до закључивања коначног мировног споразума у Версају 28. јуна 1919. године, а Србија као једна од земаља побједница Првог свјетског рата обиљежава тај дан који је 2012. године проглашен празником.

■ Н. Ј.

‘Дани’ у Сиску

На завршној вечери осмих сисачких Дана српске културе представило се више од стотину учесника из Хрватске, Србије те БиХ

На завршној вечери Дана српске културе у Сиску, у организацији Вијећа српске националне мањине Града Сиска и Српског културног друштва ‘Просвјета’ Пододбора Сисак, одржаној 9. новембра, наступило је више од стотину учесника из Хрватске, Србије и Босне и Херцеговине. На овој, осмој по реду сисачкој манифестацији, у хотелу ‘Панонија’ представили су се плесом и пјесмом чланови ‘Просвјетиних’ пододбора из Сиска, Вргинмоста, Гарешнице, Двора и Крњака, а наступили су такођер Завичајно удружење ‘Банија’ Шабац, куд ‘Уна’ Нови Град, те сисачки Женски пјевачки збор ‘Севде’.

— За нас је ова манифестација изузетно важна јер њоме његујемо свој језик, писмо и обичаје те чувамо културни и национални идентитет Срба на подручју Сиска и Сисачко-мославачке жупаније. Сваке се године на њу одазива све више и више учесника, али и наших суграђана, што је веома важно јер смо дио мултикултуралног града и мултикултуралне жупаније – рекла је Мирјана Олујић, председ-

ница вснм-а Града Сиска и дожупаница Сисачко-мославачке жупаније из реда српске националне мањине.

У склопу овогодишњих Дана српске културе, након 35 година поновно у Сиску, гостовао је 30. октобра театар Звездара с представом ‘Удовица живог човека’ коју је у Рафинеријском дому погледало 400 Сисчана. Након тога је 6. новембра у Одгојно-образовно културном центру Сисачко-мославачке жупаније одржана књижевна вечер посвећена 200. годишњици рођења БРАНКА РАДИЧЕВИЋА на којој је о овом познатом писцу говорио проф. ДУШАН МАРИНКОВИЋ из Загреба.

Домаћини – сисачки пододбор ‘Просвјета’

— С активностима не престајемо. Традиционално ћемо организирати обиљежавање православног Божића, а потом Светог Саве, крсне славе вснм-а Града Сиска. Након тога нам слиједи књижевно вече на којем ће главне звијезде бити колегице и колеге с нашег подручја који се аматерски баве пјесништвом. Такођер, у плану је посјет манастиру Драговић на обали Перучког језера код Врлике у Далмацији – рекла је Мирјана Олујић.

■ Мирна Јасић Гашић

Три, четири – маљчики!

Клавирски дуо Шандоров – Николић повезао је хитове Владе Дивљана с музиком Сергеја Прокофјева

БЕОГРАДСКИ пијанисти АЛЕКСАНДАР ШАНДОРОВ и НЕМАЊА НИКОЛИЋ, последњег дана октобра пред вуковарском публиком одржали су несвакидашњи концерт, уврштен у пројекат ‘Четири маљчика’, којим су спојили хитове српског рок музичара и текстописца Владе Дивљана с познатим руским композитором.

Инспирисани су делима познатог руског композитора СЕРГЕЈА ПРОКОФЈЕВА (1891. – 1953.) и највећим хитовима рок музичара Владе Дивљана (1958. – 2015.) па је публика имала прилику да чује несвакидашњи репертоар. Александар Шандоров био је дугогодишњи пријатељ и кум Владе Дивљана.

Шандоров и Николић у Вуковару

— Прокофјев је омиљени композитор нас тројице и то је била жеља Владе и мене, да под старе дане, свирамо у Коларцу акустику, он гитару, ја клавир и то да буде нека врста фузије. С обзиром да то није могло да се реализује, било ми је најприродније да то урадим са Немањом, мојим дивним студентом и пријатељем – подсетио се Шандоров додајући да четири године изводе споменути програм. Млади уметник Николић је рекао да је његов рад заснован на имплементацији класичне музике у остале жанрове. Нагласио је да током наступа, у интеракцији с публиком, прилагођавају репертоар, тако да никада није исти.

— Имао сам срећу да ми професор буде уједно велики пријатељ и онда смо дошли до идеје да направимо аранжмане у којима би повезали оно што обојица волимо, а то су Прокофјева музика и композиције Владе Дивљана – закључио је Николић. Председник Одбора за културу и спорт збо Вељко Максић је рекао да се на овај начин покушава пренети део београдске атмосфере вуковарској публици.

■ С. Недељковић

Змај у кутку

У СКЦ-у Вуковар ће деца претраживати базу података о Јовану Јовановићу Змају

ЗАХВАЉУЈУЋИ доброј сарадњи између зво-а и новосадског Дечјег културног центра, у простору библиотеке Захарија Орфелин, која делује при Српском културном центру Вуковар, 7. новембра је свечано отворен Змајев кутак, а по-

Змајев кутак у Вуковару

том за ученике основних школа одигра-на луткарска представа, посвећена великом песнику ЈОВАНУ ЈОВАНОВИЋУ ЗМАЈУ. Председник зво-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ подсетио је на недавно отворење изложбе насловница часописа за децу ‘Невен’, чија је ауторка ЈЕЛЕНА ДОПУЋ, уредница листа и помоћница директора новосадског Центра.

— Захваљујући њеном истраживачком раду, створена је база података, који ће деци бити на располагању за додатно образовање и прозор у Змајев свет, да путем мултифункционалног екрана могу да бесплатно претражују комплетну грађу – истакао је Дракулић додајући да је план да кутак буде отворен и у Белом Манастиру. Уредница ‘Невена’ Јелена Допућ истакала је да је реч о најстаријем листу за децу штампаном на ћирилици, који уз одређене прекиде, излази готово 150 година.

— Самостално сам готово деценију прикупљала грађу, која је захваљујући сарадњи са зво покљоњена деци која наставу похађају на српском језику и писму – истакала је Допућ. За ученике основних школа Никола Андрић и Драгутин Тадијановић изведена је луткарска представа ‘Од Змаја до бескраја’, настала према мотивима Допућине друге књиге ‘Нови Сад – Змајев град’. Представа је постављена пре два месеца у копродукцији новосадског Дечјег културног центра и удружења Театрило Културног позоришта из Новог Сада.

— Представа од дечачких дана, школовања до лекарског позива, приказује чика Јову Змаја на деци прихватљив начин – поручила је Допућ, која је малишанима поклонила и тристотињак примерака популарног Невена.

■ С. Н.

Крлежа и Ристић

У оквиру Дана српске културе изведено је теоријско-сценско дјело ‘Сваки анђео је страхан’

УОКВИРУ Дана српске културе и пројекта Барбарогениј надрелизма, у дворани СКД-а Просвјета у Загребу је 7. новембра, у сарадњи с ансамблом Еуроказ / Еуријал продукцијом, изведено теоријско-сценско дјело ‘Сваки анђео је страхан’.

Полазиште овог упризорања које је уз дискусију професора ПРЕДРАГА БРЕБЕ-НОВИЋА с Филолошког факултета у Београду те БОЖЕ КОВАЧЕВИЋА, обогатио глумачки ансамбл јесте Бребановићева књига ‘Авангарда крлежиана’ која, по Ковачевићевим ријечима, мијења парадигму ишчитавања Крлеже и потиче је према одговорности умјетничке иновативности најрадикалније врсте и смјешта Крлежу у срце европске авангарде. Бребановићев рад заснива се на анализи Крлежиног ‘дивотвелеписма’

'Извођење 'Анђела'

посланог књижевнику Марку Ристићу 2. аугуста 1936. То писмо има готово дадаистички облик и садржај те представља колаж изрезака из дневних новина које су се Крлежи нашле на столу, дјелујући као ребус око прилика у Шпањолском грађанском рату. Кустосица Даворка Перић, ауторика програма Дана српске културе, подсетила је да је на изложби 'Барбарогениј надреализма' изложено споменуто писмо које је основа Бребановићевог рада.

— На основу ранијих разговора казалишних редатељ Бранко Брезовец предложио је да се направи сценска ситуација везана за проучавање Крлежиног писма – казала је.

■ Н. Ј.

Писање везом

Изложене везове израдиле су чланице 'Дуката' или су их 'ископале' из ормана својих бака

У СРПСКОМ културном центру у Белом Манастиру, Српско удружење жена (суж) 'Дукат' организирано је изложбу ручних радова 'Уместо словом везом се пише'. Било је изложено између 50 и 60 експоната које су израдиле чланице 'Дуката' или су их 'ископале' из 'ормана' својих бака. Изложбу је отворила председница Радмила Огњеновић, поздравивши тридесетак посјетитељица.

— У богатој културној традицији нашег народа – рекла је у уводном излагању председница Огњеновић – вез је био важан и чест начин украшавања одеће, нарочито женске, и осталих разноврсних текстилних предмета који су се користили у домаћинству. Девојке су, нарочито на селу, обучаване и упућиване у вештине израђивања везова ради припремања девојачке спреме, која се у Барањи назива 'штафир'. Оне су израђивале предмете за украшавање унутрашњости куће: постелину, 'стољњаке', мање украсне миее, држаче за чешљеве или шибице, али и тзв. 'куварице', у неким крајевима зване и 'зидобрани'. А 'куварице' су се постављале изнад 'шпорета' да сачувају зид од прскања и прљања приликом кувања.

На њима се, уз извезену слику обично из домаћег живота, везом уписивао и пригодан римовани слоган. Знате на пример оно: 'Куварице мање збори да ти ручак не загори!'

Данас су младе генерације, како даље рече председница Огњеновић, отишле неким другим смјеровима, а вез је постао нешто што полако блиједи из наших породичних прича. Зато је ове изложба била дивна прилика да се истраже ормари наших бака и да се покаже сва раскош тог ручног рада. Тиме је уједно код старијих посјетитељица пробуђена носталгија за прошлим, 'љепшим' временима, за данима младости и одрастања.

■ Јован Недић

'Ђола 2023.'

На изложби је представљен 31 ликовни рад у различитим техникама и мотивима

У ПРОСТОРИЈАМА СКД-а Просвјета, пододбор Осиек, отворена је изложба слика са 20. Сазива Ликовне колоније Ђола 2023., ликовне радионице Шетар Добровић из Дарде. О изложби је говорила РАДА МАРКОВИЋ, академски сликар, секретар Пододбора СКД Просвјета, пододбор Дарда које је уједно и главни организатор споменуте ликовне радионице. На изложби је представљен 31 ликовни рад у различитим техникама и мотивима, а спектар сликара који су изложили своја дела протеже се од афирмисаних академских, аматерских сликара па чак ђака основних и средњих школа.

— Ово сликарство у низу слика циркулације изложбе, баштини досеге ликовне културе Европе 20. века. Првенствено баштини плениризам, импресионизам, експресионизам и апстрактне тенденције слике. Тематски, аутори се опредељују за фигуру и реални амбијент, сегмент архитектуре, мртве природе, а често студије стилизоване женске еланције – истиче у ликовној критици историчар уметности Перо Матић из Дарде. У културном делу програма, Хранислава Месарић је соло изведбом две староградске песме оплеменила отварање ликовне изложбе. Отварању изложбе слика са 20. Сазива Ликовне колоније Ђола 2023 присуствовало је седам сликара и тридесетак чланова и гостију.

■ З. Поповић

Свеобухват- На криза

Доведена је у питање могућност човечанства да функционише по досадашњим правилима, каже београдски научник Огњен Прибићевић

КЊИГА 'Другачији свет – Трамп, Брежзит и рат у Украјини' Огњена Прибићевића, савјетника Института друштвених наука у Београду и бившег амбасадора Србије у Њемачкој и Великој Британији, представљена је 12. новембра у Српском културном центру у Загребу. Прибићевић у књизи анализира 'комплексне кризе и сукобе чији је коначни исход у овом тренутку тешко предвидети и догађаје који су посредно или непосредно довели до њих.'

Како аутор наводи, свијет се суочава са три нивоа кризе. Урушавају се досадашњи међународни поредак, институције и што је најзначајније, људски капитал. 'Ова три нивоа кризе озбиљно доводе у питање могућност човечанства да настави да функционише по досадашњим правилима и између питање шта можемо да учинимо да избегнемо све дубље кризе, укључујући и оне са потенцијално катастрофалним исходима.' ДЕЈАН ЈОВИЋ, политолог и свеучилишни професор, казао је да је ријеч о дубинској и квалитетној анализи процеса у међународним односима. Посебан нагласак је на државама као што су Велика Британија, Њемачка, САД, Русија, Кина и Украјина. У посебном поглављу Прибићевић се бави западним Балканом, односно досадашњем неуспјеху проширивања Европске уније. Анализирао је шкотски и европски референдум у Великој Британији, успјех америчког председника ДОНАЛДА ТРАМПА и кризу либералног свјетског поретка.

— Већину радова аутор је претходно објавио у знанственим часописима. Стил писања је академско-аналитички. Овом књигом Прибићевић се доказује и као критички политолог, заговорник критичке знаности у међународним односима. Не задржава се на опису догађаја, него их

Прибићевић и Јовић
на промоцији

ставља у теоријски и аналитички оквир – рекао је Дејан Јовић. БОЖО КОВАЧЕВИЋ из Форума за вањску политику је оцијенио да је књига резултат врло добре комбинације богатог дипломатског искуства и теоријски освијештених спознаја на темељу тог искуства.

Огњен Прибићевић бавио се знанственоистраживачким радом на свеучилиштима и институтима у Оксфорду, Пицбургу и Бечу. Објавио је преко 60 знанствених радова у националним и иноземним знанственим часописима, зборницима и књигама.

■ Ања Кожул

Stogodnjak (764)

15. 11. – 22. 11. 1924: познати загребачки kipar Rudolf Valdec svojedobno je dobio prvu nagradu na natjecaju za projekt spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću Oslobođitelju, što ga je raspisao grad Veliki Bečkerek. Sada je novinski reporter obišao Valdecov novi atelje u Bosanskoj ulici, izgrađen posebno za ovu priliku: 'Spomenik će biti lijevan u bronci, veličinom po prilici kao Jelačićev spomenik... Ideja spomenika je grandiozna i daleko bi premašila financijalne mogućnosti izvedbe jedne tako velike i raskošne kompozicije da nije dopala ruku vještom umjetniku... U ograničenom prostoru, kao na pozornici, na kojoj se mogu slikati epopeje, ispisan je život Oslobođitelja u tri dramska momenta. Prva dva: krunicidbena povorka kraljeva iz Saborne crkve (Cvjetna nedjelja) i put preko Albanije na kolima koja vuku volovi, a prate apostolski predani vojnici (Veliki petak Oslobođitelja) prikazani su živim i plastičnim reljefima s obje strane granitnog podnožja spomenika. Na užim dijelovima nalaze se natpisi na starom slavenskom jeziku, a nad svima kulminira sama statua kralja: on na konju, u trenutku kad stavlja mač u korice. 'Završio sam, oslobodio sam narod svoj, a sad vraćam mač u korice'... Spomenik izveden na ovakav način djeluje veličanstveno, ali ne kičeno, nego strogo i živo, na način kako je najbolje moguće prikazivati našu nedavnu historiju i njenog pokretača.'

* uz proslavu 60. godišnjice rođenja i 40. godišnjice književnog rada komediografa Branislava Nušića, zagrebačke novine objavljuju podatak da su njegova djela na pozornicama hrvatskog glavnog grada izvedena čak 160 puta – najviše Protekcija, 45 puta, Put oko svijeta 26, Knez od Semberije 21, Svet 15, Običan čovek također 15, Sumnjivo lice 13 i Naša deca 7 puta...

* više od 150 Ličana iz gospićkog kotara, koji su se dobrovoljno kolonizirali oko Stare Kanjiže, uz granicu prema Mađarskoj, našavši tu svoj novi dom, dobrovoljnim radom su sazidali zgradu pučke škole 'Velebit' i tako vlastitoj djeci, ali i djeci iz okolnih mjesta, omogućili nesmetano školovanje.

* na beogradskom Sudu za suzbijanje skupoće okončano je suđenje pekarima koji su bili optuženi za – nabijanje cijena. Svi do jednoga, njih 120, oslobođeno je optužbe, zahvaljujući jednom papiru koji je, na zahtjev pekara, dostavljen sudu iz novosadske burze. Naime, cijelo vrijeme suđenja pekari su tvrdili da su morali dići cijene kruhu, jer je u međuvremenu cijena brašna odletjela u nebo. Sud im nije vjerovao, pa su se oni dosjetili da zatraže očitovanje novosadske burze. Kako je to očitovanje išlo u njihovu korist sudu nije preostalo ništa drugo nego da ih sve odreda oslobodi svake optužbe. Sudska odluka pozdravljena je gromoglasnim pljeskom svih pekara, ali i onih koji su kod njih kupovali kruh!

■ Đorđe Ličina

Trumpov novi svijet

Procjene globalnih posljedica povratka Donalda Trumpa na čelo SAD-a kreću se od teza da će njegov drugi mandat presudno preoblikovati međunarodni poredak i svijet uopće, do nešto rjeđih tvrdnji da se neće dogoditi mnogo onoga što se ne bi odvijalo i pod Harris. Novosti donose pregled očekivane politike nove američke administracije prema nekoliko važnih regija

PROCJENE globalnih posljedica povratka DONALDA TRUMPA na čelo Sjedinjenih Američkih Država kreću se od teza da će njegov drugi mandat presudno preoblikovati međunarodni poredak i svijet uopće, do nešto rjeđih tvrdnji da se neće dogoditi mnogo onoga što se ne bi odvijalo i da je vodstvo preuzela KAMALA HARRIS. Ipak, Washington je sjedište vojno još uvijek gotovo neprikosnovene supersile, koja je 2023. na oružje potrošila koliko i narednih devet zemalja na rang-listi zajedno, s historijski neusporedivom mrežom saveznika i diljem globusa raspoređenih vojnih baza, otprilike četvrtinom svjetskog BDP-a i nemjerljivoj 'mekom' moći. Teško da nije pretjerano važno tko stoji na vrhu te

u povijesti jedinstvene sile. Naročito kada je u pitanju političar čije razumijevanje međunarodnih odnosa nemalo odudara od američke ortodoksije od 1945. naovamo. Zagovarači druge teze mogu pak navesti višestruke političke kontinuitete između prvog Trumpovog mandata i onog JOEA BIDENA, od politike prema Kini do sankcija protiv Irana. Također, Trumpovi pobornici i neprijatelji nerijetko su podjednako skloni dramatično preuveličavati ono što on želi i može provesti.

Istina se vjerojatno nalazi nešto – ne i drastično – bliže tvrdnjama o važnosti Trumpove uloge. U ljeto 2021. na stranicama Novosti pisali smo o najvažnijim tezama studije Njemačkog instituta za vanjsku politiku (SWP) naslovljene 'State of the Union', koje vrijedi

ponoviti. Sedam je dugotrajnih trendova koji oblikuju unutarnju i vanjsku politiku SAD-a. Riječ je o političkoj polarizaciji, zaoštavanju socioekonomskih nejednakosti (najbogatijih jedan posto Amerikanaca je 1980. zaradivalo 11 posto nacionalnog dohotka, a 2018. čak 18,7 posto, dok je udio najsiromašnijih 50 posto opao s više od 20 na otprilike 13 posto ukupnog nacionalnog dohotka), transformaciji medijskog sustava i fragmentaciji javnosti, rastućim troškovima klimatskih promjena, strukturnoj promjeni američke privrede uključujući deindustrijalizaciju, zaoštavanju rivalstva s Kinom, kao i sve većim izazovima američkom sustavu savezništava. Novostari predsjednik SAD-a nije nikakav uzrok navedenih trendova, štoviše, on je njihov

simptom. Sve da se Trump i nije uzeo uloge vođe najmoćnije države svijeta, vjerojatno bi prije ili kasnije na njeno čelo došao političar sličnog profila. Trumpov dolazak nije anomalija, nego logična posljedica stanja američkog društva i toksičnog koktela politike, biznisa i medijskog spektakla. Ipak, SWP-ova studija ističe kako je neke od spomenutih trendova Trump značajno produbio: on je istovremeno i posljedica i kotač-zamašnjak koji zemlju gura dalje na već opisanom putu. U slučaju da bude na funkciji do kraja ovog mandata, Trumpova era trajat će jednako dugo kao ROOSEVELTOVA ili REAGANOVA i izvjesno je da će ostaviti dubok pečat. Inače, prilikom nedavnih predsjedničkih izbora samo je četiri posto američkih birača vanjsku politiku

navelo kao faktor koji je utjecao na njihovu odluku, što je suprotno opsesijama *opinion-maker*a, ali svjedoči i o perversnosti svijeta u kojem relativno malen udio populacije ne samo natproporcionalno, nego i nezainteresirano uvelike odlučuje o budućnosti planeta.

Nastojeći identificirati Trumpove ideološke osi, ugledni ekonomist BRANKO MILANOVIĆ izdvojio je merkantilizam, odnosno učenje da nacija mora prodavati više nego kupovati, te protivljenje novim migracijama. No Trumpovu ideologiju najviše definira kao 'antiimperijalistički nacionalizam', uvjerenje kako 'uloga Sjedinjenih Država nije da ispravlja svaku nepravdu na svijetu (u optimističkom ili samoopravdavajućem pogledu na ovu doktrinu), niti da trati novac na narode i povode koji nemaju ništa s njihovim interesima (u realističkom shvaćanju iste doktrine)'. Milanović smatra kako je, nasuprot idealtipskom internacionalistu WOODROWU WILSONU – ili CLINTONOVOJ državnoj tajnici MADELEINE ALBRIGHT koja je Ameriku isticala kao 'nezamjenjivu naciju' – Trump bliži predsjednicima kao što je WILLIAM TAFT, koji je vjerovao u ekonomsku snagu SAD-a i nije vidio potrebu da tu snagu pretvori u hegemoniku političku upravu nad svijetom, ili osnivačima SAD-a koji su se užasavali uplitanja u tuđe poslove. Milanović ne misli da će Trump odustati od hegemonije i raspustiti NATO. Ovdje citira TUKIDIDA, koji je prije više od 2.400 godina o Ateni napisao kako je 'vaše carstvo sada poput tiranije: možda je bilo pogrešno zauzeti ga; svakako je opasno napustiti ga'. U skladu s merkantilističkim principima, Trump će prisiliti saveznike da više plaćaju za američku zaštitu. Ne treba zaboraviti da je Akropola izgrađena zlatom ukradenim od atenskih saveznika, zaključuje ekonomist.

Dosadašnji liberalni multilateralizam će oslabiti. Stručnjak SWP-a MARCO OVERHAUS u nedavnom tekstu 'Europa i kraj Pax Americana' ističe kako je Trump u prvom mandatu nastojao američku supremaciju osigurati ne obzirajući se na internacionalne institucije, dok se ni Biden nije vraćao arhitekturi (navodnici su naši) 'slobodne' trgovine. No ako Trump želi smanjiti migracije, bit će nužan nekakav oblik suradnje s latinoameričkim državama. Osim naglaska na unilateralnim potezima, vjerojatno će još dvije osobine obilježiti drugi Trumpov mandat. Prva je transakcionalizam, sklonost pragmatičnim *dealovima* koji omogućavaju neposredne koristi i temelje se na reciprocitetu naspram dugoročnih strateških savezništva. Druga je nepredvidivost – komentari ističu kako je teško predvidjeti Trumpove poteze, jer ih vjerojatno ni on sam još ne zna. Britanski povjesničar LAWRENCE FREEDMAN navodi kako je u prvom mandatu Trump odobrio zračne udare protiv ASADOVOG režima u Siriji, oko čega je OBAMA oklijevao, te naredio ubojstvo iranskog generala KASIMA SULEJMANIJA. U drugim prilikama bio je pak suzdržan: nakon što je Sjevernoj Koreji zaprijetio 'vatrom i bijesom', susreo se s KIM JONG-UNOM u prijateljskom ozračju. Iako je Bidenu pripisana krivica za napuštanje Afganistana u ljeto 2021., sporazum s talibanima izvorno je sklopio Trump. Tu su i već bezbroj puta navedena sklonost autokratima poput VLADIMIRA PUTINA i uvjerenje da je upravo on u stanju isposlovati vrhunске sporazume. Na prvom posttrampovskom sastanku sa saveznicima Biden je poručio 'America is back' – odnosno 'Amerika se vratila' – što je trebalo vratiti povjerenje u pouzdanost SAD-a. Sada se vratio Trump, a hoće li njegov 'America First' ('Amerika na prvom mjestu') etos definirati eru, 'u velikoj mjeri ovisi o tome kako će spojiti svoju izolacionističku retoriku sa svojom instinktivnom željom da bude glavni igrač svog vremena', ističe New York Times. No Trumpovu ulogu ne treba ni preneglašavati.

Novi je predsjednik u izbornoj kampanji mnogo puta ponavljao kako namjerava zaustaviti 'beskonačne ratove', odnosno držati SAD podalje od njih. Izjavio je i kako će rat u Ukrajini završiti 'u jednom danu'. Međutim, izbor MARCA RUBIJA na funkciju državnog tajnika, to jest ministra vanjskih poslova, a MIKEA WALTZA kao savjetnika za nacionalnu sigurnost ne sluti na dobro. Iako su se njih dvojica od intervencionističkih neokonzervativnih 'jastrebova' pomaknula prema konceptu 'America First', Rubio je poznat po zastupanju tvrde linije prema Kini, Venezueli i Iranu te žestoko proizraelskim stavovima. Waltz jest zastupao brzo okončanje ratova u Ukrajini i Gazi, no s jasnim ciljem preusmjerenja američkog fokusa na Indo-Pacifik, odnosno oslobađanja kapaciteta za 'obuzdavanje' Pekinga. Nema smisla potpirivati strahove od novog svjetskog rata, jer on još uvijek nije na vidiku. Bidenova administracija dopustila je pa i potaknula ratove u Europi i na Bliskom istoku, no iako je moguće da svjedočimo globalnom američkom povlačenju, možda nije opravdano ni polaganje velikih nada u Trumpovo mirotvorstvo. Vojni proračun neprestano je rastao i tijekom njegove administracije. Kako god, nepredvidljiviji poredak ujedno znači sve nesigurniji – a svijet je i tako bitno opasnije mjesto nego što je bio tijekom prvog Trumpovog mandata. Slijedi kratak pregled očekivane politike nove američke administracije prema nekoliko važnih regija.

Ukrajina i Rusija

Američki list Wall Street Journal objavio je detalje mirovnog plana koji Trump navodno razmatra. Za razliku od Bidenove administracije koja je službeno podupirala Ukrajinu 'koliko god treba' – što je u stvarnosti izgledalo nijansiranije – i tvrdila da neće pregovarati mimo Kijeva, prema navodnom planu Washington bi tolerirao rusko zadržavanje zauzetog područja (oko 18 posto ukrajinskog teritorija) i ponudio zamrzavanje ukrajinskog pristupanja NATO-u na 20 godina. Duž linije fronte uspostavila bi se demilitarizirana zona, a osiguravale bi je vojske europskih zemalja koje bi te snage i plaćale. Načelna sklonost pregovorima je prilično razumna. Mada je prijašnjih mjeseci VOLODIMIR ZELENSKI tvrdio kako je spomenuta formula

Za razliku od Bidenove administracije koja je službeno podupirala Ukrajinu 'koliko god treba', što je u stvarnosti izgledalo nijansiranije, i tvrdila da neće pregovarati mimo Kijeva, prema planu koji Trump navodno razmatra Washington bi tolerirao rusko zadržavanje zauzetog područja i ponudio zamrzavanje ukrajinskog pristupanja NATO-u na 20 godina

neprihvatljiva, primirje ni u Kijevu, barem neslužbeno, nije tabu. Koliko god bio nepravdan, razuman je i kompromis oko teritorija. Stotine tisuća ruskih vojnika nije moguće izbaciti iz Ukrajine bez dodatne ogromne cijene u životima i vrlo opasne eskalacije. No sve ostalo je ozbiljan problem. Ukrajina će teško pristati na primirje bez suvislih sigurnosnih garancija kao zamjene za članstvo u NATO-u, što je nakon brutalnog ruskog pohoda razumljivo. Nadalje, Putin je čestitao Trumpu na izboru, što dramatično odudara od američko-ruskog odnosa tijekom Bidena. Međutim, ne treba očekivati čuda, sigurno ne odmah. Trumpov izbor definitivno po-

goršava situaciju ukrajinskog vodstva. Washington bi zaista mogao ukinuti svu pomoć i prisiliti Ukrajinu da prihvati nametnuti mir. No to nije lako, a kako ističe analitičarka TATJANA STANOVAJA, spomenuti uvjeti primirja Putinu nisu prihvatljivi. Ono što on zahtijeva – Ukrajinu garantirano i zauvijek neutralnu, a pogotovo prorusku vladu u Kijevu – teško mu itko može obećati. Rusija je u rat ušla i s ciljem da izbori postizanje nove europske sigurnosne arhitekture, nakon što njeni opravdani prigovori na jednostrano širenje NATO-a nisu uvaženi – što ne opravdava tekuću agresiju. Ideja da se vojske europskih članica NATO-a trajno stacioniraju u Ukrajini – makar došla u drugom formatu – može samo užasnuti Putina. On zahtijeva i predaju velikih gradova Zaporizžja i Hersona koje trenutno ne kontrolira. Kako ruska vojska sada napreduje, a Ukrajina polagano gubi, Moskva nema motivaciju zaustaviti rušilački pohod. No zauzimanje spomenutih gradova vrlo je teško moguće bez nove mobilizacije, koju nastoji izbjeći. Konačno, Trump vjerojatno zaista želi smirivanje rata, ali ne može dozvoliti da ispadne slab: ako bi se ispostavilo da je agresoru potpuno popustio, to ne bi duboko uznemirilo samo saveznike nego i brojne republikance u Kongresu i zauvijek bi narušilo sliku koju o sebi želi ostaviti. U slučaju Putinove nekooperativnosti Trump je najavljivao mogućnost drastičnog pojačavanja vojne pomoći Ukrajini. Urednik platforme Riddle ANTON BARBAŠIN piše kako je moguća i situacija da umjesto smirivanja sukob eskalira.

Europska unija i NATO

Donald Trump nije prvi američki vođa koji je primijetio diskrepanciju u izdvajanjima za obranu SAD-a i europskih zemalja. Vjerojatno jest prvi koji je ulogu SAD-a definirao kao mafijaški reket: početkom ove godine izjavio je da će 'ohrabriti' Rusiju da 'napravi što god želi' članicama NATO-a koje ne izdvajaju dva posto BDP-a za obranu. Takve izjave sasvim sigurno urušavaju povjerenje američkih saveznika da će SAD ispoštovati obaveze koje je još 1949. preuzeo. Odnosno, predstavljaju suštinski odmak od temelja američke politike uspostavljene još od kraja Drugog svjetskog rata: u definiciji koja se pripisuje njegovom prvom glavnom sekretaru Lordu ISMAYU, NATO je stvoren kako bi se 'Sovjete držalo van, Amerikance unutra, a Nijemce dolje'. Spomenuto je kako Sjevernoatlantski pakt neće biti preko noći raspušten. Međutim, Overhaus navodi kako će novim pristupom najviše biti opterećene 'manje članice NATO-a i one koje Trumpa politički ne podržavaju'. Inače, studija 'State of the Union' ističe kako će nabrojani negativni trendovi ozbiljno sužavati vanjskopolitičke kapacitete bilo koje američke vlade, a ograničeni resursi sve će se više usmjeravati ka Pacifku.

Do sada pokazane sposobnosti vodećih zemalja EU-a i bloka kao cjeline ne ulijevaju pretjerano povjerenje. Osim što je u ukrajinskom ratu Amerika relativno jeftino bitno urušila rusku moć, EU je dopustila da se potpuno podredi SAD-u, dok je odricanje od ruskih energenata uzrokovalo ekonomsku krizu, prije svega u Njemačkoj. Nasuprot tome, američka industrija naoružanja uvelike profitira – samo prošle godine strane narudžbe su dosegnule 238 milijardi dolara. Aktualno stanje vodećih država ne naslućuje funkcionalnu postameričku Europu: u Njemačkoj i Francuskoj raste nestabilnost, u Italiji je na vlasti ekstremna desnica. Ukoliko bi željele same odgovarati za svoju sigurnost, članice EU-a

Kina je s 18 posto udjela u svjetskom BDP-u jedina zemlja koja zaista može izazvati SAD (Foto: Xiao Yijiu/Xinhua/PIXSELL)

Posljedice kolosalnog zločina u Gazi (Foto: Mahmoud Issa/Imagostock&People/PIXSELL)

Naseljenici i ostali izraelski ekstremisti Trumpovu pobjedu slave smatrajući da je zauvijek poništila šanse nezavisne Palestine te otvorila vrata aneksiji Zapadne obale i dijelova Gaze. Ukoliko Trump isposluje nekakav grobni mir na Bliskom istoku, njegovu cijenu mogli bi ponovno platiti Palestinci

morale bi još mnogo više povećati vojne izdatke, mada su ih već značajno povećale. U tom bi slučaju bile suočene s dva izbora: podignuti poreze i srezati socijalna davanja ili se sporazumjeti s Rusijom. Trenutno ni jedno nije na vidiku, osim toga, dilema bi vjerojatno dodatno podijelila EU. Također, Trump će vjerojatno siliti EU da se energičnije pridruži trgovinskom ratu s Kinom – i tako pretrpi gubitke i postane još ovisnija od Washingtona – ili će joj u suprotnom on nagovijestiti trgovinski rat. Nedavno je EU proglasio 'mini-Kinom', žaleći se na činjenicu da se u SAD-u prodaju milijuni europskih automobila. Ni sigurnosna ni ekonomska perspektiva EU-a nisu svijetle – ako je vjerovati izvještaju o kompetitivnosti EU-a izrađenom pod rukovodstvom MARIJA DRAGHIJA, ova druga je i alarmantna. U Europi će jačati i ekstremno desna internacionala, ohrabrena uspjehom ultrakonzervativaca iz Zaklade Heritage koja je podupirala Trumpa, neovisno o tome je li njegovo distanciranje od ekstremističkog Projekta 2025. trajno ili ne.

Kina i Indo-Pacifik

Realno najvažnija regija primjer je interesne konstante u američkoj vanjskoj politici, nezavisno o pojedinoj administraciji: *Pivot to Asia* odnosno 'okretanje Aziji' proglašeno je još tijekom BARACKA OBAME. Kina je s 18 posto udjela u svjetskom BDP-u jedina zemlja koja zaista može izazvati SAD. Amerika je Kinu kao stvarnog konkurenta i prepoznala, što objašnjava kontinuitete od Obame preko Trumpa i Bidena do (ponovno) Trumpa. Tri su pitanja ovdje važna. SAD se od zastupnika slobodne trgovine – naravno, na područjima na kojima je Americi odgovaralo – počeo okretati protekcionizmu kada je počeo gubiti industrijsku bitku s Kinom. Trump je Svjetsku trgovinsku organizaciju nazvao 'katastrofom', tijekom prvog mandata uveo stotine antikineskih mjera od pravosuđa do ekonomije, a sada je zaprijetio uvođenjem dodatnih 60-postotnih carina. Što se Tajvana tiče, obranu tog otoka uvjetovao je njegovim četverostručnjem vojnih izdataka. 'Mi (SAD) nismo drugačiji od osiguravateljske kuće. Tajvan nam ne daje ništa', ova nedavna rečenica možda najbolje ilustrira njegovo shvaćanje geopolitike. Tu su i američki regionalni savezi. Washington

je u antikinesku osovину počeo uvezivati relativno neutralne partnere poput Indije s bliskim saveznicima poput Australije i Japana. ALEKSA ĐILAS nedavno je u intervjuu Večernjem listu primijetio kako NATO govori o svojim strateškim interesima u Indo-Pacifiku kao da se radi o otocima blizu Amerike ili Evrope'. Za ovo, doduše, važi isto što i za Evropu – pitanje je kako će se Trump postaviti prema spomenutim savezima kao tradicionalnim instrumentima američkog imperija. U mjeri u kojoj bude jačao pristup 'America First', mogao bi ih potaknuti na osamostaljenje, što će nužno značiti i ozbiljnu militarizaciju, kakvu Tokio već provodi.

Bliski istok

Novi vladar Amerike je BENJAMINU NETANJAHUU poručio kako želi kraj vojne kampanje u Gazi. Međutim, Trumpova administracija se izvjesno neće opterećivati etničkim čišćenjem sjevera Gaze ili genocidom nad Palestincima. Novi savjetnik za nacionalnu sigurnost Waltz nedavno je u koautorstvu objavio tekst u kojem sugerira kako Izraelu treba dati slobodne ruke. Washington je tijekom prvog Trumpovog mandata priznao aneksiju Golanske visoravni, dok je prijedlog izraelsko-palestinskog mirovnog sporazuma – 'Dogovor stoljeća' – za palestinsku državu predviđao nepovezane bantustane. Naseljenici i ostali izraelski ekstremisti, uključujući ministre, Trumpovu pobjedu slave smatrajući da je zauvijek poništila šanse nezavisne Palestine te otvorila vrata aneksiji Zapadne obale i dijelova Gaze. Naseljenik je i sam novi veleposlanik u SAD-u. Ukoliko Trump isposluje nekakav grobni mir na Bliskom istoku, njegovu cijenu mogli bi ponovno platiti Palestinci, što s obzirom na politiku Bidenove administracije zvuči krajnje morbidno.

Poteškoće bi mogla zadati Saudijska Arabija, koja inzistira da bez nezavisne Palestine nema normalizacije odnosa te države s Izraelom, kao krunskog dragulja Trumpovih 'Abrahamskih sporazuma'. Pouzdati se u saudijsku principijelnost i čovjekoljubivost nije pametna opcija. U međuvremenu Iran i njegov novi predsjednik MASUD PEZEŠKIJA gataju ima li smisla pokušati pregovarati s Trumpom oko odustajanja od nuklearnog oružja u zamjenu za ublažavanje sankcija. Iz krugova bliskih Trumpu nedavno je barem poručeno kako njega ne zanima 'smjena režima' u Teheranu. No osim što je njegova prethodna administracija skovala politiku 'maksimalnog pritiska' i izašla iz prethodnog nuklearnog sporazuma (JCPOA), sastav njegovog tima ne obećava mnogo po ovom pitanju. A u slučaju potpunog povlačenja iz Sirije mogli bi nastradati i tamošnji Kurdi, još jedna skupina kojoj je glavna mana to što je slaba.

Kolosalni zločin u Gazi barem bi u jednom smislu mogao označiti kraj američke hegemonije. RICHARD BECK u časopisu New Left Review podsjeća na tezu ekonomista i sociologa GIOVANNIJA ARRIGHIJA po kojoj je uvjet bivanja hegemonom taj da akter u pitanju, osim posjedovanja najveće količine moći, može uvjerljivo pretendirati na 'intelektualno i moralno vodstvo', odnosno tvrditi da ne zastupa samo svoje, nego i interese većine. Redovno je velikim dijelom u pitanju laž, ali Arrighijev koncept podrazumijeva da u tim pretenzijama mora postojati barem element istine. Napad na Irak iz 2003. započeo je krizu američke hegemonije i pretvorio je u puku dominaciju. Podrška izraelskom ratu u Gazi dovršila je bankrot ideje o uzornom vodstvu SAD-a. 'Definitivno smo izgubili bitku za globalni jug. Zaboravite priču o pravilima, zaboravite svjetski poredak. Nikada nas više neće slušati', komentirao je posljedice zapadnog licemjerja jedan diplomat. ■

Donaldovi musketiri

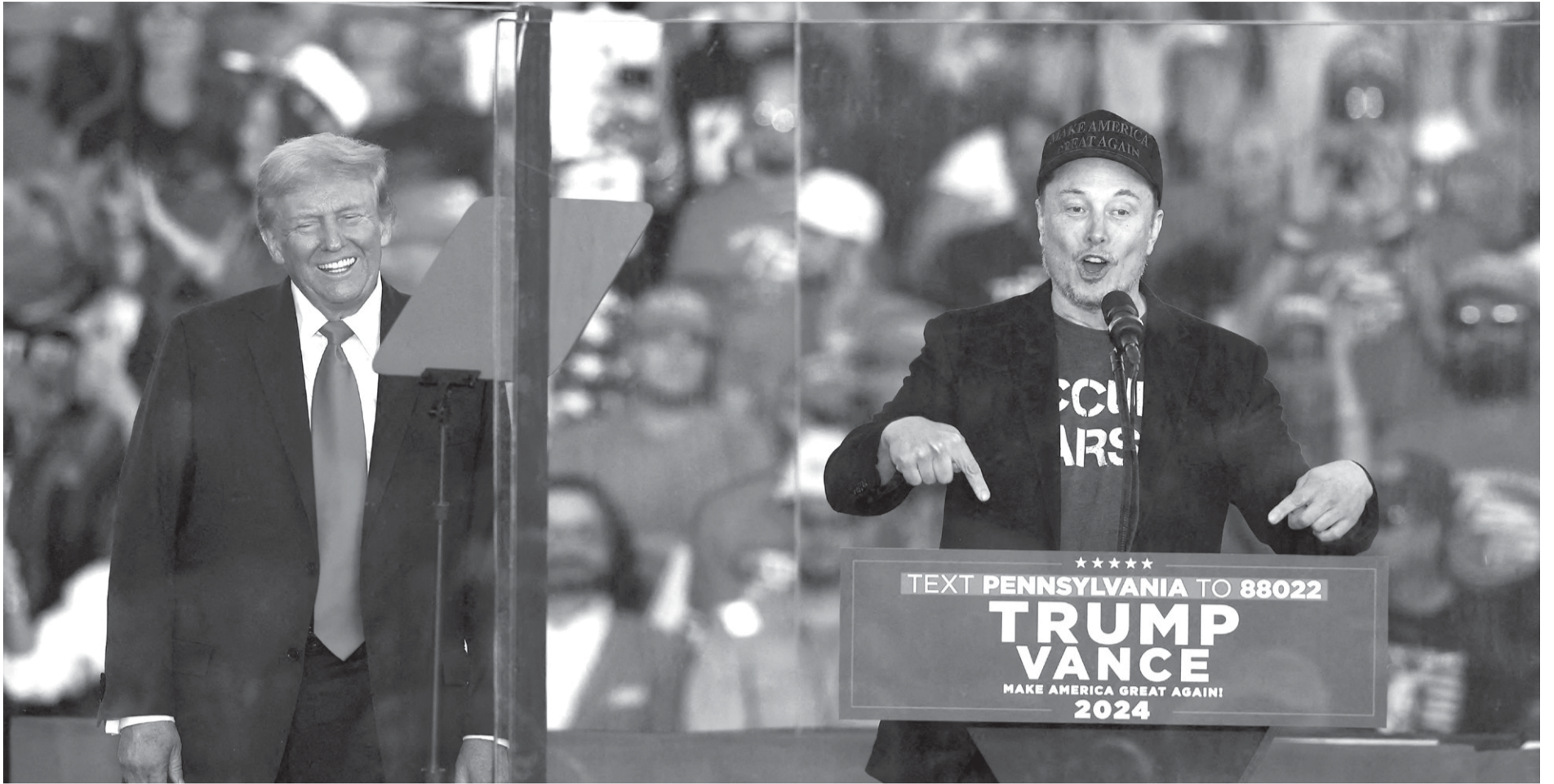
Elon Musk svojim bi utjecajem u Trumpovoj administraciji mogao pridonijeti političkoj i ekonomskoj destabilizaciji SAD-a. Njegovi poslovni interesi, povezani s državnim ugovorima i međunarodnom politikom, mogli bi ozbiljno ugroziti javne financije, regulatornu ravnotežu i nacionalnu sigurnost, a njegov utjecaj na vanjsku politiku dodatno komplicira situaciju

NEMA puno tema o kojima se uoči i nakon američkih predsjedničkih izbora više govorilo i pisalo od fenomena tehnološkog milijardera ELONA MUSKA i njegove uloge u nadolazećoj administraciji DONALDA TRUMPA. U većini tih analiza tvrdi se da će Musk, sa svojim golemim međunarodnim poslovnim interesima i 'vlastitom' vanjskom politikom, dobiti političke ovlasti bez presedana zahvaljujući bliskom odnosu s Trumpom. Ponegdje se naglašava da se njegovi interesi ne poklapaju uvijek s interesima SAD-a, pa ni s onima Trumpovog pokreta MAGA (Make America Great Again), što bi moglo dovesti do problema u trenutnom odnosu međusobnog obožavanja, a samo se rijetki usuđuju prognozirati da će ova romanca završiti vrlo brzo. Jedan od takvih je povjesničar DAVID NASAW, koji je u gostujućoj kolumni u New York Timesu ustvrdio da će se Musk 'pridružiti dugačkoj listi genijalnih biznismena donatora koji su ležerno odbačeni nakon što su poslužili svrsi'.

Nasaw je autor biografija trojice najvećih kapitalista 19. i 20. stoljeća – industrijalca ANDREW A CARNEGIEJA, medijskog mogula WILLIAM A RANDOLPH A HEARSTA i financijaša JOSEPH A P. KENNEDYJA, koji su svi imali ve-

like političke ambicije da bi ih nakon izbora predsjednici na čijoj su se pobjedi angažirali uglavnom ignorirali. Oslanjajući se na povijest, Nasaw je stoga uvjeren da će Muskove kompanije nesumnjivo profitirati od Trumpovog mandata, ali i da bi mu bilo pametnije zaboraviti na grandiozne planove u kojima on postaje šef nepostojećeg Ministarstva za efikasnost države i provodi mjere štednje teške dvije tisuće milijardi dolara. Rezanje federalne potrošnje za trećinu, piše Nasaw, bilo bi tako brutalno da je nemoguće zamisliti republikansku većinu koja bi iza toga stala jer bi to bilo političko samoubojstvo.

Povjesničareva predviđanja demantirao je, barem zasad, izabrani predsjednik Donald Trump najavom da će Musk i još jedan biznismen, VIVEK RAMASWAMY, voditi upravo to 'ministarstvo'. 'Manja i efikasnija vlada s manje birokracije bit će savršen poklon Americi za 250. godišnjicu Deklaracije o nezavisnosti', napisao je izabrani predsjednik, ne objasnivši pritom znači li to da će se osenovati novo ministarstvo i hoće li ta dvojica u njemu biti angažirani kao dužnosnici ili kao neformalni savjetnici. Nije jasno ni koliko će se daleko ići u najavljenom masakru državne potrošnje, koji bi po Ramaswamyju trebao obuhvatiti i Ministarstvo obrazova-

nja, FBI, Poreznu upravu, međunarodnu pomoć Ukrajini, Izraelu i Tajvanu, te čak 75 posto zaposlenika federalne administracije. Istovremeno s tom Trumpovom najavom počeli su se ocrtavati i obrisi novog sastava Senata i Zastupničkog doma Kongresa, koji daju naslutiti da samouvjereni povjesničar Nasaw možda i nije u pravu kada predviđa da nijedna republikanska većina nije tako luda da barem djelomično podrži Muskove i Ramaswamyjeve planove.

Južnoafričko-američki inženjer i biznismen, vlasnik kompanija Tesla, SpaceX i društvene mreže X, do prije dvije godine deklarirao se kao politički centrist i demokrat. Nakon toga je počeo donirati konzervativne organizacije, a Donalda Trumpa službeno je podržao nakon pokušaja atentata na njega u srpnju. U Trumpovu kampanju upogonio je svoju društvenu mrežu, u odnosu na druge tako sadržajno nereguliranu da su u njoj uz konzervativne i neoliberalne agitatore svoje mjesto našli i ljevičarski disidenti. Počeo je nastupati na njegovim predizbornim skupovima i republikancima donirao 130 milijuna dolara, a rezultate izbora dočekao u Trumpovom resortu na Floridi.

Ni ostali tehnološki milijarderi nisu se u ovoj kampanji držali podalje od Trumpa, za razliku od one prethodne prije osam godina kada su ga ignorirali ili podržavali njegovog protivnika. Osvetoljubivi Trump zbog toga ih je optuživao da mu podmeću na svojim internetskim platformama, a vlasnik Amazona i Washington Posta JEFF BEZOS tada je tvrdio i da je Trump vršio pritisak na Pentagon da otkáže postojeći ugovor s njegovom kompanijom. Ni odnos Big Tech menadžera i administracije JOEA BIDENA nije bio na visini očekivanja ovih prvih, unatoč tome što je ta industrija sve donedavno većinski bila sklona upravo Demokratskoj stranci. Dapače, Bidenova administracija u posljednje četiri godine pokrenula je niz antimonopolskih tužbi protiv Amazona, Applea, vlasnika Facebooka Mete i vlasnika Google Alphabeta. Google je nedavno i sudski proglašen monopolistom, pa je državno odvjetništvo najavilo da će tražiti razbijanje kompanije na manje dijelove.

Menadžeri iz Silicijske doline stoga ovog puta nisu ponovili grešku iz prvog Trumpovog mandata već su republikanskom kandidatu dali izdašne donacije, a oni koji to nisu

učinili nakon objave rezultata izredali su se s oduševljenim čestitkama. Uz Muska, Trumpovoj kampanji najviše su donirali suosnivač PayPala PETER THIEL, vlasnici investicijske tvrtke rizičnog kapitala Andreessen Horowitz i Muskov zemljak, također ulagač rizičnog kapitala DAVID SACKS. Nakon izbora čestitali su mu pak donatori demokrata BILL GATES te TIM COOK iz Applea i SAM ALTMAN iz kompanije za umjetnu inteligenciju OpenAI. Bezos, ranije također donator demokrata, uoči izbora je čak intervenirao da Washington Post ne objavi službenu podršku KAMALI HARRIS, a jedino se vlasnik LinkedIna REID HOFFMAN usudio napisati da nije sretan ishodom izbora. Tehnološki tajkuni imaju od Trumpa velika očekivanja i u smislu zaustavljanja pokušaja regulacije industrije i u smislu nastavka milijarde dolara teških ugovora koje imaju s državom. Nakon terorističkih napada 11. rujna, a naročito posljednjih godina, kompanije iz Silicijske doline duboko su se ispreplele sa sigurnosno-obavještajnim aparatom na poslovima masovnog nadzora, analize podataka i proizvodnje tehnologija za bespilotne letjelice i umjetnu inteligenciju, a 'defence tech' (obrambena tehnologija) najbrže je rastuća industrija za ulagače rizičnog kapitala.

Elon Musk jedan je od najvećih kontraktora države, zbog čega ima i odobrenje za pristup dijelu povjerljivih informacija. Njegova

SpaceX-ove nove rakete trenutno su predmet nadzora više federalnih agencija, pa tek treba vidjeti kako će se regulirati potencijalni sukob interesa koji će proizaći iz Muskove funkcije u vladi

kompanija SpaceX ima ugovore s Ministarstvom obrane, koje njezin sustav za pristup internetu Starlink koristi za obavještajne djelatnosti, a Starlinkovih 7.000 satelita za svoja istraživanja upotrebljava i svemirska agencija NASA. Ukupno je tijekom posljednjih deset godina SpaceX dobio ugovore s državom vrijedne više od deset milijardi dolara. No SpaceX-ove nove rakete trenutno su predmet nadzora nekoliko federalnih agencija, pa tek treba vidjeti kako će se regulirati potencijalni sukob interesa koji će proizaći iz nove Muskove funkcije u vladi. 'Brže mi možemo izgraditi raketu nego što oni mogu riješiti papirologiju. To je kao Gulliver kojega su privezali milijuni malih struna. Nije problem nijedna pojedinačna, ali problem je kada ih ima milijun', rekao je Musk povodom činjenice da su agencije za zaštitu okoliša spirale izgradnju mjesta za lansiranje raketa u Texasu jer je smješteno u blizini nacionalnog parka. Slično tome, njegova kompanija Neuralink, koja proizvodi čipove koji se ugrađuju u mozak, trenutno je predmet dvadesetak istraga i tužbi različitih državnih agencija, a Musk bi sada u ulozi neke vrste dužnosnika mogao biti u prilici nadzirati rad tih agencija. Još jedna njegova kompanija, Tesla koja se bavi proizvodnjom električnih automobila, velike novce uložila je u razvoj autonomnih robotaksija, što su također usporila zanovijetanja regulatornih tijela.

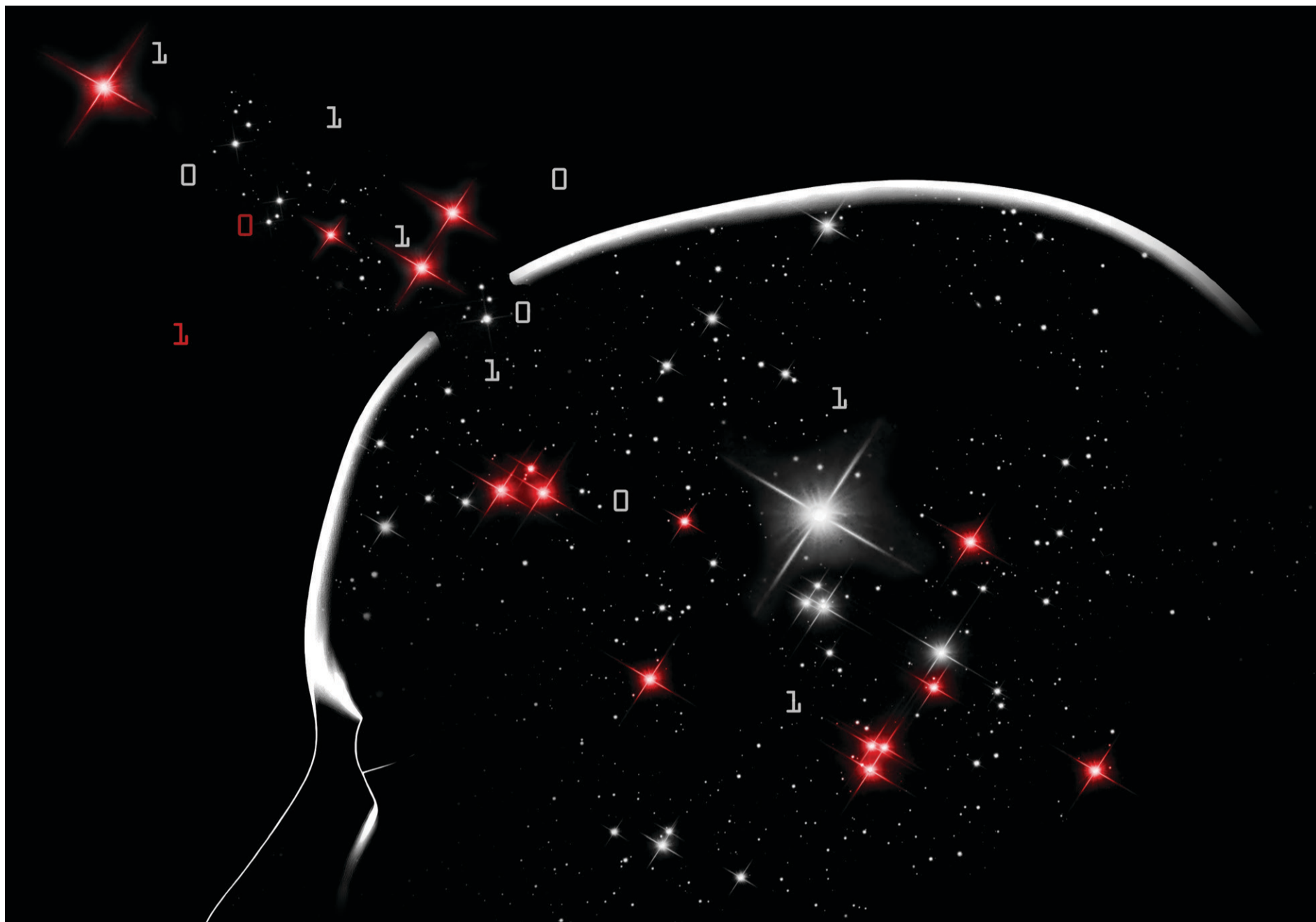
Donald Trump, inače, u korist industrije fosilnih goriva u kampanji je napadao Joea Bidena zbog njegovih subvencija industriji električnih automobila, no ubrzo nakon službene Muskove podrške promijenio je ploču. Sam Musk kaže, pak, da mu ni ukidanje subvencija ne bi predstavljalo problem jer to ne bi naštetilo njemu već samo njegovoj konkurenciji. S druge strane, štetu bi mu moglo prouzročiti Trumpovo pokretanje 'trgovinskog rata' s Kinom jer Tesla tamo ima veliku tvornicu, a trećina prodaje odvija se upravo u toj zemlji. No tržišta zasad to ne brine pa su dionice Tesle nakon izbora porasle za 15 posto.

Kada je u pitanju Muskova 'vanjska politika', ona se dobrim dijelom sastoji od regulatornih, pravnih i sindikalnih okapanja s institucijama u nizu država, te susreta s latinoameričkim neoliberalima kakvi su argentinski predsjednik JAVIER MILEI i biv-

Elon Musk na Trumpovom predizbornom skupu u gradiću Butler (Foto: Carlos Barria/Reuters/PIXSELL)

ši predsjednik Brazila JAIR BOLSONARO. No američki mediji najviše problematiziraju njegov prilično misteriozan odnos s režimom ruskog predsjednika VLADIMIRA PUTINA. Svi se, naime, pitaju koliko utjecaja Putin ima na čovjeka enormno uvezanog s vojno-obavještajnim aparatom SAD-a, te istovremeno govore da kontakti postoje i da su česti, iako nitko za to nema baš puno dokaza. Musk i Putin potvrdili su da su imali samo jedan telefonski razgovor, i to o svemirskoj tehnologiji u travnju 2021., dakle prije početka rata u Ukrajini. No u analizi koju je krajem listopada objavio Wall Street Journal (WSJ), navodi se da je Musk u više navrata razgovarao s nizom ruskih dužnosnika tijekom 2022. i prošle godine. Jedan od njih je, piše WSJ, bivši Putinov šef kabineta SERGEJ KIRIJENKO, koji je u rujnu ove godine u SAD-u optužen za kreiranje 'ruske dezinformacijske kampanje' uoči prethodnih izbora u toj zemlji, između ostalog i preko Muskovog X-a.

Uz razgovore s ruskim dužnosnicima, kao problematično ponašanje Elona Maska u vodećim medijima navodi se i da su se Rusi na nepoznat način dočepali pristupa terminalima Starlinka. Prije toga Musk je tu tehnologiju donekle nevoljko ustupio ukrajinskoj vojsci, opisavši tu situaciju riječima da 'što god u vezi toga učiniš, nije dobro'. Na navode da satelite koristi i Rusija rekao je da su joj terminali vjerojatno prodani indirektno preko trećih zemalja. Poznato je da je Starlink u jednoj situaciji 2022. blokirao pristup svojim satelitima ukrajinskoj vojsci jer ih je ona kanila iskoristiti za napad na rusku crnomorsku flotu na Krimu. Musk je tada objasnio da je to učinio jer zna da je Krim za ruski režim 'crvena linija' i da ne želi sudjelovati u eskalaciji sukoba. Putin je, opet navodno, u korist Kine od Muska tražio i da ne aktivira internetske usluge Starlinka u Tajvanu. Usto, X je u veljači u realnom vremenu prenosio dvosatni intervju konzervativnog komentatora TUCKERA CARLSONA s Vladimirom Putinom u Kremlju, dok su tradicionalni mediji svojim publikama ponudili prepričane verzije razgovora. Intervju, koji su mahom opisali kao dosadan i medijski bezvrijedan, na X-u je pogledalo 215 milijuna ljudi. ■

Pitanje kome dajemo da nam čita misli i pod kojim uvjetima nije toliko daleko

Kome idu moždani kolačići

Napredak u razvoju neurotehnologije koja, osim medicinske, može imati i široku komercijalnu primjenu, uz brojne pozitivne aspekte donosi i prijetnje ljudskim, posebno LGBT+ pravima, privatnosti i slobodi, pri čemu je ključno kako ograničiti privatne kompanije da raspoložu podacima iščitanim iz naših moždanih valova

TRIDESETOGODIŠNJA ANN iz SAD-a pretrpjela je kap u moždanom deblu – strukturi smještenoj na dnu mozga gdje se spaja s leđnom moždinom, a ima ključnu ulogu za održavanje disanja, rada srca, regulacije krvnog tlaka, gutanja, treptanja... Moždano

deblu omogućuje prijenos signala između mozga i tijela, služi kao centar za budnost i spavanje te koordinira pokrete i ravnotežu. Oštećenje moždanog debla može ozbiljno utjecati na osnovne tjelesne funkcije i dovesti do sindroma zaključanosti ili potpunog gubitka kontrole nad motoričkim funkci-

jama, dok svijest i kognitivne sposobnosti ostaju očuvane. Upravo to se dogodilo i Ann – sindrom zaključanosti (*locked-in syndrome*). Bila je potpuno svjesna svega oko sebe, ali osim očima, drugačije to nije mogla pokazati: paralizira mišića lica i drugih važnih za proizvodnju govora onemogućila joj je komuni-

kaciju. Spas za Ann dogodio se kad je čula za istraživanja u području sučelja koja spajaju mozak s kompjuterima – tzv. *brain-computer interfaces*, u nastavku BCI – koja su se u to vrijeme provodila na Sveučilištu u Kaliforniji – San Francisco i Berkeley. Na ljetu prošle godine iz njihove je suradnje proizašao veliki

rad objavljen u časopisu Nature na temu 'neuroproteze'. Ona premošćuje oštećene dijelove mozga i omogućava slanje signala do mišića lica koje softver prepoznaje i pretvara u glasove. Apsolutno čudo, i medicine i tehnologije: medicinsko pomagalo koje čita misli i omogućava teško ozlijeđenim i paraliziranim pacijentima da se izraze.

No, neuroproizvodi iz područja BCI-ja, osim medicinske imaju i nezamislivo široku komercijalnu primjenu. Iako, tada se ne zovu BCI (invazivni) nego BCM (neinvazivni) – *brain-computer machines* – to su nosive naprave (*wearables*) poput pametnih satova ili bežičnih slušalica (*earbuds*), a reklamirat će se kao *hands-free* pametna tehnologija. Apple već sada razvija *earbudse* koji će u sebi imati unaprijed programirane, odnosno dekodirane vizualne i verbalne obrasce i koji će uz pomoć elektroencefalografije (EEG), tj. samo na temelju čitanja moždanih valova moći otvoriti npr. WhatsApp, pisati i slati poruke kome god želimo. Apple najavljuje da će se ta tehnologija naći na tržištu za pet godina. Istovremeno, META, odnosno Facebook, razvija hardver za virtualnu i augmentiranu stvarnost koja će prilagođavati igre našim mislima, željama, potrebama i dr. Trenutno samo u SAD-u postoji 30 različitih kompanija – ne računajući tehnološke gigante – koje se bave neurotehnologijama. Tih 30 kompanija plus *tech-giganti* kontroliraju oko 40 posto globalnog tržišta neurotehnologija, prati ih Europa sa 30 posto, a iza njih je Azija, koja zaista brzo razvija to tržište te već sada ima 25 posto globalnog udjela.

Cijela priča naglog razvoja komercijalnog aspekta neuroznanosti počela je 2013. godine, tijekom mandata američkog predsjednika BARRACKA OBAME i njegove inicijative BRAIN (*Brain Research through Advancing Innovative Neurotechnologies*). On je, motiviran tada aktualnim projektom ljudskog genoma, odvojio oko 100 milijuna dolara za početak projekta, a dugoročni cilj bio je da se iznosi financiranja postupno povećavaju kako bi se došlo do nekoliko milijardi dolara tijekom narednih desetljeća. Inicijativa je uključivala suradnju vladinih agencija poput Nacionalnog instituta za zdravlje (NIH), Nacionalne znanstvene zaklade (NSF) i Agencije za napredna istraživanja obrane (DARPA), kao i brojnih istraživačkih instituta i privatnih tvrtki. Dok je u Europi udio u tržištu rezultat javnih ulaganja u javne znanstvene institucije, u SAD-u je početno ulaganje u to polje rezultiralo prelijevanjem u privatni sektor te je samo posredstvom NHI-ja u idućih pet godina uloženo pola milijarde dolara. Očekuje se da će globalno tržište do 2028. godine narasti na više od 25 i pol milijardi dolara. Cilj je bio, sjetimo se, nekoliko milijardi u deset godina u SAD-u, a izgleda da će u 15 godina globalno tržište narasti deseterostruko. Potražnja za inovacijama je neizmjerena: od pomoći u liječenju moždanih udara, epilepsije, Alzheimerove, Parkinsonove bolesti, shizofrenije, depresije, autizma itd., do spomenutih komercijalnih primjena u poljima mozga i govora te mozga i teksta.

I tu počinju moguće društvene zamke. Potencijalne prijetnje ljudskim pravima, privatnosti i slobodi mišljenja prvi su prepoznali neuroznanstvenici koji su najdulje u polju tih inovacija. Neki od danas najaktivnijih i najgorljivijih zagovornika strogih zakona za ograničavanje privatnih kompanija da raspolazu podacima iščitanim iz naših moždanih valova ujedno su pioniri tog polja. Među njima je npr. RAFAEL YUSTE sa sveučilišta Columbia u SAD-u, koji je udario temelje za dekodiranje obrazaca signala u mozgu koji tvore koherentne misli, rečenice, slike itd., odnosno temelje za to da naučimo čitati misli uz pomoć EEG i fMRI

Organizacija Neurorights u aprilu je objavila izvještaj od sto stranica o tome kako privatne kompanije koriste naše moždane valove. Od njih 30, samo jedna nije trgovala podacima moždanih valova, pri čemu trgovanje primarno znači marketing

signala. Upravo je on Obami 2013. predložio BRAIN inicijativu, a 2024. je opet na braniku neuroznanosti sa svojom neprofitnom organizacijom Neurorights Foundation, koja diljem planete lobira za stroge zakone koji će svima zabraniti trgovanje podacima naših moždanih valova, odnosno našim mislima. Yuste je pionir u postavljanju etičkih standarda za neurotehnologiju, uvodeći pojam 'neuroprava'. To uključuje zaštitu privatnosti i integriteta mozga u kontekstu napretka u neurotehnologijama. Njegova inicijativa za neuroprava nastoji osigurati da tehnologije poput sučelja mozak-računalo ne ugroze osobnu privatnost i slobodu. U aprilu ove godine Neurorights je objavio izvještaj od sto stranica o tome kako privatne kompanije koriste naše moždane valove. Od njih 30, samo jedna nije trgovala podacima moždanih valova, pri čemu trgovanje primarno znači marketing. I tu smo opet pred još jednom bitkom sa prodajom privatnih podataka oglašivačima. No, prvo moramo objasniti kako se to točno čitaju naše misli, da bismo razumjeli da čvrsto stojimo u realnopoštojećim kategorijama, a ne onima iz znanstvene fantastike.

PODACI moždanih valova odnose se na informacije koje opisuju električne aktivnosti mozga, mjerene u obliku valova. Oni se obično prikupljaju pomoću elektroencefalografije (EEG) i kategoriziraju se prema frekvenciji u različite vrste moždanih valova, od kojih svaki predstavlja različita stanja aktivnosti mozga. Analiza podataka moždanih valova koristi se u neuroznanosti, medicini, pa čak i tehnologijama poput sučelja mozak-računalo, za istraživanje stanja svijesti, kognitivnih funkcija i za dijagnosticiranje neuroloških poremećaja. Svaka metoda snimanja mozga ima svoje specifičnosti. EEG izvrsno hvata vremensku dimenziju elektronskih signala dok se odbijaju o lubanju. Pritom bilježi pozitivan ili negativan naboj, vrijeme kretanja signala i frekvenciju koja odgovara nekom od valova. Unutar svake od tih frekvencija, određeni herzi kodiraju različite procese. Funkcionalni MRI preko zasićenosti mozga kisikom i kalcijevih iona hvata točno mjesto u mozgu gdje se nešto događa. Budući da je put oksigenacije (BOLD signal) znatno sporiji od EEG signala, nije moguće koristiti samo fMRI za semantičko dekodiranje. No, još 2011. godine SHINJI NISHIMOTO i suradnici naučili su kompenzirati sporost BOLD signala koristeći 'filtre energetske aktivno-

sti pokreta'. To znači da se mjere promjene u intenzitetu svjetlosti uzrokovane kretanjem objekata ili scena u videoisječcima (pri čemu je pogled fiksiran na jednu točku koja mijenja boju četiri puta u sekundi). Te promjene mogu se interpretirati kao promjene u energiji. Filtri za kretanje analiziraju razlike između uzoraka slika u vremenu (pokreti objekata, promjene u teksturi, brzini i intenzitetu svjetla), omogućujući prepoznavanje i interpretaciju dinamičnih elemenata u mozgu. Koriste se dakle za ekstrakciju dinamičkih informacija u vizualnim podražajima. Suvremena istraživanja o kojima ovdje govorimo koriste podatke dobivene iz prethodnih studija koje su već pokazale 'gdje' u mozgu i 'kada' se nešto događa, te ih kombiniraju sa Bayesovim statističkim modelima i WordNetom (suvremeni način prikaza semantičkih kategorija i odnosa sinonima, antonima, hiponima, hiperonima, stereotipova, prototipova itd.), a kako bi dobili točne analitičke podatke.

Naravno, tehnološka ograničenja su i dalje prisutna. Kao prvo, najbolje magnetske rezonance tek su u posljednje dvije godine uspjele uhvatiti nešto manje od tri voksel mozga, trodimenzionalnih piksela koji bi u kontekstu mozga trebali označavati jedan milimetar kubni. Broj neurona u jednom milimetru kubnom može pritom varirati ovisno o dijelu mozga, no uglavnom se uzima od 10.000 do 50.000, iako u malom mozgu može biti i veći. Ako pritom znamo da svaki neuron ima jednu ili više funkcija, nužno je dekodiranje tih signala limitirati negativnim vrijednostima koje ograničavaju vrijednost u negativnoj relaciji s okolinom. Funkcionalni MRI ne može točno odrediti koji neuron što radi, jer u najboljem slučaju odjednom snima od 30 do 150 tisuća neurona. Stavimo li to npr. u red veličine svemira, najbolje funkcionalne magnetske rezonance snimaju 'galaksije', a nama treba 'teleskop' koji će snimiti jedan pojedini planet. Poprilično je impresivno kako neuroznanstvenici doskaču tehnološkim ograničenjima i dekodiraju misli kombiniranjem metoda snimanja mozga: prostorno (fMRI), vremenski (EEG) i dinamično (filtre energetske aktivnosti pokreta) sa statističkima i lingvističkima. S obzirom na ta ograničenja, još je impresivnija točnost dekodiranja misli – npr. konkretnih imenica i bilo kakvih osnovnih značenja, dok je nešto teže točno snimiti apstraktne pojmove ili

Najrealnija opasnost je to što 'nosiva' neurotehnologija prema nekim istraživanjima može poboljšati performanse naših sinapsi i za 40 posto. To znači da je vrlo realan scenarij u kojem će netko kome će takva naprava biti priuštiva, u školi ili na studiju imati prednost u odnosu na nekoga kome neće

prijelazne glagole. Ipak, usprkos ograničenjima, mi smo svega pet godina daleko od prvih naprava koje ćemo nositi kao kapu na glavi, slušalice ili sat na ruci, a koje će nam čitati misli. Nebo stvarno nije granica. No, što to znači za društvo?

Neurorights i Rafael Yuste te JARED GENSER i organizacija Global Brain Data klasificirali su pet neuroprava: mentalnu privatnost, osobni identitet, slobodnu volju, zaštitu od predrasuda i jednak pristup mentalnim augmentacijama, oko kojih u suradnji s brojnim američkim pravnici, ali i stručnjacima iz Europske unije za GDPR, grade zakonske prijedloge za njihovu zaštitu. S tim su ciljem prikazali pet scenarija noćnih mora njihova kršenja. Neki od njih su korištenje čitanja misli u policijskim ispitivanjima, kao i savršeni detektor laži, zatim izumi strojeva koji zatvorenicima ili osumnjičenicima za kršenje zakona šalju snažne i bolne elektrošokove. Potom, tu je u kontekstu osobnog identiteta realna mogućnost po kojoj će roditelji prepoznati homoseksualnost svoga maloljetnog djeteta i uz pomoć 'nosivih' strojeva moći pokušavati mijenjati ponašanje i impulse djece. Na to se nadovezuje i ideja 'dizajnirane osobnosti', no najrealnija opasnost je ona za koju postoji najmanje razumijevanja, a to je da takve 'nosive' naprave prema nekim istraživanjima mogu poboljšati performanse naših sinapsi i za 40 posto. To znači da je vrlo realan scenarij u kojem će netko kome će takva naprava biti priuštiva, u školi ili na studiju imati prednost u odnosu na nekoga kome neće. I tu smo u problemu.

Tu tek dolazimo do neinvazivne i nadasve neregulirane komercijalne primjene BCM-ova. Posljednjih godina u nekoliko svjetskih saveznih parlamenata (jedna država u Brazilu, Kolorado i Kalifornija) i nacionalnih (Čile), doneseni su Zakoni o zaštiti moždanih podataka i neuroprava. Čileanski parlament je izglasavajući ovaj zakon prvi put u povijesti jednoglasno glasao, no ne treba se prerano veseliti. Originalni zakonski prijedlog izmijenjen je i ima rupe u području sankcioniranja manipuliranja mislima ili neurohakiranja, što može biti značajan problem u budućnosti. Također, prodaja podataka oglašivačima uređena je kao prihvaćanje marketinških kolačića na internetskim stranicama. Podaci se mogu prodavati uz našu privolu, pri čemu je vrlo lako zamisliti da početak upotrebe bilo koje nosive naprave započinje prihvaćanjem 'uvjeta poslovanja' čime će vas kompanije automatski moći 'privoljeti' na dozvolu. Zakon u Koloradu svrstao je neurotehnologije među proizvode široke potrošnje, što može stvoriti rupe u zakonu baš u području prodaje podataka oglašivačima. To pak znači zloupotrebu neurotehnologije u nenamjenskim, potencijalno štetnim područjima. U svemu tome, sva medicinska primjena ostaje znatno više regulirana jer se vodi po drugim pravilima. U europskom kontekstu, iako je GDPR zasad nepromjenjiv jer je krhak i ovisi o volji svake pojedine zemlje članice, Unija se prosto dosjetila neuropodatke svrstati u kategoriju osjetljivih osobnih podataka, kao što su biometrijski ili medicinski podaci, što je puno rupa koje će bilo koji dobar odvjetnik prepoznati. Nadajmo se stoga da borba protiv tog novog kapitalističkog oblika parazitiranja na nama neće pasti samo na leđa LGTB+ zajednice u konzervativnoj sredini kao što je Europa. Jer, šanse su velike da će upravo ta društvena grupa prva osvijestiti opasnosti neregulirane neurotehnologije. Na kraju, budimo oprezni, ne možemo se protiviti svim aspektima tih tehnologija jer one ujedno mogu biti potencijalno rješenje za brojne neurološke i psihološke poteškoće. Stoga tehnologija da, ali regulirana s obzirom na potrebe društva, a ne tržišta. ■

INTERNACIONALA

Sukob oko minimalca

Dok sindikati u oba entiteta Bosne i Hercegovine tvrde da minimalac mora rasti pod hitno, poslodavci i privrednici kažu da je rast neodrživ. U Federaciji minimalna plata iznosi 310 eura, a u Republici Srpskoj 450 eura

SA platom od 310 eura, koliko iznosi minimalac u Federaciji Bosne i Hercegovine, radnica i radnik mogu da obezbijede tek petinu sindikalne potrošačke korpe, koja je u oktobru iznosila preko 1500 eura u FBiH. Sa platom od 450 eura, koliko iznosi minimalac u Republici Srpskoj, radnica i radnik mogu da obezbijede nešto malo više od trećine sindikalne potrošačke korpe, koja je u septembru iznosila preko 1310 eura u RS-u. Dok sindikati u oba entiteta tvrde da minimalac mora rasti pod hitno, poslodavci i privrednici kažu da je njegov rast neodrživ. Rast minimalca doveo bi, kažu privrednici, do povećanja cijena, s čim bi se teško suočili penzioneri. No, sindikati su uporni: cijene svakako rastu nekontrolisano, a minimalna zarada mora biti pokrivena makar troškovima prehrane, koji u RS-u iznose preko 525 eura, a u Federaciji BiH oko 695 eura. Primjera radi, u martu ove godine najnižu platu u Republici Srpskoj primilo je preko 90 hiljada od ukupno 294 hiljade radnika. U Federaciji BiH radi oko 480 hiljada ljudi, a 270 hiljada prima platu manju od 500 eura.

Poslije telefonske sjednice održane 12. novembra premijer FBiH NERMIN NIKŠIĆ rekao je da vlada ovog entiteta priprema set zakona koji su ključni za stvaranje povoljnih uslova poslovanja i jačanje privredne stabilnosti. Najmanja isplata koju će morati garan-

tovat poslodavci u ovom entitetu bit će 600 eura, kaže Nikšić, a na dio isplate u iznosu od sto eura (nagrada za radni učinak) neće se plaćati porezi i doprinosi. 'Uvodimo kao neopozivnu kategoriju radni učinak radnika. Usvajanje tog zakona do kraja godine će stvoriti pretpostavke da donesemo uredbu o obaveznim minimalnim primanjima za 270 hiljada radnika koji imaju primanja ispod hiljadu KM', rekao je Nikšić, dodajući da bi poslodavci plaćali doprinose na oko 26 posto iznosa, prenosi služba za informisanje Vlade FBiH.

ADIS KEČO, šef stručne službe Saveza samostalnih sindikata BiH, kaže da je netačno da će minimalna plata biti 500 eura, kako je lani i tokom ove godine najavljivano u FBiH. — To bi značilo da će minimalna plata sa 310 porasti na 350 eura. Ostatak će pokriti troškove toplog obroka, prevoza i dodatnu nagradu za radni učinak – kaže Kečo za Novosti, podsjećajući da to ne znači da će minimalna zarada biti udvostručena, kako su mediji izvijestili.

ADNAN SMAILBEGOVIĆ, predsjednik Udruženja poslodavaca FBiH, kaže da to povećanje nije realno. 'U ekonomiji, kao i svim drugim stvarima u životu, postoje omjeri i balansi. Pa tako i minimalna plata mora biti u balansu s prosječnim platama. Dakle, ako prosječna plata iznosi 1.380 KM, onda kako minimalna može biti 1.200', rekao je Smailbegović medijima.

Dio opozicije u FBiH negodovao je zbog nagrade za radni učinak, smatrajući da ona treba biti barem dva puta veća.

Vlada će o minimalnoj plati odlučivati, po svemu sudeći, i u Republici Srpskoj. Ne bude li dogovora sindikata i poslodavaca, odluku će donijeti izvršna vlast, jasan je RADOVAN VIŠKOVIĆ, premijer Republike Srpske. Savez sindikata Republike Srpske tražio je ovog mjeseca da minimalac sa 450 eura bude po-

većan na 525 eura. Istovremeno, Savez ne odustaje od novog sistema plata. Podsjetimo, krajem avgusta Savez sindikata Republike Srpske predstavio je prijedlog novog sistema plata kojim bi iznos minimalne zarade bio primijenjen za nekvalifikovane radnice i radnike. Predložili su koeficijent 1,2 za prekvalifikovanu radnu snagu, koeficijent 1,4 za kvalifikovanu radnu snagu, 1,85 za visoko kvalifikovane, 1,75 za radnice i radnike sa srednjom stručnom spremom, 2,2 za one sa višom školskom spremom i koeficijent 2,75 za visoku stručnu spremu. Ti bi se koeficijenti pomnožili sa minimalnom platom u Republici Srpskoj.

RANKA MIŠIĆ, predsjednica Saveza sindikata Republike Srpske, tvrdi da bi minimalac u RS-u morao biti u visini izdvajanja četveročlane porodice za troškove prehrane, u najmanjem iznosu od 525 eura. Taj iznos ne smije biti isti za nekvalifikovanog i za kvalifikovanog radnika, a pogotovo ne za ljude sa visokom stručnom spremom. 'Tražićemo razumijevanje za naš stav jer su argumenti na našoj strani. Podaci Poreske uprave Republike Srpske pokazuju da je najveća naplata ostvarena kod poreza za dobit u iznosu od 411,3 miliona KM. To praktično znači da su poslodavci za deset mjeseci uplatili za 28 odsto više poreza na ostvarenu dobit u odnosu na prošlu godinu', kaže Mišić.

Savez sindikata Republike Srpske upozorio je ranije da je od jula 2019. do jula 2024. godine privrednim subjektima isplaćeno preko 38 miliona eura za podsticaje povećanja plata radnika (27 miliona eura) i za direktna ulaganja (11 miliona eura). Za 1.334 privredna subjekta to je značilo povećanje plate za 50.546 radnika.

DR. SAŠA STEVANOVIĆ u makroekonomskoj analizi RS-a u kontekstu novog sistema plata navodi da postojeći nivo ekonomskog razvoja i postojeća privredna struktura ukazuju na rast plata. 'Dodjela dodatnih 650 miliona KM u korist plata će povećati prosječnu platu za 13 posto, što je u skladu sa očekivanjima prosječne plate u 2026. godini koja treba da iznosi 1000 eura. Mjere i aktivnosti današnje politike treba da se zasnivaju na podacima, na znanju, na koracima koje smo preduzeli u prethodnom periodu', piše Stevanović.

GORAN RAČIĆ, predsjednik Područne privredne komore Banjaluka, tvrdi da nema osnova za povećanje najniže zarade u Republici Srpskoj. Ukoliko bi se gledali ekonomski pokazatelji, minimalnu platu treba smanjiti, tvrdi Račić. 'Ako uzmemo u obzir ekonomske pokazatelje u ovoj godini gdje je industrijska proizvodnja u padu preko 6,5 posto, u prerađivačkoj industriji takođe je došlo do pada i broja zaposlenih. Imamo i pad proizvodnje u rudarstvu, energetici, i kada bi ekonomski posmatrali, mi ispunjavamo sve uslove da smanjimo najnižu cijenu rada', rekao je Račić. On tvrdi da bi povećanje minimalne plate prouzrokovalo probleme i privrednim društvima i građanima, jer bi cijene rasle, a s tim bi se teško snašli penzioneri.

Podsjetimo, Savez sindikata Republike Srpske traži da minimalna plata bude u iznosu koji je MILORAD DODIK, predsjednik RS-a, predložio prošle godine za tekuću godinu. Budući da Dodikova inicijativa nije naišla na razumijevanje, ostaje otvoreno pitanje da li će ove godine biti presudna.

■ Ljupko Mišeljić

Olivera Nikolić, direktorica Instituta za medije, Podgorica / Foto: Privatna arhiva

KRATKO I JASNO

Napad pod lupom

Povodom verbalnog i fizičkog napada 'biznismena' Zorana Čoća Bećirovića i njegovog obezbjeđenja na urednicu dnevnog lista Pobjeda Anu Raičković pozdravili ste brzu reakciju policije. Očekujete li da slučaj neće stati samo na pritvaranju, nego da će se i procesuirati?

BEĆIROVIĆ je čovjek koji ima novac, koji je bio povezan sa prethodnim vlastima DPS-a i tužilaštvom. On je već napadao novinare, a posebno dopisnicu Vijesti iz Kolašina DRAGANU ŠČEPANOVIĆ zbog pisanja tekstova o ski-centru u Kolašinu. Koristio je svoj portal Aktuelno za seriju tekstova protiv te novinarkarke. To je agresivno, to je mizogino, to je dehumanizacija i diskreditacija osobe. Na sličan način su se obračunavali sa poslanicama Gradanskog pokreta URA jer se ideološki sa njima ne slažu i one su ih tužile. Dakle, riječ je o čovjeku koji je od ranije poznat, koji se obračunavao sa neistomišljenicima, sa onima koji su pisali o njegovim poslovima, gdje nismo imali adekvatan odgovor države. Ali, sada se digla velika buka oko ovoga i svi osuđuju napad. Pokazana je konačno esnafska solidarnost, ali generalno uslovi su nemogući za rad.

Vjerujete da će i tužilaštvo biti tako efikasno?

Imamo novog tužioca koji je ovdje došao na talas promjena u sudstvu i tužilaštvu. Crna Gora je u specifičnoj političkoj poziciji i pod posebnom smo lupom jer imamo ambiciju da budemo prva slijedeća članica EU-a. Medijske slobode su nešto sa čim mi želimo da se pohvalimo. Otud i ova politička reakcija. Državni tužilac je odmah po imenovanju izdao specijalno uputstvo tužiocima da im prioritet budu napadi na novinare. Da li će to tako biti ne znam, ali sudeći po tome kakva je sad reakcija, nadam se boljem.

Hipoteka neriješenih napada na novinare je ogromna. Koliko je to otežavajuća okolnost?

Svi napadi iz prethodnog perioda jesu hipoteka, ali u konkretnom slučaju stvarno imamo demonstraciju volje nadležnih organa. Ali, imamo i drugu stvar. Ne znam koliko se naše sudije i tužiocima pozivaju na praksu Evropskog suda za ljudska prava kad su mediji i ljudske slobode u pitanju. Do prije koju godinu svega 30 odsto sudija je bilo upoznato sa tom sudskom praksom. Razumijevati medije danas je kompleksna stvar jer zahtijeva znanje, razumijevanje i vještine. A mi smo društvo koje se klerikalizuje i gdje čak i crkva ima upliv u kadrovanje sudija i tužilaca.

■ Dejan Kožul

Ranka Mišić, predsjednica Saveza sindikata RS-a (Foto: Dejan Rakita/PIXSELL)

Kraj koalicije napretka

Donedavna njemačka vlada socijaldemokrata, neoliberala i Zelenih nije uspjela ostvariti gotovo nijedan cilj. Razlog njenog pada je izostanak konsenzusa o promjeni ekonomskog kursa

PRVA njemačka 'semafor-koalicija' postala je prošlost. Nakon što je 6. studenog ujutro pobjeda DONALDA TRUMPA na američkim predsjedničkim izborima uzdrimala politički Berlin, kancelar OLAF SCHOLZ pojavio se kasno navečer pred kamerama. Po tko zna koji put, pregovori koalicijskih partnera iz redova socijaldemokrata (crveni), neoliberalnog FDP-a (žuti) i lijevo-liberalnih Zelenih o saveznom proračunu za iduću godinu su propali. Scholz je objavio kraj svoje

vlade i odmah imenovao krivca: 'Ministar Lindner je prečesto neutemeljeno blokirao zakone. Prečesto je pribjegavao sitnim stranačko-političkim taktikama. Prečesto je narušavao moje povjerenje'. Kancelar, koji je dosad podržavao blokade i jednostrane poteze svog bliskog suradnika iz FDP-a CHRISTIANA LINDNERA, odjednom mu je odlučio prestati popuštati. Dok je SPD-ov klub zastupnika pozdravio kancelara ovacijama, Lindner je optužio Scholza za 'kalkulirani raspad ove koalicije'. Gotovo nijedna njemačka vlada nije bila manje popularna nego što je semafor-koalicija. Najavljena kao 'koalicija napretka', ona nije uspjela ostvariti goto-

Najnepopularniji ikad – zelena inoministrica Annalena Baerbock, Lindner i Scholz (Foto: Liesa Johannsen/Reuters/PIXSELL)

vo nijedan od planiranih ciljeva. Povećanje uporabe obnovljivih izvora energije sporo napreduje, a plan za prijevremeno ukidanje ugljena do 2030. odgođen je nakon obustave uvoza ruskog plina. Zbog štednje je ukinuto državno subvencioniranje elektromobilnosti, dok je stanogradnja praktički stala. Samo je jedan projekt semafor-koalicija provela uspješno: jačanje vojnog naoružanja. Kao odgovor na ruski napad na Ukrajinu, Scholz je obećao da će Njemačka uskoro imati najveću konvencionalnu vojsku NATO-a u Europi, za što je vlada osigurala poseban fond od sto milijardi eura.

No razlozi prijevremenog raspada semafor-vlade su dublji. Njemački gospodarski model nalazi se u dubokoj krizi od početka pandemije koronavirusa. U ozračju rastućih geopolitičkih sukoba i protekcionističke politike SAD-a koja traje još od Trum-pova prvog mandata, snažna usmjerenost Njemačke na izvoz postaje sve veći teret. Koncern Volkswagen nedavno je zaprijetio zatvaranjem nekoliko pogona u zemlji nakon što mu se dobit gotovo prepolovila. Potrebna je promjena kursa ekonomske politike, ali ne postoji konsenzus o tome kako bi to moglo izgledati – čak ni među vladajućim strankama. Stranka Zelenih prijelaz na zeleni kapitalizam vidi kao priliku za očuvanje industrijske baze i snažnog izvoznog orijentiranog njemačkog gospodarstva. 'Naša vizija je vjetroturbinama od zelenog čelika koja stoji na temeljima od zelenog cementa i električni automobil koji ne samo da ne ispušta CO₂, već je također izrađen od zelenog čelika', ushićeno je izjavio ministar gospodarstva ROBERT HABECK. No iza idilične vizije dekarboniziranog gospodarstva kriju se neumoljivi ekonomski interesi. Prema studiji državne razvojne banke (KfW), njemačko gospodarstvo je 2021. izvezlo ekološku robu u vrijednosti od 65 milijardi eura. S udjelom od 12 posto u svjetskoj trgovini, Njemačka je na drugom mjestu iza Kine, koja se iz kupca njemačke visokotehnološke robe sve više razvija u njezinog najvećeg konkurenta.

S druge strane, FDP dosljedno odbija opsežna državna ulaganja koja bi bila neophodna za reorganizaciju zelenog kapitalizma. Pritom koristi takozvanu dužničku kočnicu, zakon donesen za vrijeme kancelarke ANGELE MERKEL koji ograničava novo državno zaduživanje neovisno o gospodarskim uvjetima na najviše 0,35 posto BDP-a. Veće zaduživanje dopušteno je samo u slučaju prirodnih katastrofa ili gospodarskih kriza. FDP se time predstavlja kao čuvar monetarističkog dogmatizma, u koji više ne vjeruje čak ni njegovo vlastito biračko tijelo – velike korporacije. Tako je u rujnu lobi njemačke industrije BDI zatražio investicije u iznosu od 1,4 bilijuna eura do 2030. kako bi ostao međunarodno konkurentan. Scholz se nada da će raspadom koalicije uspjeti prikazati sebe kao socijalnu savjest kontroliranog ekološkog preustroja i poboljšati loš rejting svoje stranke. Međutim, većina koja bi podržala ovaj smjer nije na vidiku – prema anketama, opozicijski CDU s 32,5 posto podrške uživa dvostruko veću potporu od CDU-a. Umjesto toga, uspon krajnje desnog AfD-a i socijalno konzervativnog i populističkog BSW-a ukazuje na sve dublje podjele unutar njemačkog društva, a pomak udesno posebno šteti stranci Ljevica. Nakon godina unutarnjih sukoba i podjela, stranka ulazi u novu fazu

pod novim rukovodstvom. Ostaje neizvjesno hoće li do izbora 23. veljače 2025. uspjeti mobilizirati dovoljno birača za povratak u Bundestag.

■ Felix Jaitner / Prevela Sabina Folnović

Domaćin fosilac

DVOTJEDNA međunarodna konferencija o klimi (COP 29), koja je 11. studenog započela u glavnom gradu Azerbajdžana Bakuu, kako se i očekivalo, nije startala optimistično. Osim što se drugi put zaredom održava u jednoj petrodžavi, ona lanjska, održana u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, završila je kapitulacijom zagovornika radikalnije klimatske akcije pred fosilnim lobijem. Stoga je u zaključni dokument uvrštena sintagma kojom se države pozivaju na nedefinirani proces 'tranzicije od' umjesto na 'napuštanje' fosilnih goriva. Unatoč tome, ovaj dogovor predstavljen je kao povijesni jer se njime prvi put eksplicitno spominje notorna činjenica da fosilna goriva uzrokuju globalno zatopljenje time što u atmosferu ispuštaju stakleničke plinove.

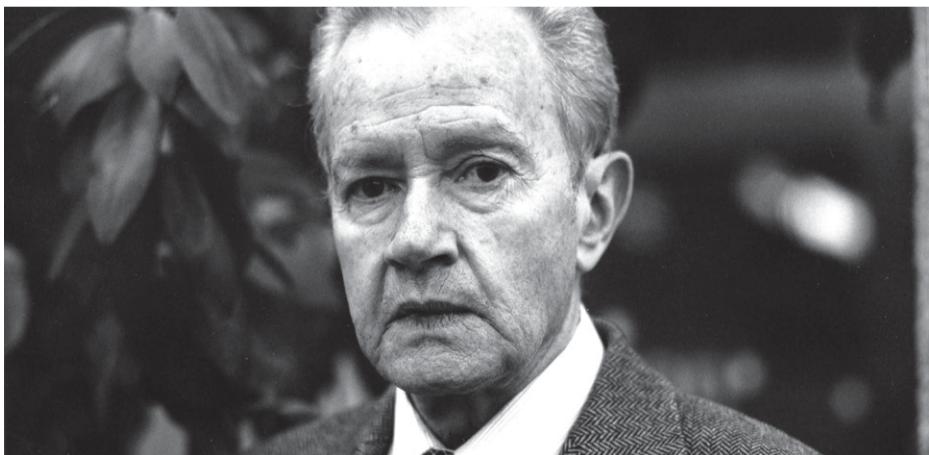
Na početku konferencije u Bakuu predstavljeni su najsvježiji podaci koji demonstriraju ono što je bilo jasno i potpisnicima zaključnog dokumenta iz Dubaija, naime da države nemaju namjeru početi vršiti famoznu tranziciju, dapače, u ovoj su godini još za 0,8 posto povećale emisije stakleničkih plinova. Suprotno tome, da bi se porast globalne temperature zaustavio na 1,5 stupnjeva iznad predindustrijske razine, te emisije potrebno je smanjiti za 43 posto i to već do 2030. godine. No kako su u Bakuu naglasili autori istraživanja Global Carbon Budget, ne nazire se znak da je sagorijevanje fosilnih goriva prošlo svoj vrhunac, niti se tranzicija događa na globalnoj razini. Štoviše, u odnosu na 2015., kada je potpisan Pariški sporazum, ukupne emisije povećale su se za osam posto, a značajnije smanjenje zabilježeno je u samo 22 države. One, doduše, predstavljaju četvrtinu globalnih emisija jer uključuju neke od najrazvijenijih zapadnih ekonomija. No zato je u Kini kao najvećem svjetskom zagađivaču zabilježen porast emisija, unatoč njezinom rekordnom ulaganju u obnovljive izvore energije i proizvodnju električnih automobila, a situacija je slična i u Indiji.

Najveće povećanje emisija odnosi se na sagorijevanje plina, zatim nafte, a najmanje ugljena. Ranije pozitivan trend smanjenja emisija koje nastaju uslijed uništavanja šuma preokrenuo se zbog velikih suša i požara u šumovitim regijama svijeta. Predstavnici organizacije Oil Change International naglasili su i da niz zemalja investira u nove projekte fosilnih goriva iako je uvjet za ostvarenje ciljeva Pariškog sporazuma da se ne pokrene nijedan. Među tim zemljama je i Azerbajdžan, koji u idućim godinama namjerava značajno povećati proizvodnju nafte i plina kako bi zadovoljio potrebe Evropske unije.

■ Tena Erceg

PERSONA NON GROATA

Foto: B. Friedrich/ Ullstein History

Od prošlog tjedna na streaming platformi Netflix dostupna je nova ekranizacija 'Pedra Párama', romana meksičkog pisca JUANA RULFA, čiji labavi okvir čini meksička revolucija, a ključne teme su smrt, sjećanje, prošlost i zagrobni život. Objavljen 1955. godine, 'Pedro Párama' je postao jedna od najvažnijih knjiga meksičke književnosti. Često se smatra da je Rulfo ovim djelom fragmentarne strukture nagovijestio magijski realizam, a GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ tvrdio je da ga zna napamet. Aktualni film režirao je RODRIGO PRIETO, a roman je ove godine kod nas objavila izdavačka kuća Petrine knjige.

■ J. B.

Што је брзо, то је кусо

Владајућима и опозицији новосадска је трагедија послужила за још једно политичко поткусуривање, а само ријетки стручњаци упозоравају да је у грађевинарству успостављен сустав у којем два захтјева – брзина и уштеда – имају евидентне посљедице

УМЈЕСТО да оголе власт, што им је био циљ, просвједи у Новом Саду и Београду тек су се очешали о поједине дијелове извршне власти и у коначници још једном разголили српску опозицију. Просвједи су истовремено оставили нетакнутим сустав који у грађевинарству омогућава пречице због којих је могуће да се с тек обновљене зграде Жељезничке станице у Новом Саду обруши надстрешница и убије 14 људи, а троје животно угрози.

Владајућима и опозицији новосадска је трагедија послужила за још једно међусобно политичко поткусуривање, а само ријетки стручњаци упозоравају да је у српском грађевинарству успостављен сустав у којему ће се и убудуће урушавају тек изграђени грађевински објекти и страдати људи ако се одмах не промијене постојећи закони и сустави надзора и контроле. Напредњачкој коалицији приоритет је да смјенама покојег министра и директора државних предузећа заповједно одговорних за новосадску трагедију умири гњев грађана, а опозиција још једном покушава да трагедију с људским жртва-

ма искористи за преузимање власти. Ни једни ни други не осврћу се на поруке стручњака који траже суштинске промјене у суставу грађевинарства.

И док су политичке странке забављене борбом око власти, професор Грађевинског факултета у Београду ИВАН ИГЊАТОВИЋ у разговору за портал Истраживачког центра Демостат говори да стање у српском грађевинарству 'није сјајно, да се за ситан новац потписује све и свашта, а да је систем контроле и лиценци обесмишљен јер нико ни за шта није одговарао иако је било основа за то'. 'Стање несигурности које се оголило након несреће у Новом Саду има своје корене', наставља Игњатовић, јер 'у нашој струци већ годинама су преко сваке мере и границе експлоатисана два захтева: брзина и уштеда. Све измене закона о планирању и изградњи уназад 10–15 година принципијелно су урађене да би се убрзало издавање грађевинске дозволе. То је сјајно за једну атмосферу 'ајмо, радимо', али постоји и изрека да што је брзо, то је кусо'. Професор Игњатовић наводи и примјере: 'Раније сте имали главни пројекат који је садржао и статички прорачун и детаље арматуре, оплате, у челичним кон-

струкцијама детаље челика. Сада постоји, баш тако се и зове, пројекат за грађевинску дозволу. Он је на много нижем нивоу, не садржи ове детаље, а само он подлеже техничкој контроли. За објекте од великог значаја где је надлежна Републичка ревизиона комисија, врши се провера на нивоу идејног пројекта, али пројекат за извођење радова, као и код остале градње, не подлеже техничкој контроли.' Међу његовим примјерима лоше праксе је и онај да 'у пракси инвеститор затражи да му се направи пројекат за грађевинску дозволу по принципу 'морам да је добијем'. То се уради навраћ-нанос само да се поднесу папири и добије дозвола, а онда се практично наново пројектује и питање је колико то има везе са оним за шта је дозвола добијена. А даље, до извођачког пројекта који тек не подлеже никаквој контроли, раде се измене и измене, па више нико не може да утврди почетак и крај'.

Демостат подсећа да је поводом трагедије у Новом Саду Грађевински факултет 'понудио стручну помоћ у утврђивању узрока несреће, али је и апеловао на 'поштовања прописаних техничких норми и правила грађевинске струке' како би се обезбедио 'независан рад грађевинских инжењера у свим фазама пројектовања, грађења, реконструкција и надзора, без спољних притисака, што је, нажалост, врло честа појава у пракси'. У саопћењу су написали и сљедеће: 'Свесни немара када је у питању третман постојећих грађевинских објеката, указујемо на законом прописану обавезу власника и инвеститора за редовним спровођењем прегледа и одржавањем конструкција у складу са важећим правилницима, посебно код објеката где је предвиђено окупљање великог броја људи.'

Грађевинским стручњацима је и у случају погибије 14 људи због пада надстрешнице са зграде новосадске Жељезничке станице мање-више све јасно. Игњатовић тврди да је законска обавеза оних који су

управљали том зградом била да сваких пет година обаве њезин преглед и провере ваљаност и сигурност конструкције, али и да је неовисно о томе јесу ли то редовно радили 'сасвим логично да се за објекат стар 60 година који је предвиђен за реконструкцију, пре тога уради основни технички преглед и оцена стања. То је уобичајена процедура без обзира на то да ли се раде конструкцијске или неконструкцијске измене какве су овде наводно рађене. Не прејудицирам ништа, али на основу слика очигледно је да је на тој надстрешници било неких нових елемената и стаклених панела у односу на стање пре реконструкције, неко ново оптерећење. Опет, да не оцењујемо да ли је то оптерећење мало или велико, да ли је због тога или не, али та чињеница обавезује да се уради провера носивости постојеће конструкције, што подразумева оцену стања, свега што је везано за њу од плоче, греда, вешалки тј. затега, до веза између затега и кровне конструкције. То је јасна обавеза и да је то урађено, вероватно не би до овога дошло'. На крају подвлачи црту и каже да 'ту врсту провере раде искључиво грађевински инжењери са лиценцом за конструкције и уколико је потписао неко други, то представља деловање ван надлежности у систему израде техничке документације'.

Судећи по ономе што говоре грађевински стручњаци, истражним и правосудним органима не би требао бити велики проблем да утврде тко су непосредни кривци за смрт 14 људи на које се обрушила надстрешница новосадске Жељезничке станице. А кад би владајућа напредњачка коалиција и опозицијске странке макар накратко ослушнуле оно што им говоре и предлажу, већ би у парламентарну процедуру упутиле законске промјене којима би се спријечило да људи гину због 'брзине и уштеда' у процедури за издавање грађевинских дозвола и надзора и контроле изградње грађевинских објеката. Умјесто тога, владајући политичари ликују због фијаска поготово београдског просвједа, а опозиција се међусобно оптужује тко је међу њима крив што су просвједи једину штету нанијели девастираној Градској кући у Новом Саду, а бирачима још једном поручили да је опозиција килава и неорганизирана. Лидер најјаче опозицијске странке, предсједник Странке слободе и правде ДРАГАН ЂИЛАС, организирање просвједа брани тврђом да на њима опозиција грађанима обзнањује своје ставове, а да ће политичку борбу против владајућих водити у парламенту. Но притом занемарује недавно објављене резултате Демостатова истраживања о ставовима анкетираних грађана о просвједима које је опозиција у протеклих неколико година организовала против ископавања литија и градњи малих хидроцентрали (не)повјерењу према појединим институцијама, политичким странкама и грађанским покретима. Резултати кажу да свега 30-ак посто анкетираних сматра да су просвједи оправдани, а само шест посто и судјелује у њима, док је више од двије трећине анкетираних увјерено да се с њима претјерује, односно да их не занимају, а и кад их занимају, не судјелују у њима. Истовремено, тек шест посто анкетираних има повјерења у опозицијске странке, а десет посто у невладине организације, док 69 посто анкетираних каже да немају повјерења ни у једне ни у друге. Но и Демостатови истраживачи, попут грађевинских стручњака, своје налазе и приједлоге узалуд политичарима дају на знање, јер просвједи иду даље, иако су одавно постали сами себи сврха. ■

Просвјед у Београду
(Фото: Ф. С./ATAImages/
PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Papa Turudija i pratnja mu

PIŠE Sinan Gudžević

Spustimo se u donji grad. Papa Turudija zamoli kardinala, biskupa i nuncija da imaju razumijevanja što će on sad napustiti vozilo: jer mora malo leći, umorio se, hoće da odahne. Svi ga razumijemo, nije ovo uloga desnog krila na Karaburmi, nema ovdje poluvremena, ovo je papska služba, drukčija je to služba, i to još u gusarskom gradu

SANJAM kako sjedim za stolom na vrhu jednoga grada, čini mi se Ulcinj, nema biti koji drugi, jer odozgo prepoznajem mjesto. Ne sjedim sam, sa mnom je EKREM ZEJNILOVIĆ, moj sobni drug iz studentskog doma Ivo Lola Ribar. Ekrem je, priča mi, kao inženjer elektrotehnike gradio reflektore na stadionu u Donjecku. Ekrem pije pivo, sunce grije kao u djetinjstvu, sjedimo u hladu koji nam do pola stola daje zgrada, a od pola nam daje pokrov od vinove loze na brajdi nad nama. Dolazi ALMIRA SULJEVIĆ, urednica u Kulturnom centru u Novom Pazaru. Otkud ti ovdje, Almira? Došla iz Štoja, ondje su mi roditelji. Ekrem pita od kojih je Suljovića Almira, ona mu kazuje, on spominje svoje Rasovo, ona Bijelo Polje. Uto nailaze nekadašnji fudbaleri, trojica su Tuzlaci, jedan Beograđanin. Trojica su NIHAD MUJEZINOVIĆ, DŽEVAD ŠEĆERBERGOVIĆ i MERSED KOVAČEVIĆ, a onaj jedan je BOGDAN TURUDIJA. Sjeda Tuzlaci, sjeda Turudija, sunce sve jače prži. Vidi Mujezinovića, kaže Zejnilović, e Mujezinoviću, jesi li ti igrao onu utakmicu, onu prije ravno pedeset godina, kad je HATUNIĆ slomio nogu RACIĆU, ovaj Sinan i ja smo zajedno gledali kad je Racić uklizao Hatuniću, to je bilo na centru, i čuli smo kad je noga pukla, a mogu ti reći i da smo s južne tribine vidjeli kako se bijeli cjevanica Racićeva, a on je ležao na centru igrališta. E vidi, kaže Mujezinović, zamao sam igrao, jer sam se zagrijavao da uđem umjesto Hatunića čim se to desilo, a onda je ispalo tako da sam morao otpratiti Hatunića u svlačionicu, jer su ga navijači Partizana gđali kuhanim klipovima kukuruza, bili bi ga linčovali; dok sam ga ja pratio, umjesto mene je ušao HADŽIĆ, pa je on igrao, a ja se vratio na klupu. Prolaze trojica ljudi, jedan na spomen Hatunića kaže, taj je bio kostolomac, najgrublji igrač Jugoslavije, Tuzlaci se usprotive odlučno, nipošto nije bio takav, bio je pravi igrač, oštar da, ali grubijan nije bio. Taj lom noge Raciću je bio totalno nesretan slučaj, Racić je uklizao Hatuniću, mi smo Hatunića zvali Musa. Nakon godine dana Musa je prešao u Partizan, ondje je postao i standardan reprezentativac. Odlaze ona trojica, odlaze, neko veli da su to muzičari iz Dalmacije. A gdje je danas FUAD MILAHASANOVIĆ, pita Ekrem. Kako gdje je, eno ti ga ondje dolje, vidiš onoga s kapom što pije, to je on. E on je dao gol Partizanu kad je Raciću slomljena noga. Jeste, jašta je; Lica, mi ga zovemo Lica, bio je igrač samo takav, a pogledaj ga, bi li sad i pomislio da je bio onakav igrač. Poslije onuda prolaze drugi igrači, prođe ŽIVALJEVIĆ, pa RADOJKO AVRAMOVIĆ, prođe KRLJA RADOVIĆ, kakav je ovo san od sna, cijela se nekadašnja liga Jugoslavije vrzma na vrhu toga grada koji bi morao biti Ulcinj, nema koji drugi ovakav nego Ulcinj.

Pitam Turudiju da li je igrao utakmicu protiv Hajduka 11. jula 1976. Pitam ga, jer je ja nisam gledao, bio sam u Ljubljani, na Partizanovoj protiv Olimpije. Nisam igrao, kaže Turudija, bio sam u vojsci. Ali je OFK bio u toj utakmici bolji od Hajduka, malo je falilo da Hajduk ode poražen. Pa nastavi Turudija kako je OFK Beograd upisivao poraz od

Društvo iz sna: kardinal Šećerbegović, nuncije Gudžević, papa Turudija, inženjer Zejnilović, kardinal Mujezinović i biskup Kovačević. Foto: Almira Suljević

Slobode u Tuzli u pravilu već kod današnje benzinske pumpe Zmaj, na izlasku iz Beograda. Tu smo se već pozdravljali s bodovima, pa nismo baš radosno izgovarali riječ Tuzla.

Tu se za riječ javi Almira. Kaže kako joj je jako žao što nije dovela oca da vidi ove nekadašnje igrače. Ekrem joj kaže, pa dovedi ga sad dok su još tu. Ne mogu, nije Štoj toliko blizu. E što Štoj ne štoji bliže no što štoji Štoj? Štoj štoji odavde pet kilometara, to je poluostrvo na Adi Bojani. Malo potom Almira se diže i ode za svoj Štoj, a Ekrem ode u svoje Sutomore. A nas pet osta u spokojnom nespokoju.

Onda kaže Šećerbegović, e mogli bismo malo odmoriti prije nego večeras odemo u Dom kulture. Mogli bismo, rekne i Turudija, pa za njim i Mujezinović i Kovačević. Onda neko dobaci, a što da idete pješice po ovoj vrućini, morali biste najprije uzbrdo, pa onda nizbrdo? Može vas naš vozač odvesti dolje. Evo sad će vas ondje uzeti naše vozilo, ono je na struju, ništa benzin, ništa dizel. Naši ga gosti zovu *papamobil*. Hajde da idemo papamobilom kaže trio Slobode i desno krilo romantičara s Karaburme. Tu se jave Mujezinović i Turudija: pa nas je papamobil i doveo do ove Venezije, najprije dosta uzbrdo, pa onda malo nizbrdo.

DIGNEMO se sa stolica i kretno. Momak koji će nas voziti pokaže nam na papamobil, i mi se ukrcao. Do vozača sjedne Turudija, iza njega Mujezinović i Kovačević, a ja se smjestim na treću klupu, okrenutu leđima prema drugoj. Prije nego krenemo, akklamacijom proglasimo Bogdana Turudiju za novog papu. Iz palate Venezia dignu se gusta povjesma bijelog dima. Napokon da imamo svoga papu, rođenog u Loznici, a loptao se u Beogradu i Belgiji. Šećerbegović ne sjedne, nego krene trčati uzbrdo za papamobilom. Trči kao nekad, trči uzbrdo kao nizbrdo, vikor ružu niz polje tjeraše, pa nas stigne Šećer. Novi papa Turudija nas blagoslovi i proglasi Šećerbegovića i Mujezinovića za kardinala, Kovačevića za nadbiskupa ulcinjskog, a mene zapadne zvanje papskog nuncija. Dok se vozimo polako, kako i dolikuje papskom autu, kardinal Mujezinović kazuje kako je on sa danas izabranim papom Turudijom služio vojku

na Trsatu u Rijeci, i da je Turudija bio mlad vojnik kad je Mujezinović bio stara kuka. I da je s njima bio još Živaljević iz Partizana. Te kako su sva trojica kao članovi sportske čete igrali utakmice u Lovranu, Mošćeničkoj Dragi, u Delnicama, u Klani. I u Grobniku su igrali. Tu se kardinal Mujezinović opet javi za riječ da doda, eto nekad sam ja bio papa Turudiji, a vidi sad ovo, on meni papa. Tko bi gori, sad je doli, jelde. Tu vidimo kako za nama, za papamobilom trči još neki čovjek, kad se približi vidimo da je to pjevač ZIJAD SIPOVIĆ, pravnik, inženjer i karatista, otac šampionske djece, hoće da se vozi sa papskom svitom. Ali uludo trči: papamobil je dupke pun.

Spustimo se u donji grad. Papa Turudija zamoli kardinala, biskupa i nuncija da imaju razumijevanja što će on sad napustiti vozilo: jer mora malo leći, umorio se, hoće da odahne. Svi ga razumijemo, nije ovo uloga desnog krila na Karaburmi, nema ovdje poluvremena, ovo je papska služba, drukčija je to služba, i to još u gusarskom gradu. Papska rezidencija je bila u hotelu koji niko ne zna koji je. Ostatak posade papamobila napusti vozilo stotinjak metara kasnije, te zauzme terasu kafica, pa pijuci kahvu, krene priču o zdravstvenim slabocama i tegobama. Jedan se ispovijedi kako je ovoga proljeća dobio tri bajpasa, drugi kako ima dva stenta, konobar kaže je l' da je sreća imati u Tuzli probleme sa srcem, kardiologija je tamo najbolja, a muka su zglobovi, teško doći do ortopeda. Svi se začudimo, ali upamtimo.

Probudim se, glava mi se puši, znojjava mi ramena, znojjava prsa. Zaspim opet i već sam u avionu za Oslo. Ispred mene sjedi NIKOLA PLEČAŠ. Dolje vidim Zagreb, Alpe, vidim Kattegat, čekam da vidim Skagerrak, opet zaspim. Kad se probudim, vidim da sam u svojoj kući u Zagrebu. Ustanem, razdanilo se. Pogledam u telefonsko sokočalo, dvije poruke. Dvije slike. Od Almiri Suljević, iz Štoja na Bojani. Slikala šta sam sanjao. Vide se papa, kardinali, biskup i nuncije. I Ekrem je tu, Zejnilović, koji je načinio semafor staciona u Donjecku. San je život. ■

DRAGO BAJT

Socrealizam je imao i autohtone korijene

Domaća povijest književnosti se sve do danas bavi socrealizmom kao manje važnom pojavom koju je odozgo nametnula Komunistička partija, no u Sloveniji je on imao književne i umjetničke korijene od proletherske književnosti 1920-ih pa do masovnog narodnog pjesništva u Narodnooslobodilačkoj borbi

U SEPTEMBRU 1934. godine Kongres sovjetskih književnika predlaže, a potom i prihvaća doktrinu socijalističkog realizma, usmjerenu na glorifikaciju rada i izgradnje socijalističkog društva. S rusistom DRAGOM BAJTOM, nagrađivanim prevoditeljem (dobitnik je Sovretove nagrade 1979., Župančičeve nagrade 1985. i nagrade Prešernovog fonda 1991.) i autorom studije 'Što je Sunce Mjesecu, to je Rusija nama' razgovarali smo u povodu stogodišnjice socrealizma, koja dolazi u neko cinično vrijeme kada se rad i socijalističko nasljeđe obezvređuju.

Osim što ste prevoditelj, također ste i esejist, leksikograf, urednik i, što je za povod našeg razgovora važno, povjesničar i teoretičar književnosti. Za svoje prijevode s ruskog ste primili više nagrada, a osim s ruskog prevodili ste i s hrvatskog i slovačkog. Kome dugujete uvod u svijet slavenskih jezika?

Nedvojbeno je da je za to presudno bilo studiranje ruskog i komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Iako sam već u gimnaziji imao veoma dobru profesoricu ruskog jezika i književnosti, isprva sam oklijevao u vezi s time što studirati. Posebno me privlačila svjetska književnost, koju je tada na sveučilištu predavao karizmatični profesor DUŠAN PIRJEVEC. Stoga sam se upisao na taj studij, a uz njega i na rusistiku. Tamo sam se najviše posvetio ruskoj književnosti, dok sam se jezikom bavio samo za potrebe studija. Nakon drugog semestra počeo sam malo-pomalo prevoditi kratku prozu za Radio Ljubljana, današnji Radio Slovenija, a 1974. sam preveo svoj prvi roman, 'Petrograd' ANDREJA BJELOGA, za poznatu ediciju 'Sto romana'. Usmjerio sam se na prevodenje glavne struje ruske proze od GOGOLJA preko DOSTOJEVSKOG do modernista (simbolisti, ALEKSEJ REMIZOV, FJODOR SOLOGUB, OSIP MANDELŠTAM) i

začetnika postoktobarske sovjetske proze (JEVGENIJ ZAMJATIN, BORIS PILJNJAK, Mihail Bulgakov, ANDREJ PLATONOV). Uzor mi je bio i zagrebački profesor ALEKSANDAR FLAKER, slično usmjeren teoretičar i prevoditelj. Iz tog vremena zanimali su me i oberiuti (DANIL HARMS, ALEKSANDR VVEDENSKI) i ruska avangarda (konstruktivizam), a preveo sam nekoliko djela ruske proze nakon Drugog svjetskog rata (ANDREJ BITOV, VENEDIKT JEROFEJEV, VLADIMIR VOJNOVIČ).

Posebno moram istaknuti zanimanje za neslužbenu literaturu, odnosno produkciju samizdata, koju sam predstavio u knjizi s istim naslovom 1983. godine. Upustio sam se i u teorijska djela, kao što su spisi ruskih formalista. Uz studij sam upoznao i slovačku književnost (ovdje mi nije pošlo za rukom objaviti nijedan samostalni knjižni prijevod) i srpsku te hrvatsku književnost, iz kojih sam preveo mnogo poezije i proze za Radio Sloveniju, a neka su djela objavljena i u knjižnom obliku (MILAN RAKIĆ, DANILO KIŠ). Za hrvatske čitatelje možda je zanimljiva činjenica da sam 2008. preveo i GOLDSTEINOVU 'Hrvatsku povijest'. Nagrade za prevodilački rad su potom same došle.

Kakvo je stanje s poučavanjem ruskog posljednjih godina, odnosno kakvi su odjeci na njegovo poučavanje u školama stranih jezika i je li karizma ruskog u slavenskim jezicima oštećena političkim buđenjem ukrajinske kulture?

U mojim sveučilišnim godinama, tj. u razdoblju 1965. – 1975., zanimanje za studij ruskog bilo je prosječno. Svakako je studij jačao nakon poslijeratnog razdoblja Informbiroa, kada je došlo do istjerivanja ruskog iz škola. Svi koji smo se tada upisali na fakultet učili smo ruski još u srednjoj školi. Kasnije je zanimanje za taj studij opadalo, a ruski je postao neka vrsta egzotičnog jezika za osobe benjake. Još malo kasnije je bilo više studenata, studij su kombinirali sa slovenskim i drugim slavenskim jezicima. Danas, u doba rata između Rusije i Ukrajine, vjerojatno je zanimanje za studij smanjeno. Ne poznajem situaciju, ali pretpostavljam da je političko zbivanje utjecalo i na popularnost, odnosno nepopularnost ruskog jezika. Prevoditelji se zbog situacije sve više usmjeravaju na ponovno prevodenje ruskih klasika, čemu sam se posljednjih godina i ja priključio. Jako se pojačava i prevodenje suvremene ukrajinske proze, koja je prije nekoliko godina bila gotovo neprimjetna. U svakom slučaju, raspoloženje među Slovencima sada je potpuno na strani ukrajinske borbe za neovisnost. Rusofili ipak postoje, možda najviše među političarima, ali simpatije prema Rusima su sve manje.

Ukrajinski ili ruski pisci

Čitajući vašu studiju o socrealizmu čini se da se uz ruska pojavljuje i velik broj prezimena ukrajinskih pisaca. Je li još u sssr-u postojala kulturna napetost između Rusa i Ukrajinaca?

Ponekad je teško reći je li neko prezime rusko ili ukrajinsko. Što se tiče književne problematike, za mene je ruski pisac svatko tko piše na ruskom. Već neko vrijeme vode se polemike o nacionalnosti pisaca i njihovoj nacionalnoj pripadnosti. Tako danas neki smatraju GOGOLJA ukrajinskim piscem, kao i BULGAKOVA koji je rođen u Kijevu. Međutim, obojica su svakako klasici ruske proze. Što se tiče odnosa između

Već neko vrijeme vode se polemike o nacionalnosti pisaca i njihovoj nacionalnoj pripadnosti. Tako danas neki smatraju Gogolja ukrajinskim piscem, kao i Bulgakova, koji je rođen u Kijevu. Međutim, obojica su svakako klasici ruske proze

Janko Kos, Bratko Kreft i drugi su pro-našli elemente socrealizma među ostalim i u socijalno angažiranoj književnosti Ivana Cankara – primjerice, u priči, 'Sluga Jernej i njegovo pravo' i drami 'Sluge' – tako da je među njima bio smatran nekakvim slovenskim Maksimom Gorkim

Rusije i Ukrajine u vrijeme Sovjetskog Saveza, mislim da je bio sličan kao odnos između Srbije i Hrvatske kod nas. Poslijeratna Jugoslavija u početku je bila vjerna kopija Sovjetskog Saveza, osobito s obzirom na politički život, od njega se odvojila ponajprije u umjetnosti.

Prije osam godina objavili ste knjigu 'Što je Sunce Mjesecu, to je Rusija nama', koja nas podsjeća na zanemarenu doktrinu socrealizma. Je li to prva takva knjiga našim prostorima i koji je njezin značaj ako imamo na umu da je došla u razdoblju kada je Slovenija dio neoliberalnih tržišnih odnosa?

U Sloveniji je moja knjiga svakako prvi sveobuhvatni prikaz socijalističkog realizma. Nastala je iz osobne inicijative i nikako ne u nekoj povezanosti s aktualnom politikom ili zbivanjima na drugim društvenim poljima. Pisanje o socrealizmu kod nas bilo je do njezina izlaska površno, obavljeno bez poznavanja izvorne doktrine i bez preciznih analiza slovenske književnosti. Iako je socijalistički realizam u Sloveniji bio vodeće, monopolno i jedino dopušteno umjetničko usmjerenje u razdoblju od 1946. do 1952., domaća književna povijest se sve do danas njime bavi kao sporednom, manje važnom pojavom koju je odozgo nametnula Komunistička partija prema zakonima marksizma i znanstvenog socijalizma. Opravdavali su je domaći partijski ideolozi (BORIS KIDRIČ, EDVARD KARDELJ, BORIS ZIHERL), ali i najpravovjerniji književni kritičari tog vremena (IVAN BRATKO, MIŠKO KRANJEC i dr.). No u Sloveniji je socijalistički realizam imao svoje autohtone umjetničke i književne korijene od proleterske književnosti 1920-ih nadalje, a osobito u angažiranoj i dirigiranoj kulturi za vrijeme Drugog svjetskog rata (masovno narodno pjesništvo u NOB-u). Slovenski partijski ideolozi, osobito Ziherl i Kidrič, željeli su nametnuti 'novi realizam' još prije rata (tzv. sukob na književnoj ljevici), a posebno tijekom rata (tzv. sukob o partizanskoj brezi). Pritom su se pozivali ne samo na znanstveni socijalizam i marksizam-lenjinizam nego i na slovenske tradicije proleterske i socijalne književnosti 20-ih i 30-ih godina. O povezanosti 'partizanske' kulture sa socrealizmom slovenska književna povijest nikako nije željela reći ništa određeno, stoga je cijeli socrealizam svela na poslijeratno vrijeme i označila ga kao manje vrijednu umjetnost koja nije stvorila umjetničke vrhunce.

Kada se s informbiroovskim političkim prijelomom 1948. i Krležinim govorom na kongresu jugoslavenskih pisaca u Ljubljani 1952. godine slovenska umjetnost ideološki odvojila od sovjetskih uzora, socrealizam je za povijest književnosti konačno potvrđen kao slijepa ulica. To danas pokazuju podaci: romani MIŠKA KRANJECA, IVANA POTRČA, ANTONA INGOLIČA, priče IGNACA KOPRIVECA, feljtoni FRANCETA SLOKANA i KATJE ŠPUR, pjesme MILE KLOPČIČA, TONE SELIŠKARA, pa čak i MATEJA BORA, javne knjižnice u Sloveniji izbacuju iz fondova jer se premalo ili gotovo nikako ne posuđuju.

Od usvajanja do razgradnje

Kako su se socrealizam i njegovo razumijevanje razvijali s vremenom?

Doktrina socrealizma u sssr-u prošla je različite razvojne faze od službenog usvajanja 1934. do razgradnje 1990. Tokom cijelog

tog vremena, međutim, ustrajavala je pri osnovnoj definiciji – 'istinsko, povijesno konkretno oslikati stvarnost u njenom revolucionarnom razvoju' – i temeljnim postavkama: idejnosti, tendenciji, partijskosti, ljudskosti, povijesnom optimizmu i pozitivnim junacima. Nije iznenađujuće što su književna kritika i estetika u cijeloj komunističkoj istočnoj Europi slijedile socrealističku doktrinu, i to u različitom trajanju. Do odustajanja od osnovnih postulata najprije je došlo u Jugoslaviji i Poljskoj, gdje se socrealizam još sredinom 1950-ih godina ublažio u društveno angažiranu prozu i pjesnički intimizam. Razumijevanju pravog sadržaja socrealizma u Jugoslaviji i Sloveniji posebno su doprinijeli SVETA LUKIĆ i JANKO KOS, a prvu je bit socrealizma kao partijske, ideološki uvjetovane umjetnosti u sssr-u artikulirao ANDREJ SINJAVSKI još 1959. godine. U svojoj knjizi se bavim isključivo djelima koja imaju više ili manje jasno izraženu idejnu shemu umjetnosti u duhu socijalizma i grade na njoj. U Sloveniji to najizraženije čine poezija iz radnih brigada (lirika 'krampa i lopate'), graditeljska agitka ili zadržana proza (romani o agrarnoj reformi i osnivanju poljoprivrednih zadruga). Pri analizi ne razlikujem više ili manje 'kvalitetna' djela, nego samo razotkrivam njihovu idejnu strukturu koja određuje strukturu samog djela i plan izraza.

Kakvi su bili odjeci knjige ako su posljednji odjeci socrealizma u Sloveniji bila odmjerenja s totalitarnom simbolikom Laibacha 1980-ih?

Većeg javnog odjeka na izlazak moje knjige 2016. nije bilo, objavljeno je samo nekoliko recenzija. Takva djela inače ne pobude neku veću pozornost, ni među čitateljima, ni među stručnjacima. To po mom mišljenju dokazuje da je moja literarno-historijska analiza bila opravdana i potrebna, ali i to da je socrealizam zapravo postao isključivi predmet povijesti umjetnosti i književnosti, koji više nije sposoban aktivno sudjelovati u stvaranju današnje literature, umjetnosti i kulture.

U povodu stote obljetnice rođenja Ivana Cankara, filmski redatelj i publicist Marcel Štefančič mlađi objavio je golemu monografiju o njemu. Istovremeno, to je bio pokušaj da se otac slovenske moderne izbavi iz ruku Crkve koja ga je prisvojila kao kršćanskog pisca. Jesu li se i slovenski socrealisti pozivali na Cankara?

JANKO KOS, BRATKO KREFT i neki drugi pro-našli su elemente socrealizma među ostalim i u socijalno angažiranoj književnosti IVANA CANKARA – primjerice, u priči 'Sluga Jernej i njegovo pravo' i drami 'Sluge' – tako da je među njima bio smatran nekakvim slovenskim MAKSIMOM GORKIM. 'Slugu Jerneja' je IVAN PRIJATELJ označio kao 'kratak, ali svjetski moćan prepjev MARXOVOG manifesta'. Znamo da je Cankar imao utjecaj i na proletersku književnost i literarno stvaralaštvo u NOB-u, kao na primjer na način na koji je lik majke oblikovan u ratnim agitacijama. Ako je istina to što tvrdi MARCEL ŠTEFANČIČ, čiju monografiju inače nisam čitao, onda mogu reći da je Cankar prešao iz jedne religije u drugu: socrealizam se danas među brojnim teoretičarima smatra sekulariziranom religijom. ■

Dijana Matković: Zašto ne pišem

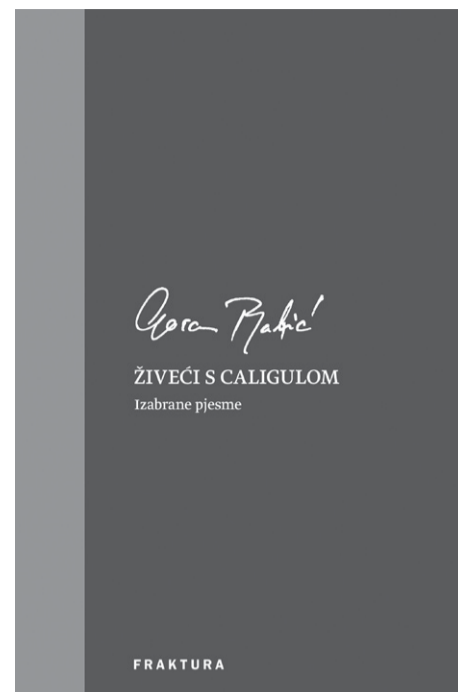
(sa slovenskog prevela Anita
Peti-Stantić, Ljevak, Zagreb, 2024.)

Djelo pisano iz
emancipirane optike

Goran Babić: Živeći s Caligulom, izabrane pjesme

(izbor i pogovor Sanjin Sorel, Fraktura,
Zaprešić, 2023.)

Knjiga za koju je bilo
krajnje vrijeme

PIŠE Katarina Luketić

PIŠE Marko Pogačar

Klasni sram i bijes

SIROMAŠTVO, potlačenost i klasna segregacija velike su teme moderne književnosti u 'dugom trajanju' od devetnaestostoljetnog naturalizma do socijalno angažirane lijeve književnosti. ZOLA, KRLEŽA, CANKAR, BRECHT, ORWELL, HAMSUN – dug je popis pisaca koji su u različitim formama i duktusima tematizirali živote *nevidljivog roblja* na čijem iskorištavanju počiva ideja o ekonomskom rastu i progresu čovječanstva. Ta se književna tradicija danas često zaboravlja pa se čini da su razlike između ekonomski privilegiranih i potlačenih književnom svijetu otkrili tek suvremenici DIDIER ERIBON, ÉDOUARD LOUIS ili ANNIE ERNAUX. A oni su zapravo te razlike samo dobro artikulirali iz svog prezenta.

Premda je riječ o u nas dobro poznatim autorima (Eribon i Louis gostovali su na Subversiveu 2019.), njihove kritike klasnog društva i transgeneracijskog vrtloženja klasnih trauma nemaju ovdašnje književne nastavljače. Obožavatelje da, ali nastavljače ne. Osim nekoliko iznimaka (TATJANE GROMAČE, NORE VERDE, DINE PEŠUTA), nedostaje autora/ica koji bi u književnosti i filozofiji dubinski – ne trendovski – prikazali klasni sram i bijes i osvijestili položaj subalternih identiteta, npr. rastavljenih žena ili homoseksualaca radničkog porijekla. U tom kontekstu roman 'Zašto ne pišem' DIJANE MATKOVIĆ doista je vrijedan čitanja. Iako se izravno referira na Eribona i Louisa, nije riječ o kopiji francuskih originala nastaloj na književnoj periferiji, nego o autentičnom djelu pisanom iz emancipirane optike u kojem se razotkrivaju specifične post/jugoslavenske socijalne stratifikacije, rasizmi malih razlika i podčinjene pozicije koje se generacijski nasljeđuju. Roman hibridne tekture prati odrastanje djevojke iz obitelji bosanskih doseljenika u Sloveniju, život radnika *čefura*, siromaštvo i devijacije koje ono perpetuira te borbu za obrazovanje i društveno prihvaćanje. Junakinja, autorčina *doppelgängerica*, iako rođena u Sloveniji, živi sa stigmom ne-čiste Slovenke s radničkog dna; njezina *bastardnost* izaziva trajno

osjećaj ne-pripadanja ('Tko si uopće ti, koja ne pripadaš nikamo?'), a on se manifestira ne samo tokom odrastanja, u svakodnevnoj oskudici, selidbama i otuđenju od 'svojih' koje nosi obrazovanje, nego i kasnije, u nesigurnosti u vlastite sposobnosti: pisanje i važnost osobne priče. Preplećući ispovjedni i esejistički sociološko-politički diskurs (poput Eribona), autorica uspijeva postići koherentnost djela, dok se ono kvalitetom i zanimljivošću odmiče od plošnih, autofikcijskih žalopojki kakve guše našu književnu scenu. Ona kopa u zamrznute društvene slojeve i razlaže klasnu morfologiju, pokazujući složenost relacija između podčinjenih i privilegiranih, siromaštva i umjetnosti, pa npr. dobro prepoznaje karakter unutarnjih balkanskih migracija i koloniziranih mentaliteta, žudnju radničke djece za priznanjem u 'visokoj' kulturi (o čemu pišu Louis i Eribon) i provincijski snobizam ovdašnjih umjetničkih klika.

Klasni sram zbog vlastita porijekla pre-rasta tu u bijes zbog nejednakosti koju neprekidno obnavljaju neoliberalni imperativi. Iako su sram i bijes moćni pokretači kreacije, njihova artikulacija u književnoj formi i jeziku traži umješnost. Matković odlično prepoznaje da je važno transformirati jezik, odbaciti ortodoksije o lijepom stilu i naći jezik 'blizak tvom iskustvu, tvojoj povijesti'. A jezik ove knjige je izravan, lišen retoričkih afektacija i gesti zavodenja te pun referenci. Da, jezik podčinjenih ne mora biti jezik privilegiranih, ali binarizam podčinjeni-privilegirani, koji se u knjizi negdje prenaglašava, nije tako tvrdokoran. Jer, koliko god socijalni status sve predodređuje, pa i književni jezik, i koliko god *ukus* u umjetnost služi distinkciji klasa (kako piše BOURDIEU) i dalje mnogi od nas dijele istu književnu tradiciju: jezike, poetike, očekivanja. Uostalom, na tom (transklasnom) dijeljenju vrijednosti i počiva ukupna književna komunikacija. ■

Povratak otpisanoga

GORAN BABIĆ (*Vis*, 1944.), pjesnik, prozni pisac, esejist, urednik, polemičar, bivši društveni i kulturni radnik i štošta drugo, jednako je u poetičkom i političkom smislu kompleksna, višeslojna, svakako nesvakidašnja pojava hrvatske i jugoslavenske književnosti. S obzirom na činjenicu da se, slijedom političkih i osobnih razloga, u osvit jugoslavenskih ratova, 1990. godine preselio u Beograd i ondje ostao, a nastavno na nemalu netrpeljivost koju je u tridesetak zagrebačkih godina kao popudbinu stekao uglavnom svojim, što institucionalnim što individualnim, kulturnopolitičkim angažmanom, njegov je književni opus u službenim prikazima nacionalno uokvirene književnosti temeljito skrajnut ili naprosto prešućen, gotovo do razine potpunog brisanja sjećanja. Uzroci su tom ostracizmu višestruki, ali skoro isključivo političke prirode. Pokušajmo ih sažeti: Babić je, bez obzira na u mladosti kritičan stav prema elementima sistema, pa i efemerne rubno 'proljećarske' devijacije, deklarirani Jugoslaven i komunist, viđen kao 'zadržni šuvarovac' i partijski element koji se zacrtane politike, bez veće osjetljivosti za detalje, nije libio provoditi u praksi, te je oštar kritičar hrvatskog nacionalizma u najrazličitijim njegovim pojavnim oblicima. Ta je pozicija izvrsno sažeta u otvorenom pismu ANTUNU ŠOLJANU iz 1976. naslovljenom 'Strašno lice ništavila'. Iako, danas znamo, posve promašena u svojem optimističnom zaključku, predložena je analiza *modus operandi* nacionalističke elite – reprodukcija ideološke matrice, ali i cementiranje vlastite zone utjecaja putem preuzimanja institucija i uspostavljanja rizičnatske političko-ekonomske mreže moći – i danas u mnogome aktualna i nevjerovatno precizna. Sam je Babić, sudeći prema povremenim medijskim istupima, vlastitoj liniji ostao manje-više dosljedan, do određene razine prihvaćajući i svoje pogreške.

Budući da navedeno brisanje s književnošću teško da ima ikakve veze, za ovaj relativno opsežan izbor iz Babićeve poezije SANJINA SORELA, popraćen upućenim pogovorom (uz

pojedine faktografsko/interpretativne propuste, primjerice pogrešno datiranje seminalnog MALEŠEVOG 'Teksta') kalibra omanje pjesnike, bilo je krajnje vrijeme. Babića kao pjesnika, a to vrijedi za sada već niz generacija aktivnih dionika književnog polja, valja prvo pročitati, da bi ga se eventualno – ovako ili onako – (re)valoriziralo. Sastavljač se na početku, opravdano, odlučuje narušiti kronologiju, započinjući s dvije pjesme iz knjige 'Noćna rasa' iz 1979., koje na više razina funkcioniraju kao autopoezijski uvod, ali i nekovrsna svjetonazorska prolegomena, da bi nas zatim, od prvijenca iz 1969., sproveo do posljednjih, recentnih naslova. Babić je iznimno plodan autor, pa izbor od stotinjak pjesama, uz makar i samo očešan opus za djecu, i nije bilo lako sačiniti – zadatak koji je Sorelu za rukom pošao vrlo solidno.

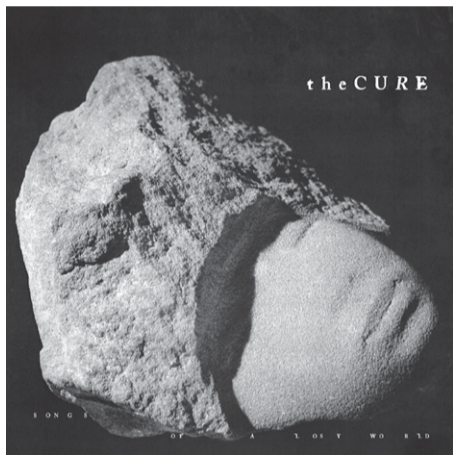
Pa, što je to svih ovih desetljeća, kada je poezija u pitanju, ispisivala ta strašna sablast hrvatske književnosti? Prednost ovakvog izbora, u kontekstu autorove izmjешtenosti, jest to da nam omogućuje da, iako smo Babićeve tekstove pratili, opus sagledamo 'u cjelini', s distance veće no što je to za suvremenike uobičajeno. Uočavamo da je u pitanju pjesnik otpočetka prepoznatljivog, razigranog i razvedenog rukopisa koji se prilično uspješno okušao u najrazličitijim stilovima i registrima, od apelativno-agitacijskog stiha, preko pjesme u prozi, naklona vezanoj formi, parodija i persiflaža, neoavangardističkih prosedeja, 'semantkonkretizma' i iskustva egzistencije, sve do vizualne i konkretne poezije. Političan je eksplicitno, tematski raznovrstan, stilski polivalentan. Pisao je i piše mnogo, što se također vidi; konzistencije mu zna zafaliti jednako na ravni pojedinačne pjesme i knjige, te ponekad ne poklanja dovoljno pažnje unutarnjoj arhitektonici stiha. Pjesnik je širine, opusa koji mu dopušta da se razmaše, prije nego pojedinačne pjesme. No taj opus, reći je, pripada gornjem domu poratne naše književnosti. ■

PREPORUKE: MUZIKA

The Cure: *Songs of The Lost World*

(Polydor)

PRVI album The Curea nakon šesnaest godina pauze dočekan je s općim oduševljenjem rijetko rezerviranim za pozna ostvarenja veteranskih bendova. Pomalo je to paradoksalno s obzirom na to da se BEN CARDEW u svom osvrtu za Pitchfork manje više logično zapitao jesu li The Cure ikad bili mladi. Prelistavanje diskografije daje

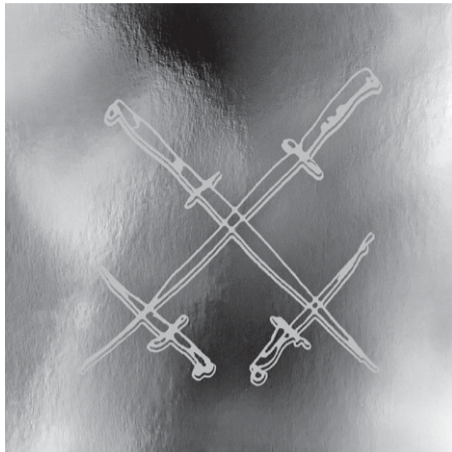

precizan, iako zapravo nelinearan odgovor – ponekad. Postoje dva glavna moda u kojima ROBERT SMITH i družina funkcioniraju. Prvi je onaj pop benda koji melodijom i ushitom skriva melankoliju, a drugi je onaj koji tu melankoliju bez ustezanja dovodi do ruba OČAJA. 'Songs of The Lost World' spada u potonju kategoriju te baš kao i 'Disintegration', vjerojatno definitivni album njihove diskografije, zna kad se treba pomaknuti od ruba ponora pretvarajući spore posmrtno marševe poput 'And Nothing is Forever' u prkosno afirmativne himne. Osjećaj finalnosti i beskraja naglašen u filigranskim aranžmanima gitara, klavijatura i gudača pažljivo je estetiziran i dodatno naglašen neprekidnim kontrapunktom gotovo industrijskog tretmana ritam sekcije, čime se postiže dojam nsvakidašnje, ali i vrlo žilave i opipljive životnosti.

Xiu Xiu: *13" Frank Beltrame Italian Stiletto with Bison Horn Grips*

(Polyvinyl)

ČETRNAESTI studijski album eksperimentalnog pop benda Xiu Xiu nazvan je pak po specifičnoj vrsti talijanskog bodeža. Naslov namjerno sugerira spoj elegancije i opasnosti te usput odražava instrumentalnu i tekstualnu estetiku. Kao i obično, sirovi, sablasni vokali JAMIEJA STEWARTA isporučuju duboko osobne tekstove, a ono što se razlikuje od albuma do albuma su omjeri miješanja neoklasičnih, industrial, post punk i avangardnih zvukova s pop strukturama. Također, tematika albuma prigodno je rastrgana između egzistencijalnih preokupacija i snolikih apstraktnih vizija. Novi član benda, iskusni perkusionist DAVID KENDRICK donio je ritmičku ustrajnost kakva je izostajala u novijim radovima benda. Uparena s de-

likatnim aranžmanskim rješenjima neupitno podsjeća na njihov dvadeset godina star treći album 'Fabulous Muscles', koji ih je i predstavio kao kreativnu silu u svijetu avant popa. Atmosfera neprekidno na rubu emocionalne erupcije naravno nije za svakog, no '13"' potvrđuje da i nakon više od dvadeset godina djelovanja kreativni kaos Xiu Xiu najbolje funkcionira kad je pažljivo upakiran u ekonomične doze podjednako bučnog, abrazivnog, ali i paradoksalno melodičnog popa.

Buñuel: *Mansuetude*

(Overdrive Records)

ČETVRTI album američko-talijanskog noise rock benda Buñuel ujedno je prvi od raspada art rock benda Oxbow koji je vokalist EUGENE S. ROBINSON predvodio više od tri desetljeća. Taj naizgled usputni podatak objašnjava zašto nakon tri albuma funkcionalnog, ali ne pretjerano ambicioznog noise rocka 'Mansuetude' zvuči kao značajno stilsko širenje za bend koji je dosad bilo primjerenije nazivati projektom. Album ne samo da intenzivira dosadašnji noise rock/avant metal izričaj, već ga obogaćuje mračnom kabaretskom atmosferom recentnijih ostvarenja nekadašnjeg Robinsonovog 'glavnog' benda. Osim toga, naslov albuma koji dolazi od iskrivljenog latinskog izraza za 'blagost', kao i nesputana, divlja vokalna izvedba

usredotočena na tekstove prepune toka svijesti odaju i Robinsonovu drugu karijeru, onu novinara i pisca sklonog polemici i nazubljenim, iskričavim mišljenjima. U tom smislu 'Mansuetude' predstavlja labavi narativ prepun noir atmosfere i preispitivanja pojmova poput 'muškosti' ili 'agresije', no uvijek lišen agresivne želje za dokazivanjem koja se obično inherentno veže uz takve poduhvate.

■ Karlo Rafaneli

Kontrabasist i bas gitarist,
član benda Naked

BRANISLAV RADOJKOVIĆ
Muziku ne doživljavamo
kao puku zabavu

U najavi Nakedovog koncerta u zagrebačkoj Močvari 21. novembra stoji da se opisujete kao 'ruralni balkanski funk jazz band'. Približite nam malo važnost tog ruralnog i balkanskog za vas i kako ono diše u kontekstu fanka i džeza, žanrova koje – nažalost – obično ne vidamo u takvim spojevima.

Epitet 'ruralno' se u ovom slučaju tumači kao antiurbano, nešto što je duboko ukorenjeno u tradiciji. Kroz kompozitorski rad bavimo se kopanjem po kolektivnom nesvesnom i na taj način odajemo zahvalnost našim precima koji su znali mnogo bolje nego mi danas da žive u harmoniji sa prirodom. Nesputanost punka i sloboda improvizacije jaza oblikuju naš zvuk, a neparni ritmovi i harmonije karakteristični za Balkansko poluostrvo, Bliski istok i sever Afrike su glavna potka naše muzike, koju ne doživljavamo kao puku zabavu, već mogućnost da ispričamo priču, izrazimo stav, prenesemo poruku ili naprosto da dobrom energijom oraspoložimo slušaoc.

Ove je godine Naked proslavio 18 godina rada. Što podrazumijeva toliko dugo preživljavanje na alternativnoj muzičkoj sceni u Srbiji, koja, pretpostavljamo, dijeli slične probleme kao i njena sestrinska scena ovdje?

Kultura i umetnost su marginalizovani u celom regionu, pa se bavljenje njima tretira kao hobi, a mi ne želimo pristati na to. Početna ideja sastava – da sviramo autorsku, žanrovski neopterećenu muziku, putujemo i predstavljamo je širom sveta – održava se već punih 18 godina. Danas, posle preko hiljadu nastupa u 40 različitih zemalja sveta, možemo reći da smo imali sreću da na vreme izletimo iz balkanskog začaranog kruga i ne zavisimo u potpunosti od učmale sredine u kojoj živimo.

U četvrtak, 21. novembra u okviru suradnje Srpskog narodnog vijeća i programa

Foto: David Soda

Vrelo zvuka, koji vodi Emir Fulurija, nastupate u Zagrebu u klubu Močvara, a idući dan u Kninu u klubu A3. Što vam znači ta prisutnost ovdje?

Malo je apsurdno da smo češće u Japanu i Južnoj Koreji nego u komšiluku, ali poslednjih par godina se slika polako menja. Nastupali smo u Sinju na Kamičak etno festivalu, u Makarskoj na Metno festu, u Balama i Korčuli na Last Minute Jazz Festivalu, i evo sada po prvi put u Kninu, dok u Zagreb dolazimo treći put u karijeri, gde imamo puno prijatelja i jako se radujemo susretu sa njima i sa novom publikom.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

U 99. godini preminuo je ROY HAYNES, čuveni jazz bubnar čija karijera je počela još početkom 1940-ih. Popis izvođača s kojima je nastupao i snimao pokriva golemi dio silaba povijesti jaza od bebopa, pa i swinga nadalje. Nastupao je dobro u vlastitim devedesetima, a u Zagreb je došao s kvartetom kao 83-godišnji mladić, još tamo 2008. godine.

■ L. P.

Odbubnjao povijest jaza – Roy Haynes (Foto: Jose Nieto/Wikimedia Commons)

Odnosi u fokusu

U Glavnom programu dugometražnih igranih filmova na ZFF-u tri filma odskočila su svojim kreativnim dosezima – pobjednički belgijsko-švedski ‘Julie je odlučila šutjeti’, od žirija posebno istaknuta litavsko-latvijska ‘Vikendica’ i srpsko-bosanskohercegovački ‘Za danas toliko’

NAJVEĆA atrakcija 22. izdanja Zagreb Film Festivala bila je hrvatska premijera aktualnog dobitnika Zlatnog lava, ALMODÓVAROVE ‘Susjedne sobe’, prvog autorova anglofonog ostvarenja. To plemenito, kvalitetom solidno ostvarenje koje kroz međuiugu dvije legendarne glumice, JULIANNE MOORE i TILDE SWINTON, afirmira prijateljstvo i pravo na eutanaziju (točno dvadeset godina nakon afirmacije istog u filmu ‘Život je more’ Almodóvarova zemljaka ALEJANDRA AMENÁBARA) nije, međutim, najbolje što smo ove godine mogli vidjeti na ZFF-u. Naime, u Glavnom programu dugometražnih igranih filmova (gdje je ‘Susjedna soba’ prikazana izvan konkurencije) tri filma odskočila

su svojim kreativnim dosezima – pobjednički belgijsko-švedski ‘Julie je odlučila šutjeti’, od žirija posebno istaknuta litavsko-latvijska ‘Vikendica’ te srpsko-bosanskohercegovački ‘Za danas toliko’.

‘Julie je odlučila šutjeti’ djelo je LEONARDA VAN DIJLA, premijerno prikazano u programu ‘Tjedan kritike’ festivala u Cannesu. Na neki način Van Dija se nastavlja na svoj kratki film ‘Stephanie’ iz 2020., također prikazan u Cannesu, gdje je u središtu bila darovita 11-godišnja gimnastičarka, dok u njegovom dugometražnom debiju središnju poziciju

Tessa Van den Broeck s lakoćom osvaja gledateljsku pažnju u ‘Julie je odlučila šutjeti’
Leonarda Van Dija

zauzima talentirana tinejdžerska tenisačica na pragu proboja u profesionalni rang. Problemska situacija nastaje kad njezin trener biva osumnjičen za seksualno uznemiravanje mlade tenisačice koja je počinila samoubojstvo, te ga vodstvo kluba čija je članica suspendira, a treninge preuzima mladi trener. Kroz suradnju s njim Julie će postupno shvatiti koliko sad ima zdraviji odnos i koliko nešto nije bilo u redu u njezinoj interakciji s njegovim prethodnikom, a taj spoznajno-emotivni proces filmski se odvija polako i suptilno, kroz duge, izražajne, nerijetko nekonvencionalno komponirane kadrove, atmosferičnu teksturu slike, krupne planove protagonistkinjina lica i srednje planove njezine figure u treningu i igri. Pritom je zanimljivo da debitantica TESSA VAN DEN BROECK ni licem ni tijelom ne odgovara standardnim poimanjima privlačnosti, a opet njezina (topla) pojavnost s lakoćom osvaja gledateljsku pažnju. Zahtjevna tema psihološki i stilski suvereno je obrađena, te odluka žirija nije iznenađujuća.

‘Vikendica’ LAURYNASA BAREIŠE oslanja se na, u sferi tzv. art filma, već (pre)dugo popularan stil (vrlo) dugih kadrova snimanih statičnom ili diskretno pomičnom kamerom, no narativno je izuzetno svježe ostvarenje. Priča je to o dvije sestre i njihovim obiteljima koje zajednički provode odmor u njihovoj vikendici na obali jezera, kad se desi dramatična situacija. Ona otprilike po sredini filma pravi rez nakon kojeg slijedi miješanje vremenskih razina, uključujući i povratak na mjesto ‘reza’ ponavljanjem dviju gotovo identičnih scena, pri čemu orijentacija u iznenada uspostavljenoj nelinearnoj kronologiji nije laka, ali je dramaturški i spoznajno uzbudljiva. Doista, ‘Vikendica’ je vrlo ugodno iznenađenje iz međunarodno slabo poznate kinematografije, a njezin autor Bareiša, nakon što je dugometražnim prvijencom ‘Hodočasnici’ pobijedio u programu ‘Horizonti’ venecijanske Mostre, potvrdio je umjetničku vrsnoću ovim sofomorskim uratkom nagrađenim za najbolju režiju i glumačku ekipu u Locarnu. A kad smo kod tog uglednog festivala, na ovogodišnjem smo ZFF-u u programu ‘Plus’ vidjeli i njegova pobjednika, dobitnika Zlatnog leoparda za najbolji film, također litavski naslov ‘Toksično’ redateljice i scenaristice SAULE BLIUVAITE, no riječ je o znatno manje dojmljivom ostvarenju. De facto preuzimajući ‘postapokaliptični’ ambijent i likove vrlo mladih marginalaca iz kulturnog filma LUKASA MOODYSSONA ‘Lilja zauvijek’, Bliuvaite fragmentirano naracijom prati nastojanja dviju maloljetnica da postanu manekenke, pri čemu povremeno promovira i bizarnosti, što je sve zajedno neke kritičare podsjetilo na ranog HARMONYJA KORINEA. No dok je Korine bio inaugurator tematiziranja ‘treš’ likova u ‘treš’ ambijentima u kontekstu narativno razbijene strukture prožete nevakidašnjom naturalističkom poetičnošću, Bliuvaite je (doduše kompetentna) maniristica koja slijedi sad već podulje utabane staze, a bez vidljivijeg poetskog talenta.

No vratimo se središnjem programu i njegovom trećem istaknutom naslovu, ‘Za danas toliko’, drugom dugometražnom radu MARKA ĐORĐEVIĆA, autora antologijskog prvijenca ‘Moj jutarnji smeh’. U novom filmu Đorđević se bavi dvojicom braće i sestrom koji zajedno s kćerkicom starijeg brata žive u obiteljskoj kući, a svi su pomalo luckasti, pomalo kao da su izašli iz nekog filma FRANKA CAPRE. Neka je to vrsta pučke komedije, ali ne na ‘balkanski narodski’ način, nego znatno sofisticiranije, a i duboko u pozadini krije neugodu koja će se pomalo nepotrebno, ali s druge strane dirljivo razotkriti u završnici uz zvuke divne pjesme VLADE DIVLJANA. Osim na Capru, ‘Za danas toliko’ može djelomično podsjetiti i na (ladanjske) RENOIROVE filmove s blago ili manje blago pomaknutim likovima, a kad neki

Spoznajno-emotivni proces u ‘Julie je odlučila šutjeti’ odvija se suptilno, kroz duge, izražajne, nerijetko nekonvencionalne kadrove, atmosferičnu teksturu slike, krupne planove protagonistkinja lica i srednje planove njezine figure u treningu i igri. Zahtjevna tema suvereno je obrađena, te odluka žirija nije iznenađujuća

film pobuđuje asocijacije na takve svjetske klasike, jasno je da se radi o iznadprosječnom ostvarenju.

Od filmova iz središnjeg programa isticanje zaslužuje i ‘Stvarna bol’, drugi dugometražni rad poznatog glumca JESSEJA EISENBERGA (‘Društvena mreža’). Riječ je o filmu putovanja (iz Amerike u Poljsku, pa onda potonjom zemljom u sklopu ‘rute Holokausta’) u čijem su središtu dvojica bratića židovskog porijekla i različitih, ali komplementarnih karaktera, od kojeg jednog glumi sam Eisenberg, a drugog, živopisnijeg, KIERAN CULKIN (mlađi brat nekadašnje dječje superzvijezde MACALAYA). Film umješno, kombinacijom zabavnih i ozbiljnih tonova, povezuje intimnu interakciju dvojice bliskih rođaka s općom temom Holokausta, a Eisenberg demonstrira neočekivanu autorsku zrelost, iako glumački previše ostaje u svojoj dobro znanoj maniri.

Zanimljiv je i naslov ‘Dobro dijete’, čedo američke nezavisne produkcije, prikazan u programu ‘Plus’, debi redateljice i scenaristice INDIJE DONALDSON. U izletničko-planinarskom kontekstu ona se bavi međudnosom troje likova – naslovne tinejdžerice, njezina razvedenog oca i njegova također razvedena najboljeg prijatelja, pri čemu će potonji potpuno promijeniti ton i raspoloženje filma posve neočekivanom (seksualno sugerirajućom) primjedbom djevojci, primjedbom koju njezin otac, čini se, ne shvaća onoliko ozbiljno koliko bi trebalo. Film je to odlične ambijentacije i ritma kojem, međutim, nedorečena, odveć simbolično prepuštena završnica priječi visoke domete, za koje su potencijali postojali.

U međunarodnoj kratkometražnoj konkurenciji pobijedio je ‘Jelen’ mladog tajvanskog autora ANA CHUA, ugođajni rad o ‘slabom’ ocu dvojice maloljetnih sinova, koji pokazuje da i drugačiji odnos oca i djece može biti pozitivan, a sve u ambijentu farme za uzgoj jelena, ambijentu koji pruža mogućnosti za poetičnost i produktivnu simboliku. U rijetko kad slabijoj konkurenciji domaćih kratkiša, ‘Kockicama’, žiri je nagradio ‘Fleku’ SARE ALAVANIĆ, film koji je svojim zanimanjem za problematične marginalce i sugestivnom stilskom sirovošću na tragu zadnjih radova SAŠE POŠTIĆA. Uz ‘Jogurt, sok, cigarete’ Josipa Lukića, bio je to jedini naslov ‘Kockica’ vriedan spomena. ■

TV RAŠETANJE

Sjećanje
na ubojstvo

PIŠE Boris Rašeta

Prve dvije epizode serije Sablja, o ubojstvu Zorana Đinđića, odgledali smo sa zanimanjem. Djelo zaslužuje preporuku i trebali bi ga pogledati svi koje taj slučaj zanima. Jedva čekamo rasplet, atentat na Đinđića bio je dio široke međunarodne, kriminalne urote, čiji su pipci išli jako daleko i do danas nisu raspetljani

Sablja, Max

PRVE dvije epizode serije Sablja, o ubojstvu ZORANA ĐINĐIĆA, od ponedjeljka 4. studenog dostupne su na streaming platformi Max. Odgledali smo ih sa zanimanjem. Djelo zaslužuje preporuku i trebali bi ga pogledati svi koje taj slučaj zanima. Bio je to jedan u ne baš dugom nizu uspješnih atentata na državnike koji je izveden puškom (ALEKSANDAR II., J. F. KENNEDY, INDIRA GANDHI...). Svakog sljedećeg ponedjeljka izaći će po dvije od preostalih šest epizoda. Radnja slijedi povijesne činjenice, uz više fikcionalnih likova koji su oslonci radnje. Na šticienu kolonu premijera Đinđića, u predgrađu Beograda 2003., nalijeće kamion. Prije toga Đinđić čita novine na kojima se kočoperi TIJANIĆEV naslov, najgori u životu tog srpskog Fausta: 'Ako Đinđić preživi, Srbija neće'. Premijer je preživio napad kamionom, a policija je privela vozača. Bio je to DEJAN MILENKOVIĆ BAGZI, mladić koji je pao u ralje Zemunskog klana. Ostaci MILOŠEVIĆEVA režima izvukli su ga iz zatvora prije nego što je 'propjevao'. No urotnici se resetiraju i šalju snajperista na Đinđića. Taj nije promašio...

Zoran Đinđić bio je prozapadni, precizni je, pronjemački premijer koji je doktorirao kod slavnog HABERMASA, a iz Njemačke se vratio s ozbiljnim kulturnim i intelektualnim kapitalom. Bio je najveća nada liberalne Srbije, a onda je pokošen mecima. U Sablji se pojavljuje više hrvatskih glumaca – BOJAN NAVOJEC, MARIJA ŠKARIČIĆ, veliki ZLATKO BURIĆ, a tu su Sarajlija FEĐA ŠTUKAN i Zadranka TIHANA LAZOVIĆ, sve prisutnija u gledanim TV projektima i jakim rolama. Jedva čekamo rasplet, atentat na Đinđića bio je dio široke međunarodne, kriminalne urote, čiji su pipci išli jako daleko i do danas nisu raspetljani.

Dosje Jarak, Voyo

ČEMU dvije epizode o SRĐANU MLAĐANU – pomislite kad vidite da je Dosje Jarak u dvije epizode portretirao najpoznatijeg hrvatskog serijskog ubojicu. Odgovor se nameće sam po sebi, čim vidite ovaj uradak koji je, zapravo, prvi dokumentarni horor u povijesti naše audiovizualne produkcije. 'Mlađan će ponovo ubiti, čim izađe, sto posto', govori njegov kum pa se ispravlja, 'zapravo, ubit će tisuću posto'. Mlađan, hrvatski Hannibal Lecter, iz zatvora izlazi za manje od tri godine. Policajci su ga kao dječaka tukli i izbušili mu gume na biciklu. To poniženje iz mladih dana nikad nije zaboravio, a kasnije ga je jedan policajac platio glavom. Ubijao je, kako smo doznali, zato što mu je to nalagao 'glas iz glave' – tutnjao mu je po mozgu sve dok ne bi ubio. Tad bi osjetio rasterećenje. U zatvoru je ispisivao bilježnicu sa svojim 'dužnicima'. 'Mlađan je metodičan i promišljen, ništa ne radi napamet', zaključio je JARAK. Mlađanov bivši zatvorski cimer i vjenčani kum siguran je da

Đinđić na sastanku s Miloradom Ulemekom Legijom i Crvenim beretkama u tv seriji Sablja (Foto: This and That Productions)

će Mlađan po izlasku iz zatvora prvo potražiti sestričnu, koju krivi za dojavu policiji nakon koje je dospio na drugu robiju. 'Neka bude svjesna da je u velikoj opasnosti, nije on to oprostio', rekao je kum. Naš sustav ne može izaći na kraj sa osmogodišnjim bulijem koji maltretira vršnjake, što će učiniti s Mlađanom koji stalno vježba, naučio je u zatvoru pet jezika i kako se čini, sniva osvetu? 'Strava u Ulici brijestova' mogla bi dobiti nastavak.

Dnevnik, HRT,
6. listopada, 19:00

KAKAV šok! Pobjeda DONALDA TRUMPA – više od 270 elektorskih glasova, republikanci su zahvaljujući njemu ponovo preuzeli Senat i zadržali većinu u Zastupničkom domu, a čini se i većinu glasova birača na nacionalnoj razini – posve je suprotna anketama i najavama medija srednje struje. Potop demokrata, kraj KAMALE HARRIS, JOEA BIDENA, VICTORIJE NULAND i ROBERTA KAGANA – suprotan je ispitivanjima javnog mnijenja. Pokazalo se da su kladionice znale bolje, one su Trumpu davale nedostižnu i jasnu prednost. Ovo je kraj jedne ere, jasno je iz čega izlazimo, ali nije jasno u što ulazimo. Trump 2.0 je mačak u vreći.

FRANCIS FUKUYAMA, američki 'filozof', u Financial Timesu napisao je nekoliko zaključaka koje vrijedi citirati. 'Glasanje američkih birača predstavlja odlučno odbacivanje liberalizma i specifičnog načina na koji je pojam 'slobodnog društva' evoluirao od 1980-ih', piše Fukuyama. 'Novi predsjednik je reakcija na dvije fundamentalne izopačenosti', tvrdi i dodaje: 'neoliberalizam i woke liberalizam'. 'Progresivna briga za radničku klasu zamijenjena je ciljanom zaštitom za uži krug marginaliziranih grupa kao što su: rasne manjine, imigranti, seksualne manjine i drugi. Državna se vlast ne koristi sve više u službi nepristrane pravde, nego zbog promocije specifičnih društvenih ishoda za te grupe.' Tako je radnička klasa od lje-

vice, koja je od nje odustala, prešla desnici (i mi smo se na ovim stranicama retorički pitali zašto liberalni establišment podržava povorke ponosa, ali ne i one prvomajske, a odgovor je jasan – zato što prve jačaju moć establišmenta i podrivaju strane režime, dok druge potkopavaju postojeći neoliberalni poredak). 'Sve te grupe nezadovoljne su sistemom slobodnog tržišta koji je uništio njihova sredstva za život', piše Fukuyama i kao da čitamo marksista! Ali Minervina sova izlijeće u sumrak – 'dok je istovremeno stvorio novu klasu super bogatih. Nezadovoljne su i progresističkim strankama koje se, može se reći, više brinu za strance i životnu sredinu nego za njihov položaj.' Trump je odustao od zabrane pobačaja na nacionalnom nivou, ali jedna stavka iz njegova programa izaziva – kani li je doista provesti – čistu jezu. 'Trump je samoproglašeni protekcionista koji tvrdi da je 'carina' najljepša riječ u engleskom jeziku', primjećuje Fukuyama. 'On je predložio carine od deset ili 20 posto na sve proizvode koji nastaju u inozemstvu u prijateljskim ili neprijateljskim državama, i nije mu potrebno odobrenje Kongresa da to provede.' Takve carine mogle bi i SAD i svijet odvesti u nasilje, premda je Trump čovjek koji ne voli i ne izaziva ratove. 'Neke od najvažnijih promjena dogodit će se u vanjskoj politici i u prirodni međunarodnog poretka. Ukrajina je bez sumnje najveći gubitnik. Njezini vojni naponi protiv Rusije bili su u padu čak i prije izbora, a Trump sada može prinuditi Kijev da se miri s Rusijom po njezinim uvjetima, tako što će obustaviti isporuke oružja Kijevu, kao što su to zimus učinili republikanci u Zastupničkom domu', zaključuje Fukuyama. Čini se da bi Trump volio vidjeti kraj oba rata, u Gazi i Ukrajini, do početka mandata, i da sanja Nobelovu nagradu za mir. Možda je i dobije – konačno, on je prvi američki predsjednik nakon dugo vremena u čijim ustima riječ 'mir' ne zvuči kao psovka. ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ